

ประวัติ ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต
และ มุตโตทัย

“...ธรรมชาติอันมีอยู่โดยธรรมดา
เขาแสดงความจริง คือความไม่เที่ยง เป็นทุกข์
เป็นอนัตตา
ให้ปรากฏอยู่ทุกเมื่อ...
...เมื่อผู้ปฏิบัติมาพิจารณา
ด้วยสติปัญญาโดยอุบายนี้อยู่เสมอแล้ว
ชื่อว่าได้ฟังธรรมอยู่ทุกเมื่อ
ทั้งกลางวันและกลางคืนแล...”

ขอมอบเป็นธรรมทานถวายเป็นพุทธบูชา

แต่

.....

จาก

ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และมุตโตทัย
หนังสือตีลำดับที่ ๑๖

ชมรมกัลยาณธรรม

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ

ISBN 974-94050-3-X

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

รูปเล่ม-แยกสี : ก้อนเมฆแอนต์กันย์กรุป

และพิมพ์ที่ โทร. ๐๒-๔๔๖๓๗๒๒, ๐๙-๐๒๓๖๕๐

ภาพประกอบโดย : ชัยวัฒน์ สุวัฒน์รัตน์

จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นพุทธบูชาโดย :

ชมรมกัลยาณธรรม

๑๐๐ ถ.ประโคนชัย ต.ปากน้ำ

อ.เมือง จ.สมุทรปราการ โทร. ๐๒-๗๐๒๗๓๕๓,

๐๒-๗๐๒๙๖๒๔

และ ชมรมกัลยาณธรรม

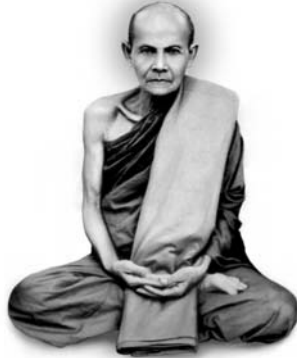
๘๙/๖-๗ ซอยศึกษาวิทยา ถ.สาทรเหนือ

แขวงสีลม บางรัก กทม. โทร. ๐๒-๖๓๕๓๙๙๑-๒,

๐๒-๖๓๕๓๙๙๘

สัพพทานัง อัมมทานัง ชินาติ
การให้ธรรมะเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

www.kanlayanatam.com

ขอนอบน้อมบูชาด้วยเศียรเกล้า

ถวายเป็น

พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา

และกราบบูชาอาจารย์คุณ

แต่ ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ

ด้วยน้อมสักการะบูชา

และสำนึกในพระคุณอย่างสูงสุด

คำนำจากชมรมกัลยาณธรรม

ปลายปี ๒๕๔๘ ข้าพเจ้าได้รับหนังสือเรื่อง “รำลึกวันวาน” จากญาติธรรมซึ่งส่งมาเป็นของขวัญของฝากที่น่าชื่นใจ ภูมิใจอย่างยิ่ง เมื่อพลิกดูจึงทราบว่าเป็นเรื่องเกร็ดประวัติ ปกิณกะธรรมและพระธรรมเทศนาของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ซึ่งจัดพิมพ์โดยกองทุนแสงตะวัน วัดปทุมวนาราม และเล่าประวัติของท่านพระอาจารย์มั่นโดยหลวงตาทองคำ จารุวัณโณ

ด้วยความศรัทธา ต่อองค์พระรัตนตรัยและท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตอย่างสูงสุดประมาณ จึงเกิดความพากเพียรอุตสาหะ จัดพิมพ์อักษรและตรวจทานในภาคประวัติของท่าน จากที่หลวงตาทองคำ จารุวัณโณ เล่าไว้ในส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มดังกล่าวและต่อท้ายด้วย “มุตโตทัย” จากบทบันทึกโอวาทธรรมของท่านพระอาจารย์มั่น ซึ่งบันทึกโดยพระราชธรรมเจติยาจารย์ (พระอาจารย์วิริยงค์ สิริธโร) เจ้าอาวาสวัดธรรมมงคล มาต่อไว้ในตอนท้าย เพื่อให้หนังสือเล่มนี้มีทั้งภาคประวัติและหลักธรรมอันทรงคุณค่าหาประมาณมิได้

ด้วยปณิธานมุ่งมั่นที่จะตามรอยบาทของพระศาสดา ประกาศสังฆธรรมอันประเสริฐ เพื่อนอบน้อมถวายเป็นพุทธบูชา และกราบบูชา อารงคารคุณแด่พ่อแม่ครูบาอาจารย์ผู้ผ่านพ้น ชมรมกัลยาณธรรม จึงขอกราบบูชาพระคุณอันยิ่งใหญ่ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ที่จะมอบธรรมะเป็นทานอันเกื้อกูลต่อการพัฒนาจิตวิญญาณแก่เพื่อนสหธรรมิก ให้มุ่งมั่นในหนทางสู่ความบริสุทธิ์วิมุตติ เป็นแรงศรัทธาแบบอย่างที่ควรเทิดทูนบูชาและก้าวต่อไปจนถึงฝั่งอันเกษม คือพระนิพพาน เทอญ

ขออนุญาตและขออนุโมทนา

ตามที่กองทุนแสงตะวัน วัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ ได้มีวิริยะอุตสาหะในการจัดพิมพ์หนังสือ “รำลึกวันวาน” รวมประวัติของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๗ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและกราบบูชาอาจารย์คุณแต่ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระตามที่กล่าวแล้วนั้น

ชมรมกัลยาณธรรม ขอกราบอนุโมทนาในมหาทานซึ่งทุกท่านที่มีส่วนสร้างสรรค์ให้เกิดหนังสือ “รำลึกวันวาน” เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและอาราธนาบูชาพระคุณท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต องค์พระอาจารย์ใหญ่แห่งพระสงฆ์สาวก ของพระผู้มีพระภาคเจ้าฝ่ายวิปัสสนาธุระแห่งยุคกึ่งพุทธกาล อันเป็นแบบอย่างเป็นพลังศรัทธาแก่ศิษยานุศิษย์ และพุทธศาสนิกชนรุ่นหลังจะได้ยึดถือเป็นสรณะอันประเสริฐสืบไป

พร้อมกันนี้ ชมรมกัลยาณธรรมขออนุญาต จัดพิมพ์ส่วนหนึ่งของหนังสือรำลึกวันวาน ในภาพประวัติที่เล่าโดยหลวงตาทองคำ จารุวัฒน์ เพื่อประกอบรวมกับ “มุตโตทัย” ในส่วนท้าย เพื่อแจกเป็นธรรมทาน ถวายเป็นพุทธบูชา และนอบน้อมบูชาอาจารย์คุณ แทบรอยบาทของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยความเคารพเทอดทูนสูงสุด

หวังว่าอานิสงส์แห่งปณิธานอันบริสุทธิ์ ที่จะร่วมกันเผยแผ่สืบทอดพระศาสนาให้เป็นที่พึ่งของมวลมนุษยชาติต่อไป ทุกรูป ทุกนาม ทุกภพ ทุกภูมิ จงโปรดอนุโมทนาสาธุการ ในบุญกิริยาวัตถุอันเกื้อกูลต่อความพ้นทุกข์ของสรรพชีวิต เทอญ

ขออนุญาตและอนุโมทนาต่อท่านผู้เล่าและเรียบเรียง

ตามที่ท่านหลวงตาทองคำ จารุวัณโณ ได้เมตตาเล่าถึงประวัติของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งเป็นองค์พระอาจารย์ใหญ่ของท่าน ไว้ในหนังสือ “รำลึกวันวาน” ซึ่งจัดพิมพ์อย่างงดงามประณีตโดยกองทุนแสงตะวัน วัดปทุมวนารามนั้น ชมรมกัลยาณธรรมขอกราบอนุโมทนาและขออนุญาตนำประวัติของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ส่วนที่ท่านเล่าไว้ นั้น มาจัดพิมพ์เพื่อแจกเป็นธรรมทาน ถวายเป็นพุทธานุชา เพื่อสืบทอดเชิดชูปฏิบัติทาของพ่อแม่ครูบาอาจารย์และจรรโลงพระพุทธศาสนาสืบไป

และตามที่ท่านพระราชธรรมเจติยาจารย์ (พระอาจารย์วิริยงค์ สิรินทโร) ได้รวบรวมสรุปบทหลักธรรมของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ลงเป็น “มุตโตทัย” เผยแพร่ผ่านพันยุคสมัยมาแล้วนั้น ชมรมกัลยาณธรรมขอกราบสรุปอนุโมทนาในมหาทานอันทรงคุณประเสริฐนั้น และขออนุญาตจัดพิมพ์มุตโตทัย เพื่อเผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

ชมรมกัลยาณธรรม กราบเรียนขออนุญาตท่านพระอาจารย์ทั้งสองและขอท่านได้โปรดอนุโมทนา ในเจตนาทานอันบริสุทธิ์ ที่จะเป็นกลุ่มผู้ศรัทธาอาสาเผยแผ่ สืบทอดพระศาสนาให้ยั่งยืนเป็นที่พึ่งของสรรพสัตว์ สืบไปตราบกาลนาน

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

คำปรารภ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑ ข้าพเจ้าได้จำพรรษาอยู่ที่วัด
ปทุมรังสี อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นวัดที่
ท่านเจ้าคุณมหาชัยทวี คุดตจิตตุดต ซึ่งข้าพเจ้ารักและ
เคารพไปสร้างไว้ พอออกพรรษาได้มาพักกับท่านที่วัด
ปทุมวนารามกรุงเทพมหานคร บางโอกาสได้นั่ง
สนทนาธรรมกับท่านเจ้าคุณ ฯ ท่าน ฯ ได้กล่าวถึงท่าน
พระอาจารย์มั่น ในเรื่องเกี่ยวกับธรรมะบ้าง เกี่ยวกับ
บุคคล โบราณสถาน โบราณวัตถุบ้าง ท่านเจ้าคุณ ฯ
สนใจเป็นพิเศษได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนขึ้นมา

ข้าพเจ้าสนใจเรื่องเกี่ยวกับสถานที่เกี่ยวกับบุคคล
เกี่ยวกับวัตถุโบราณ สถานโบราณ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์
เป็นพิเศษ ได้ฟังแล้วจะไม่ลืม หลายปีก็ไม่ลืม พอไปฟัง
เทศน์ท่านพระอาจารย์มั่น จึงถือเป็นกรณีพิเศษ

บางเรื่องท่าน ฯ จะเล่า ขณะที่ข้าพเจ้าได้ถวาย การนวด หลังจากท่านเทศน์เสร็จแล้ว นอกจากข้าพเจ้า ที่ได้ฟังแล้ว ก็มีท่านอาจารย์วิริยงค์ สิรินุโร ท่าน อาจารย์วัน อุตฺตโม ท่านอาจารย์หล้า เขมปฺตฺโต ท่านก็ พุดแต่ไม่มาก แต่สองรูปที่ท่านพุดให้ฟังมาก คือ ข้าพเจ้า กับท่านอาจารย์วิริยงค์ สิรินุโร

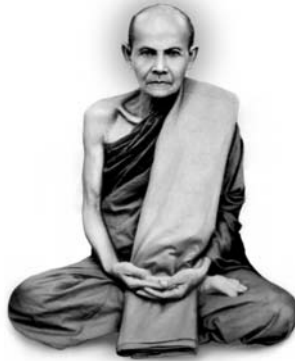
ส่วนท่านอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโนนั้น ท่าน เป็นเจ้าปัญญา ท่านพระอาจารย์ไม่ได้พุดโดยตรง จะ พุดโดยอ้อมสลับมากับพระธรรมเทศนา ด้วยสติปัญญา ของท่านสูงส่ง ท่านก็เลยนำมาเขียน แต่บางอย่างก็ผิด กันกับข้าพเจ้า บางอย่างก็ถูกกัน โดยเฉพาะเนื้อหา สารสำคัญ จะผิดกันบ้างก็คงเป็นส่วนปลีกย่อย

บางเรื่องก็เกิดจากอัตตูปัตติเหตุ เช่น เรื่อง พระพุทธเจ้าเป็นบรรพบุรุษของคนไทย จากสาเหตุ กระจาดห่อรูปที่บริษัทผู้ผลิต เอารูปพระพุทธเจ้ามาทำ เป็นเครื่องหมายการค้า ข้าพเจ้าได้เก็บนำไปถวายให้ท่าน ฯ ดู ท่าน ฯ เลยเทศน์ให้ฟัง ขณะนั้นเพื่อนภิกษุยังไม่ขึ้นไป กุฎิท่าน ซึ่งเป็นการกลับตาลปัตร เพราะเรื่องนี้ไม่ ปรากฏในประวัติศาสตร์ และคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา

ทำให้ผู้ฟังงงงวยสับสนขึ้น เมื่อเรื่องมีอย่างนี้ ขอให้ผู้อยู่
ในดุลยพินิจ จงสือเอาแต่ผลประโยชน์เกื้อกูลเถิด

บางเรื่องก็ได้ฟังจากพระธรรมเทศนาบ้าง ฟัง
จากศิษย์รุ่นก่อน ๆ เช่น ท่านพระอาจารย์เทสก์ เทสรังสี
พระอาจารย์มณู พระอาจารย์มหาทองสุก สุจิตฺโต พระ
อาจารย์พรหม จิรปุณฺโญบ้าง เป็นต้น จดจำมาปะติดปะ
ต่อกันจนมาเป็นหนังสือนี้ โดยมีได้คาดคะเน หรือเดา
สุ่มเพิ่มเติม มีสิ่งบกพร่องคือไม่ละเอียดถี่ถ้วน บางส่วน
ขาดหายไป เช่น คำอุปมาอุปไมยอันไพเราะเพราะพริ้ง
ที่ท่านยกมาเปรียบเปรย แต่ก็คงจะหาเนื้อหาสาระได้บ้าง
สำหรับเป็นแนวทางแห่งการศึกษา และการปฏิบัติ ของ
ผู้ใคร่ในคุณธรรมอันพิเศษในพระพุทธศาสนานี้ ขอ
ความผาสุกจงมีแต่ผู้อ่านทุกท่านเทอญ

หลวงตาทองคำ จารุณฺโณ

ประวัติ

ท่านพระอาจารย์มั่นโดยสังเขป

หลวงปู่มั่น ภูริทตฺตเถร เป็นบูรพาจารย์ของพระ
วิปัสสนากัมมัฏฐาน ในช่วงรอยต่อในยุคกิ่งพุทธกาล อาจ
จะกล่าวได้ว่า ท่านได้เป็นผู้ก่อให้เกิดวงศ์ พระป่า ณ ยุค
สมัยนั้น ซึ่งมีบทบาทมาถึงปัจจุบัน

หลวงปู่มั่นเกิดเมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๓
ที่บ้านคำบง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี บิดา
ชื่อ นายคำด้วง แก่นแก้ว มารดาชื่อ นางจันทร์ แก่นแก้ว

เป็นพี่ชายคนโตของพี่น้อง ซึ่งมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด ๙ คน แต่เสียชีวิตตั้งแต่ยังเล็ก ๖ คน

ท่านเข้าสู่ร่มผ้ากาสาวกพัศตร์ครั้งแรก โดยบรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ ๑๕ ปี พออายุได้ ๑๗ ปี ได้ลาสิกขาตามคำขอร้องของบิดา เพื่อไปช่วยงานของครอบครัว กระทั่งอายุได้ ๒๒ ปี จึงขอบิดามารดาอุปสมบทเป็นพระภิกษุด้วยใจที่มีศรัทธา

ท่านบวชเป็นพระภิกษุที่วัดศรีทอง (ปัจจุบัน คือ วัดศรีอุบลรัตนาราม) อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๖ มีพระอริยกวี (อ่อน ธรรมรุกขิโต) เป็นพระอุปัชฌายะ พระครูสีทา ชยเสโน เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูประจักษ์อุบลคุณ (สู้ย ญาณาสโย) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ และเข้ารับการศึกษาทางด้านวิปัสสนาธุระ กับพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล ที่วัดเสียบ จังหวัดอุบลราชธานี

ท่านเป็นพระปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติชอบ ตามคำสอนของพระพุทธองค์ ผลแห่งการนั้น ทำให้ท่านเจริญในธรรมมาตามลำดับ ท่านบรรลุธรรมขั้นสูง และได้เพาะบ่มศิษยานุศิษย์ ซึ่งเจริญรอยตามไว้เป็นกำลัง

ของพระพุทธศาสนาจำนวนมากจนอาจกล่าวได้ว่า พระภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระกัมมัฏฐาน ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติชอบเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน ในรุ่นหลัง ๆ นั้น ส่วนใหญ่แล้วล้วนก่อเกิดขึ้นมาจากรากฐานที่ท่านและหลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล ได้วางแบบแผนไว้ทั้งสิ้น

ตามประวัติที่ท่านได้เล่าสุบินนิมิตของท่าน และพิจารณาสุบินนิมิตนั้น ได้ความว่าท่านจะสำเร็จปฏิสัมภิทาญาณ คือฉลาดรู้ในเทศนาวิธี และอุบายธรรมานแนะนำสั่งสอนสาธุศิษย์ ให้เข้าใจพระธรรมวินัย และอุบายฝึกฝนจิตใจ แต่จะไม่ได้จตุปฏิสัมภิทาญาณ เพราะปฏิสัมภิทาญาณมี ๔ ประการดังนี้คือ

๑. ปรีชาแตกฉานในธรรมคือ หัวข้อธรรมหรือหลักธรรมหรือเหตุปัจจัย ที่เรียกว่า **ธัมมปฏิสัมภิทาญาณ**

๒. ปรีชาแตกฉานในอรรถ หรือ เนื้อความหรือคำอธิบายหรือผลประโยชน์ ซึ่งเรียกกันว่า **อรรถปฏิสัมภิทาญาณ**

๓. ปรีชาแตกฉานในภาษาที่พูดกันในหมู่ชน รู้คำสูงต่ำหนักเบา รู้ความหมายของคำ ประภาศเลือกใช้คำ

พูดมาประกอบเข้าเป็นประโยค ให้ได้ความกระชับรัด
ไพเราะสละสลวยหรือเรียกว่า **นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ**

๔. ปรีชาแตกฉานในการกล่าวธรรมด้วยปฏิภาณ
ญาณ หรือมีไหวพริบทันคนในการโต้ตอบปัญหา ประวัติ
เทศนาไปตามจริตอัธยาศัยของผู้ฟัง จึงเรียกว่า **ปฏิภาณ
ปฏิสัมภิทาญาณ**

ปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณทั้ง ๔ ประการนี้ ต้อง
ได้ครบบริบูรณ์ทั้ง ๔ ประการ จึงจะเรียกว่าสำเร็จจุด
ปฏิสัมภิทาญาณ แต่ถ้าได้ทั้ง ๔ ประการนั้นแต่ไม่
บริบูรณ์เป็นแต่เพียงอนุโลม ก็เรียกว่า จุดปฏิสัมภิทา
อนุโลมญาณ ท่านน่าจะได้ในข้อหลังนี้ (หมายเหตุเป็นข้อ
สังเกตจากพระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส) ซึ่งลงพิมพ์
ในหนังสือประวัติของท่านที่แจกในงานถวายเพลิงศพ)

ท่านสามารถกำหนดรู้จิต นิสัย วาสนา ของคน
อื่นและเทวดา เป็นต้น หรือที่เรียกว่า **ไตรวิชญาณ** และ
ใช้ปรีชาญาณนี้อบรมสั่งสอนสานุศิษย์ ด้วยอุบายวิธี
ต่างๆ ทำให้ศิษย์จำนวนมากบรรลุถึงความเป็น สุปฏิปัน
โน อชุปฏิปันโน ญายปฏิปันโน สามิจิปฏิปันโน

ในช่วงที่ท่านยังแข็งแรง ได้ออกธุดงค์หกลีกเร็น

ไปบำเพ็ญเพียร ตามป่าตามเขาต่าง ๆ ทั้งภาคอีสาน ภาคกลางและภาคเหนือ บางแห่งก็เป็นป่าดงพงลึกยากที่จะติดตามไปได้

ก่อนเข้าช่วงปัจฉิมสมัยท่านวิเวกอยู่ทางภาคเหนือเป็นเวลาถึง ๑๑ ปี แล้วจึงกลับมาจำพรรษาอยู่ในภาคอีสาน ตามคำอาราธนาของคณะศิษยานุศิษย์ในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ กระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงย้ายมาพำนัก ณ เสนาสนะป่าบ้านหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร และเป็นช่วงที่ท่าน ได้อบรมสั่งสอนศิษย์ทางสมถวิปัสสนา เป็นอันมาก ได้มีการเทศนา อบรมจิตใจสานุศิษย์เป็นประจำวัน ศิษย์ผู้ใกล้ชิดได้บันทึกธรรมของท่านไว้ และได้มีการรวบรวมพิมพ์ขึ้นเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง โดยให้ชื่อว่า **มุตโตทัย**

กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งเป็นปีที่ท่านอายุ ๘๐ ปี เริ่มมีอาการอาพาธ คณะศิษย์ได้ทำการรักษาพยาบาลท่านเต็มกำลังความสามารถ จนกระทั่งได้นำท่านมาพำนักที่เสนาสนะป่าบ้านภู อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เพื่อสะดวกแก่ผู้รักษาและศิษย์ที่จะมาเยี่ยมพยาบาล และได้นำท่านมาพำนักที่วัดป่าสุทธาวาส

เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๓ ภาระทั้งท่านได้ละชั้นธไปด้วย
อาการสงบที่วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัด
สกลนคร เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๓ เวลา
๐๒.๒๓ น.

ปวงศิษยานุศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้หลัง
ไหลมาร่วมงานถวายเพลิงศพท่านจำนวนมาก และได้
ร่วมกันสร้างอุโบสถขึ้น ณ บริเวณที่ตั้งเมรุถวายเพลิง
ศพที่วัดป่าสุทธาวาสเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้แก่อนุชนรุ่นหลัง
ต่อมาได้มีการสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ ภายในวัดป่า
สุทธาวาสนั้น เพื่อเก็บรักษาอัฐบริวาร และอัฐของท่าน
ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นพระธาตุอย่างน่าอัศจรรย์ ไว้ให้
สาธุชนได้สักการะ และเป็นวัตถุพยาน ประกาศสั่งจะ
แห่งคำสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า ธรรมะนั้น ออกาลิโก
คือไม่จำกัดกาล ผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติชอบ ไม่
ว่ายุคใดสมัยใด ย่อมล่วงเข้าสู่มรรคผลนิพพานได้โดย
ไม่จำกัดกาลเวลา

ประวัติท่านเล่า

การเล่าประวัตินับตั้งแต่วันท่านอุปสมบทมานั้น ท่านพระอาจารย์มิได้เล่าติดต่อกันแต่เล่าเป็นคราว ๆ เป็นบางโอกาส บางเวลาสลับมากับธรรมเทศนาบ้าง เวลาฉันน้ำร้อน น้ำชาบ้าง เวลาท่านพักผ่อนถวายการนวดบ้าง ส่วนมากมิได้เล่าแก่สาธารณะทั่วไปจะเล่าเฉพาะศิษย์

เรื่องปฏิบัติ ปฏิบัติ สุนิมนิต สมานินิต ที่เกิดจากการภาวนา ดังจะเล่าต่อไปนี้มีผู้เล่าผู้เขียนคือ พระอาจารย์มหาบัว พระอาจารย์วิริยงค์ และผู้เขียนหนังสือที่พิมพ์ครั้งแรก คือพิมพ์แจกในงานถวายเพลิงศพของท่านฯ มีรายละเอียดดีเยี่ยม เรียบเรียงสำนวนโดยพระอริยคุณาธาน (เส็ง ปุสฺโส) และมีผู้พิมพ์ต่อไปอย่างแพร่หลาย

แต่ที่จะเล่าต่อไปนี้ เพื่อทำเนื้อเรื่องให้ติดต่อ และละเอียด จุดประสงค์เพื่อเป็นอุบายเครื่องเปรียบเทียบ สำหรับท่านผู้สนใจแนวปฏิบัติ ทั้งศกหัสถ์และบรรพชิต เพื่อท่านที่ปฏิบัติ มีนิमित มีปัญหาเกิดจากการภาวนา จะได้เป็นข้อเปรียบเทียบ สำหรับผู้ปรารถนาบรรลุมรรคผล อาจเป็นอุบายแก้ปัญหาก็ได้

ท่านฯ ว่าพออุปสมบทแล้ว ระยะเวลาแรก ๆ นอนหลับฝันไป ปรากฏว่า ท่าน ฯ เองยังเป็นสามเณรอยู่ ยังไม่เป็นพระ นั่งภาวนาพอจิตรวมเป็นอุปะจาระ ก็ปรากฏว่ายังเป็นสามเณรอยู่ ท่านฯ มาเฉลียวใจว่า เอ๊ะนี่เป็นเรื่องอะไร พิจารณาได้ความว่า ครองผ้าสังฆาฏิชั้นเดียวเป็นผ้าตาม (เย็บเป็นตุกแบน ๆ เรียกผ้าตาม) จึงไปกราบเรียนต่อพระผู้ใหญ่ ท่านก็ยอมรับ จัดหาสังฆาฏิ ๒ ชั้นให้ แล้วเข้าโบสถ์ทำทัฬหีกรรมใหม่ ที่นั่นนอนหลับฝันว่า ได้เป็นพระโดยสมบูรณ์ ปรากฏว่า บนบ่าซ้ายมีดาบสะพายอยู่ เท่าทั้ง ๒ มีรองเท้าพระชนิดคิบทำด้วยหนังสวมอยู่ พิจารณาได้ความว่า ดาบคือ ปัญญา รองเท้า คือ สมภาติ มีสมภาติมั่นคง มีปัญญาแก้ปัญหาก็ได้

ผู้เล่ากราบเรียนถามว่า “แค่สังฆาฏิชั้นเดียว ห้ามมรรคผลด้วยหรือ”

ท่าน ฯ ว่า “**เป็นวัตรวัชิตี ขึ้นชื่อว่า วัชิตีแล้ว ก็เป็นวัชิตีวันยังค่ำ คินยังรุ่งอยู่นั้น**”

ท่านพระอาจารย์เล่าต่อว่า คินหนึ่งท่านนอนฝันไปว่า ได้ไปยืนอยู่บนขอนไม้ชาติที่ถูกตัดให้ล้มลงแล้วต้นหนึ่ง มองดูข้างปลาย ใบก็หล่นหมดแล้ว มองดูข้างตอคงตัดมานาน สูงประมาณ ๑ คืบ มีเปลือกผุพังบ้างแล้ว

ในขณะนั้นมีม้าตัวหนึ่ง มายืนเคียงข้างขอนไม้ชาตินั้น อย่าลืมน้ำดาบและรองเท้าติดตัวเสมอ พอนึกอยากขี่ก็ขึ้นขี่หลังม้าเลย ม้าก็พาวิ่งข้ามทุ่งไปทางทิศตะวันออก มองเห็นแสงสะท้อนจากวัตถุชนิดหนึ่ง คล้ายกระจกบานใหญ่ รับแสงสะท้อนจากพระอาทิตย์ม้าก็วิ่งเข้าสู่วัชิตีนั้น

พอเข้ามาใกล้วัชิตีนั้น คล้ายตู้พระไตรปิฎกไม่มีฝิด ท่านลงจากหลังม้าคลำดูแต่ข้างนอก รู้ว่าเป็นตู้พระไตรปิฎกจริง แต่มิได้เปิดดู ม้าก็หายไป มองไปข้างหลังตู้พระไตรปิฎก มีแต่ป่าริมทุ่งรกชัฏแล้วก็ตื่นขึ้นมา

ภายหลังท่านมาพิจารณาว่า**ขอนชาตินั้นคือ อดตภาพของท่าน ชาติแปลว่าความเกิด เราเกิดชาตินี้จะไม่ได้มาอาศัยชั้นธวิบาก คือ อดตภาพนี้สิ้นภพสิ้นชาติเพราะถูกบุคคลตัดให้ล้มลง** ก็ยังมีความเชื่อมั่นว่าจะได้บรรลุคุณธรรมวิเศษแน่ แต่ยังติดข้องอยู่ในโพธิ

ญาณ เพราะได้ตั้งความปรารถนาไว้ ต่อหน้าพระพักตร์ พระพุทธเจ้าจึงตัดสินใจว่า ขอรวบรัดตัดตอนดีกว่า เพราะว่าพระโพธิสัตว์ที่ได้รับพยากรณ์แล้วยังมีเป็นอันมาก ที่ ยังไม่ได้รับการพยากรณ์ก็ยังมีอีกมิใช่น้อย

ม้านั้นคือตบะคือความเพียร ไม่ได้เปิดตู้พระ ไตรปิฎก จึงไม่บรรลุปฏิสัมภิทาญาณแต่สัมผัสแค่นี้ จึง สามารถนำธรรมของพระพุทธเจ้า มาสั่งสอนศิษย์ และ ประชาชนได้

ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ (จันทร์ สิริจันโท) ว่า **คุณ มั่นเธอได้ปฏิสัมภิทานุศาสน์รู้ในอรรถในภาษา และการตอบโต้ปัญหาได้ รู้ได้ ใช้ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ** ท่าน ว่าดังนี้เวลาที่ท่านแสดงธรรม ท่านเจ้าคุณฯ ได้ฟัง ชมว่า **“คุณมั่นเธอแสดงธรรมเกิดมุตโตทัยเป็นมุตโตทัย”**

พรรษาที่ ๑-๒ ท่านพระอาจารย์ก็คงจำพรรษา ที่วัดเสียบ เมืองอุบลฯ นั้นเอง แต่ในฤดูแล้ง รับกลิ่น แล้วออกแสวงวิเวก ตามร่มไม้ชายป่า ใกล้หมู่บ้านกับ ท่านพระอาจารย์เสาร์

พรรษาที่ ๓ ก็จำพรรษาที่วัดเสียบเมืองอุบลฯ

ท่านพระอาจารย์เล่าว่า พรรษานั้นมีการ ซ่อมแซมศาลา เลื่อยไม้ไผ่กบ ท่าน ฯ ก็ทำกับเพื่อน เวลา เพลกัฉันทเพล แต่พอฉันเข้าไปแล้วเกิดปวดท้อง เป็น

เวลาชั่วโมงจึงไปทำงานกับเพื่อนได้ เลยฉันทแต่หนเดียว
ตั้งแต่นั้นมาทำงานก็ไม่เหนื่อยไม่หิว **ทำวัตรสวดมนต์** เข้าเย็นตามกฎของวัดไม่เคยขาด **ส่วนข้อวัตรส่วนตัว** ก็มีเดินจงกรม นั่งสมาธิก็ไม่ขาด บทภาวนา พุทโธ ๆ ๆ แค่นี้ **ไม่ได้เปลี่ยนมาหลายปี**

ในพรรษา ๓ นั้นเองก็รู้จักจิตรรวมเป็นสมาธิ พอจิตรรวมเป็นอัปปนาสมาธิ ปรุฏมณานอุคคหนิमित ก็ปรากฏว่าตัวของท่านมานอนตายอยู่ข้างหน้า ท่างประมาณ ๑ วามีสุนัขตัวหนึ่ง ลากไส้ออกไปกิน จึงกำหนดอยู่ในนิมิตนั้น จนร่างนั้นเน่าผุเปื่อยเห็นหลายศพทั้งตายเก่าตายใหม่ แร้ง กา สุนัข ทิ้งกัตกินอยู่ เหลือแต่ร่างกระดูกเต็มไปหมดทั้งวัด

เรื่องมองเข้ามาในตน ก็เห็นแต่ร่างกระดูก มองเพื่อนพระเถระก็เห็นแต่ผ้าจีวรคลุมร่างกระดูก เนื้อหนัง ตับไตไส้พุงไม่มี เวลาไปบิณฑบาต มองดูชาวบ้าน ก็เห็นแต่เครื่องนุ่งห่มห่อกระดูก เวลาพูดกันเห็นแต่ฟันกระทบกัน ทำให้เกิดเป็นเสียง นึกแล้วอยากหัวเราะ แต่มีสัญญาญาณบอกว่า อย่างนะ เดี่ยวเป็นบ้า

พระอาจารย์ท่านได้ไปเรียนถามพระอาจารย์เสาร์ ท่านก็บอกว่า **“ไม่รู้สิ เราไม่เป็น ให้พิจารณาไป”** ท่านให้แต่พิจารณาไป จึงเพ่งแต่ร่างกระดูกนั้น จนกระดูก

นั้นรวมเป็นดวงแก้ว ประมาณเท่าผลมะพร้าว เพ่งดู
ดวงแก้วสว่างไปข้างหน้า ปรากฏเป็นทางใหญ่ คล้าย
ลาดด้วยซีเมนต์ นึกอยากไป จึงไปตามทางนั้นปรากฏว่า
ตัวท่านพระอาจารย์เดินไปตามทางนั้น แต่ขณะ
เดียวกันองค์ท่านก็ยังคงนั่งอยู่ที่เดิม

ในระหว่างทางทั้งสองข้าง มีภูเขาลูกและถ้ำ มี
เงือกผา มีพระภิกษุที่นั่งสมาธิอยู่ มีที่อยู่คล้ายประทุน
เกวียนเรียงรายอยู่ ทั้งข้างซ้ายและข้างขวา เดินไปจน
สุดหนทางมีเหวลึกอยู่ข้างหน้า เดินไปไม่ได้ก็กลับ

วันต่อมา พอนั่งสมาธิจิตสงบก็เดินไปอีก พอถึง
กำแพง ประตูเปิดคอยอยู่แล้วเลยเดินเข้าไป จะว่าวัดก็
ไม่ใช่ จะว่าวังก็ไม่ใช่ แต่มีโบสถ์ มีวิหาร มีวัง สะอาด
สะอาด แต่ไม่มีคนหรือพระอยู่ ท่านก็เดินไปตามสถานที่
ต่าง ๆ นั้น

พอไปถึงโบสถ์ซึ่งเปิดประตูอยู่ ก็เดินเข้าไป เป็น
โบสถ์ว่างไม่มีคนอยู่ แต่เห็นธรรมาสน์ตั้งอยู่ มีหมอน มี
ที่รองนั่ง เหมือนธรรมาสน์เทศน์ทั่วไป แต่สวยงาม
วิจิตรด้วยลวดลายลงรักปิดทอง ท่านพระอาจารย์ก็ขึ้น
ไปนั่ง บนธรรมาสน์นั้น พอนั่งเสร็จก็เห็นภาชนะอาหาร
มาวางข้างหน้า มีก่องข้าว ในภาชนะมีกับ คือแตงกวาที่

ชอยเป็นคำและมีน้ำพริกปลาบ่น ท่าน ฯ ได้ฉันอาหารนั้นซึ่งมีรสอร่อยเหมือนอาหารธรรมดา

พอฉันเสร็จภาชนะนั้นก็หายไป **มีความรู้สึกขึ้นมาว่า สถานที่นี่คือ พระนิพพาน** พักอยู่พอประมาณแล้วก็เดินออกมา จิตก็ถอนจากสมาธิเป็นจิตธรรมดา มีความรู้สึกของท่านถึงพระนิพพานแล้ว

มาภายหลังท่านพระอาจารย์ว่า มีถ้ำสองข้างทาง ซึ่งมีพระภิกษุนั่งสมาธิอยู่ใต้ประทุนเกวียนนั้น คือ **รูปพรหมโลก**

ส่วนที่ว่าวัดหรือวังนั้นคือ **อรุปรพพรหมโลก**

พระอาจารย์ท่านว่า **พอนั่งสมาธิจิตก็ส่งออกไปอยู่สถานทีนั้น** นึกว่าถึงนิพพานแล้ว แต่พอออกมาเป็นจิตธรรมดา มากระทบกระทั่งกับอารมณ์ภายนอก เห็นรูปที่น่ารัก โดยเฉพาะเพศตรงข้ามก็ยิ่งเกิดรัก เห็นหรือได้ยินเสียงที่น่าฟัง ก็ยิ่งชังอยู่เลยมาเฉลียวใจว่า **เอ๊ะ** นี่เรามาถึงพระนิพพานแล้ว **ทำไมจึงมาหลงรักชังอยู่ได้เล่า** เห็นจะไม่ใช่พระนิพพานกระมัง **นั่งสมาธิที่ไรก็ไปที่นั่นทุกที**

พอนึกได้ตั้งนี้แล้วจึงตั้งใจใหม่ แต่ไม่ให้จิตมันรวม

เดินจงกรมก็เอาจิตไว้ที่กายจะบริกรรมพุทโธ หรือมูล
กัมมัฏฐานก็แล้วแต่ ไม่ให้จิตรวม ไม่นั่งสมาธิ เวลาจะ
นอนก็นอนเลย ทำอย่างนั้นอย่างต่อเนื่องไม่ให้ขาดสติ

พอวันที่สามเอาไม่อยู่ เพราะความพร้อมทั้งสติ
และสัมปชัญญะ พอนั่งสมาธิจิตก็รวมใหญ่ รวมคราวนี้
ไม่ออกไปข้างนอก อยู่กับที่ ปรากฏว่า ร่างกายนี้พัง
ทลายลงไปเลย

ปรากฏเป็นไฟเผาเหลือแต่กองเถ้าถ่าน แล้วจม
หายลงไปใ้แผ่นดิน ขณะนั้นจิตอยู่กับที่รู้ขึ้นมาว่า เออ ..
ถูกละที่นี้ เพราะจิตไม่ไปไหน อยู่กับที่แล้ว ไม่หยุดอยู่
แค่นั้นแล้วเกิดความรู้ขึ้นมาว่า

**ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก เราควร
กำหนดรู้ เราได้รู้แล้ว**

**สมุทัย คือ แดนที่เกิดแห่งทุกข์ เป็นสภาพ
ที่ควรละ เราได้ละแล้ว**

**นิโรธ คือ การกระทำให้แจ้งซึ่งอริยสัจ เรา
ได้ทำให้แจ้งแล้ว**

**มรรค คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นปฏิปทา
ควรเจริญ เราได้เจริญแล้ว**

พระอาจารย์ท่านว่า “ขณะนั้นจิตของท่านหมุน

เป็นปรากฏการณ์แปลกประหลาดซึ่งไม่เคยมีมาก่อน และท่านว่า กิริยาของจิตที่เป็นอย่างนั้น เป็นไปโดยไม่ได้ไปแต่ง เป็นผลเกิดมาจากการอบรมภาวนา เจริญมรรคมืองค์แปดให้ต่อเนื่อง ตรงกับคำว่า ภาวิโต พหุสิกโต อภิญญาय สมุโพธาย นิพพานาย สงฺวตฺตติ เป็นไปพร้อมเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้พร้อม เพื่อความดับสนิท” และท่านฯ ยังย้ำอีกว่า “สงฺวตฺตติ ๆ ย่อมเป็นไปพร้อม ๆ หรือเป็นไปพร้อมอยู่แล้วแต่จะว่ากัน”

ท่านพระอาจารย์ว่า อาการของจิตที่เราพูดกันส่วนใหญ่จะเข้าใจว่า มีอาการยึดยาวไปเหมือนเชือก ล่ามวัลล่ามควาย หรือขว้างไปเหมือนคาบั้งข้าวหลามก็หาไม่

ลักษณะอาการของจิตก็คือ เกิดดับ เกิดดับอย่างต่อเนื่อง ยกอยู่ในฌานหรือเสวยผลแห่งมรรคที่เจริญแล้วเท่านั้น ลักษณะของจิตที่เป็นอย่างนี้เรียกว่าโคตรภูญาณ คือญาณความรู้ที่ก้าวข้ามจากปุถุชนโคตร ก้าวสู่อริยโคตรเป็นปฐมมรรคโสดาปัตตผล เป็นพระโสดาบัน แต่ท่านพระอาจารย์มิได้พูดว่าท่านเป็น

ท่านพระอาจารย์อธิบายว่า เป็นกิริยาของจิต

ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิบัติธรรมภาวนา อบรมมรรค ๘ หรือมรรคมีองค์ ๘ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ผู้เล่าสงสัยว่า อริยบุคคลต้องเป็นอย่างไรนี้ ทั้งหมดหรือ จึงคอยหาโอกาสกราบเรียนถาม พอได้โอกาส เวลาฉันน้ำร้อนน้ำชาสองต่อสอง จึงได้จังหวะกราบเรียนถาม

ท่านพระอาจารย์ตอบว่า ไม่เป็นอย่างนั้น จะรู้แจ้งสังขธรรมได้ไม่ได้ จะรู้ได้อย่างไรความตรัสรู้ จะเป็นสัมพุทธะ และสาวกอนุพุทธะก็เป็นแนวเดียวกัน จึงเป็นอริยบุคคลได้

พอเรียนถามว่า ครั้งพุทธกาล นางวิสาขาพร้อมบริวาร ๕๐๐ ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ว่ากันว่า พวกเขายืนฟังกลางถนน พอเทศน์เสร็จก็สำเร็จกันแล้ว ดูรวดเร็วนักท่านเหล่านั้นจะรู้ตัวหรือเปล่า ท่านพระอาจารย์ก็ตอบว่า พระพุทธเจ้าชั้นบรมครูพระองค์ทำได้ไม่เหมือนพวกเรา สอนจนปากเปียกแฉะก็ยังไม่รู้

พอเรียนถามว่า แล้วท่านเหล่านั้นจะรู้ตัวหรือเปล่า

ท่านพระอาจารย์ตอบว่า “ในเบื้องต้นอาจไม่รู้ตัว เพราะเขาเหล่านั้นฉานยังอ่อน ภายหลังจึงรู้ตัวได้ เพราะเหตุนี้ พระโสดาบันจึงปิดประตูบายนามิ ๔ ได้”

ท่านเหล่านั้นดำรงตนอยู่ในสภาวะและศีล ๕ อย่าง
มั่นคง กิริยา วาจาและใจที่เคยเป็นอกุศล กายฆ่าสัตว์
วาจากล่าวมุสา และใจเป็นอกุศลวิตก ที่เคยชินมานาน
หลายภพหลายชาติ พอจิตก้าวสู่อริยวังสปฏิปทาแล้ว
อกุศลเหล่านั้นจะเกิดขึ้น ก็จะมีญาณ เกิดขึ้นห้าม เป็น
หิริโอตตปปะมากางกันได้

ฉะนั้นพระโสดาบันจึงปิดประตูอบายภูมิได้ แม้
แต่ท่านภัททวัคคีย์พร้อมสหายทั้ง ๓๐ เดินทางไปเที่ยว
ป่าไร่ฝ้าย พบพระพุทธเจ้าได้ฟังธรรม สำเร็จแค่พระ
โสดาบันบวชเป็นเอหิภิกขุ พระพุทธองค์ยังส่งไป
ประกาศพระศาสนาได้ ต่อมาเมื่อมาเฝ้าพระพุทธเจ้าใน
วันเพ็ญ เดือน ๓ ทรงแสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ จึงได้
สำเร็จเป็นพระอรหันต์

ท่านพระอาจารย์ว่าอย่างนี้

นี่คือเหตุการณ์ในพรรษาที่ ๓ ที่วัดเสียบเมือง
อุบลฯ ของท่านพระอาจารย์

พอพิจารณาออกพรรษากับกฐินสิ้นภาระแล้ว จึง
ปรึกษากับท่านพระอาจารย์เสาร์ชวนกันมาศึกษาต่อที่
กรุงเทพฯ

ท่านพระอาจารย์มั่น มาอยู่กรุงเทพฯ

ในพรรษาที่ ๘ ท่านพระอาจารย์มาอยู่ทีกรุงเทพฯ ที่วัดสระปทุม มุ่งทั้งการศึกษา และปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน ก็วัตรอย่างหนึ่งคือ การเที่ยวไปศึกษาสนทนาและ ฟังเทศน์ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ที่วัดบรมนิวาส

วันหนึ่ง ขณะกลับจากการฟังธรรมท่านเจ้าคุณฯ กำลังเดินกลับวัดสระปทุมพร้อมเพื่อนสหธรรมิก ๔-๕ รูป คืบเดือนหงาย พระจันทร์ส่องแสงสว่าง มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ พอรู้ว่าอะไรเป็นอะไร พอเดินมาถึงหน้าวัง ของกรมพระสวัสดิวัด (ปัจจุบันเป็นโรงเรียนช่างกลปทุมวัน) ก็แลเห็นวังสร้างแบบยุโรป ในความรู้สึกของคนทั่วไปว่า สวยงามดี ท่านพระอาจารย์แลเห็นก็ว่า สวยงาม แต่

ความต่อเนื่องของสติสัมปชัญญะพอคิดว่า สวยงาม
เท่านั้นจิตก็รวมลงไป แล้วเกิดความรู้ขึ้นมาว่า ดินหนุนดิน
แล้วจิตก็ไม่หยุดนิ่ง กลับรวมลงไปอีก

แล้วก็เกิดญาณขึ้น กำหนดรู้อรุณสังเหมือน
พรรษาที่ ๓ ที่วัดเสียบ เกิดเป็นครั้งที่สอง ในพรรษาที่
๘ ห่างกันถึง ๔-๕ ปี ก็เหมือนอย่างว่าเป็น จิตทำอริย
มรรคที่สองซ้ำของเก่า

ได้ความรู้ว่า ดินหนุนดิน คือสังขารทั้งหลายทั้ง
ที่มีวิญญาณครอง และไม่มีวิญญาณครอง เพราะธาตุทั้ง
๔ รวมกัน โดยมีธาตุดินเป็นธาตุนำ เพราะเป็นของแข็ง
เหมือนเอาดินก่อกายกองกันขึ้นมา ส่วนธาตุนอกนั้น
เป็นธาตุอาศัย

ท่านพระอาจารย์ว่า ได้ความรู้อีกว่า อริยธรรมนี้
ไม่ได้ตั้งอยู่บนหัวหลักหัวตอ ขี้ดิน ขี้หญ้า ฟ้าแดดดิน
ลมพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงเดือน ดาว นักชตฤกษ์
ที่ไหน (คำนี้ ดูท่านจะยับบอย ๆ ธรรมเทศนาส่วนมาก
ท่านจะย่ำคำนี้เสมอ) คงตั้งอยู่ที่คนนี่เอง ไม่เลือกกาล
สถานที่ อิริยาบถ ดูแต่เรานี้เสียว่ากันกลางถนนใน
กรุงเทพฯ นี้เลย

ขณะจิตทำอริยมรรคนั้น เพื่อนสหธรรมิกเดิน
ล่องหน้าไปก่อนโดยไม่รู้ว่ ใครทำอะไรที่ไหน ก้มหน้า
ก้มตาเดินไปเรื่อย ๆ เหมือนหมิกินผึ้ง ท่านว่าอย่างนั้น

ในพรรษาที่รู้แจ้ง

คะเนดูว่า เป็นช่วงที่ท่านๆ จะจำพรรษาติดต่อกัน ระหว่างกรุงเทพฯ กับประเทศพม่า จวนจะเข้าพรรษา ท่านพระอาจารย์พิจารณาได้ความว่า เราควรหลีกเลี่ยงจากหมู่ไปอยู่รูปเดียว พิจารณาได้ที่ถ้ำสาริกา จังหวัดนครนายก จึงออกเดินทางมุ่งหน้าสู่ถ้ำสาริกา นครนายก

เมื่อถึงแล้ว ได้ถามชาวบ้านแถวนั้น ซึ่งเป็นชาวโคราชมาทำไร่ ตั้งบ้านอยู่ชื่อว่า บ้านห้วยอีเหิน บ้านเรือนยังไม่มี มีแต่ป่า ไม่เหมือนทุกวันนี้ บอกความประสงค์ที่จะจำพรรษาที่ถ้ำนี้ ชาวบ้านก็ยินดีว่าจะได้ทำบุญกับท่าน

แต่ชาวบ้านถามว่า ท่านพระอาจารย์จะอยู่ได้ไหม ปีที่แล้วมีพระมาจำพรรษา ๔ รูป ยังไม่พ้นพรรษา ตายคาถ้ำ ๒ รูป ออกไปตายข้างนอกอีก ๒ รูป ท่านพระอาจารย์บอกว่าไหน ๆ ก็ร้อนแรมจากกรุงเทพฯ มาไกล จวนจะเข้าพรรษาแล้ว ลองดู จะตายเป็นองค์ที่ ๕ ก็จำเป็น ชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี นี่เป็นคนไทย อยู่ป่าอยู่บ้านมีแต่บุญกับบุญ สมกับมีพระพุทธเจ้าเป็น บรรพบุรุษจริง ๆ

พอเข้าพรรษาได้ ๓ วันก็ได้เรื่องทีเดียว จิตใจฟุ้งซ่าน กายรำคาญ เต็มไปด้วยความวิตกนานาประการ ล้วนแต่หาสาระไม่ได้ทั้งนั้น ธาตุพิการอาหารไม่ย่อย ฉันทข้าวข้าวโพดเข้าไป ถ่ายเป็นเมล็ดออกมา ไม่เป็นอันหลับอันนอน พิจารณาทบทวนไปมา เลยคิดได้ว่าลองไม่ฉันดีกว่า บอกชาวบ้านว่า “ถ้าไม่เห็นอาตมาลงไปบิณฑบาตอย่าขึ้นมานะ” ชาวบ้านพาซื้อ ไม่ขึ้นมาจริง ๆ บอกว่า ถ้าถึง ๗ วัน ไม่เห็นลงไปบิณฑบาต ขึ้นมาเอาไฟมาด้วย จะได้เผาฉัน ท่าน ๆ ว่าอย่างนี้เลย

แล้วก็ไม่มีการพักผ่อนกันเลยล่ะ ท่านพระอาจารย์เดินจงกรม พิจารณากำหนดจิตอยู่ในร่างกายนี้ พอสมควรแล้วก็นั่งสมาธิ ความวิตกกังวลหับถมเข้ามา

ร่างกายเจ็บปวดเวทนา ทั้งแสบทั้งร้อนสารพัดเกี่ยวขาสารพาเกี่ยวแข้ง ท่านฯ ว่า

พอคิดขึ้นได้ว่าจะเป็นการตายร้ายดีก็ให้ตัดสินกันวันนี้ เมื่อลงใจได้เช่นนี้ พิจารณากำหนดอยู่ในร่างกายไม่ถอยจิตก็รวมใหญ่ ปรากฏว่า ร่างนี้พังไปเลย เกิดไฟเผาไหม้ เป็นถ้ำถ่านจมหายไปในแผ่นดิน เกิดความรู้ขึ้นมา เหมือนครึ่งอยู่วัดเสียบ และที่กรุงเทพฯ ซ้ำขึ้นมาอีก เป็นครั้งที่ ๓

เวทนาและความวิตกกังวลทั้งหลาย หายหมดสิ้นเหลือแต่ปีติ สุข และเอกัคคตา เกิดความรู้แปลกประหลาดขึ้นมา เป็นบาทคาถาบาสีว่า

สุตตาวโต จ โข ภิกขเว อสุตตาวตา ปุณฺณชเน
นาปี ภควา มุลกโน ฆนฺเต ภควํ เนตฺติกา ภควํ ปฏิสฺสรณา

ความว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุโยคาวจรเจ้า ผู้ได้ศึกษามากดี ภิกษุโยคาวจรเจ้าที่ไม่ได้ศึกษา เพราะความที่ตนเป็นปุณฺณชคนหนาก็ดี ให้เอาพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นมูลเหตุ เอาพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นเนติแบบฉบับ เอาพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นที่พึ่งที่อาศัย เสมอด้วยชีวิต เพราะเรื่องทั้งหลายเหล่านี้ แม้แต่

**พระตถาคตเจ้า ก็ได้กระทบกระทั่งมาแล้วอย่างแสน
สาหัส**

ชื่อคาถานี้ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาเลย ท่านพระ
อาจารย์ว่า

ท่านพระอาจารย์นั่งทำสมาธิอยู่ในถ้ำนั้น หัน
หน้าออกข้างนอก จิตใจเบิกบานแจ่มใส ด้วยปิติ
ปราโมทย์ในธรรม

ขณะนั้นมีลิงแม่ลูก ๒ ตัวอยู่ข้างนอก แม่เข้า
มาสองดูท่าน กลับไปแล้วกลับมา ๒-๓ ครั้ง ท่านพระ
อาจารย์กำหนดพิจารณาดูว่า ลิงสองแม่ลูกมันทำอะไร
รู้ขึ้นมาในใจว่าลิงแม่มาดูเรา แล้วไปพูดกับลูกว่า “พระ
ท่านมาจำศีลอยู่ที่นี้” ท่านจึงนึกว่า ลิงมันก็รู้จักศีล แต่
รักษาศีลไม่เป็น องค์กรประกอบไม่พร้อมเหมือนมนุษย์ จึง
รักษาศีลไม่ได้ เลยน้อมเข้ามาหาตัวว่า **เรารักษาศีล
รู้จักศีลแล้วหรือ**

พอตกตอนบ่าย ท่านลุกขึ้นทำความสะอาด ปิด
กวาดบริเวณผลาญหินหน้าถ้ำ สติสัมปชัญญะและปิติ
ปราโมทย์ พร้อมตลอดเวลา ขณะนั้นฝูงปลวกดำได้
ขึ้นมาบนแผ่นหินหน้าถ้ำ ท่านพระอาจารย์กวาดไปถึง
ค่อย ๆ พูดว่า “หินเนื้อสุ กูจะกวาดวัด ไปถูกต้องตัว

เข้า จะหาว่าเบียดเบียน” หัวหน้าปลวกพูดขึ้นว่า “หนิ
เถอะพวกเรา นี้วัตรธรรมยุตท่าน” แล้วพากันหนีไป ท่าน
คิดในใจว่า พวกปลวกมันยังรู้ว่า เราเป็นพระธรรมยุต แล้ว
เราละ รู้จักธรรมยุตหรือยัง พิจารณาได้ความว่า **ธรรม
ยุต คือ ยุติธรรมคือความถูกต้องเป็นธรรมนั่นเอง**

ท่านพระอาจารย์กำหนดไป พิจารณาไป ทำ
กิจวัตรไป เกิดน้ำตาไหลเหมือนร้องไห้

เอ๊ะ ... นี่เราไม่ได้เจ็บปวดหรือเศร้าโศก ทำไม
น้ำตาไหล ได้ความว่า กำลังปีติ ที่ตามระลึกถึงพระ
มหากษัตริย์คุณ ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงวาง
ศาสนาไว้ให้เราได้ปฏิบัติเป็นพระมหากษัตริย์อันยิ่งใหญ่
พระอรหันตสาวก และพระสาวกที่ประพฤติปฏิบัติสืบ
ต่อมาจนถึงตัวเรา ก็ด้วยพระมหากษัตริย์อันยิ่งใหญ่

องค์พระมหากษัตริย์ของไทย ได้ทรงยกย่อง
พระพุทธศาสนา ทุกพระองค์เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก
เป็นพระมหากษัตริย์อันสูงส่งประมาณมิได้ เพราะว่า ด้วย
พระบรมเดชานุภาพของพระองค์ยิ่งใหญ่ จะทำลาย
ศาสนาก็ได้ จะยกย่องศาสนาก็ได้ แต่พระองค์มิได้ทำลาย
มิแต่ยกย่อง จึงเป็นพระมหากษัตริย์อันใหญ่ยิ่ง

ท่าน ฯ ว่าเช่นนี้

ตกตอนเย็น ฟุ่่นกทั้งหลายที่อาศัยนอนบนต้นไม้ เวลาใกล้ค่ำกลับจากหากินส่งเสียงร้องเจี๊วจ้าวระงมไปหมด ท่านพระอาจารย์กำหนดพิจารณาว่า นกมันว่าอะไรได้ความว่า วันนี้พวกเราไปหากินอิมโหม มีอันตรายจากมนุษย์และสัตว์มีอำนาจ มีเหยี่ยวเป็นต้น ทำอันตรายโหม มาครบกันโหมทำนองนั้น ส่วนตอนเช้า ก็พูดกันว่า วันนี้พวกเราจะไปทางไหน แบ่งกันไปก็พวกทำนองนั้น

ท่านพระอาจารย์พักผ่อนไม่ฉันอาหาร ๒-๓ วัน ทั้งร่างกายและจิตใจสงบเป็นปกติ เทียบวิณฑบาททุกวัน จนออกพรรษา ชาวบ้านชมว่า เก่งจริงไม่ตาย ปวารณาพรรษาแล้ว บอกลาชาวบ้านจะกลับกรุงเทพฯ

ชาวบ้านถึงเขาจะยากจน ยังมีผ้าจำนำพรรษา และปัจจัยมาถวาย พร้อมพีชโรมีฟักทอง ถั่ว ข้าวโพด ตามมีตามเกิด ด้วยจิตศรัทธา ด้วยความอาลัยอาวรณ์ เพราะร่วมสุขทุกข์กันมาตลอด ๓ เดือน

นี่แหละโลก ท่าน ๆ ว่า

ท่านได้พิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ถ้ำสาธิตแล้ว ได้ความว่า พวกพระภูมิเจ้าที่ที่อารักขาถ้ำอยู่ เขาทดลองว่า จะเป็นพระมีศีลโหม ถ้าไม่เก่งจริงต้องตาย

แน่ เหมือนพระสี่รูป ที่ตายคาถ้ำสองรูป กระเสือกกระสนออกไปตายข้างนอก อีกสองรูป ตั้งใจไว้ว่าตนจะเอาดีด้วยการอดอาหาร แต่พอหิวก็พากันไปเก็บ ผลไม้ป่ามาบริโภค คือกล้วยเหิน กล้วยป่าสุก เป็นการทำลายศีล พรากพืชคาม ฉันทอาหารที่ไม่ได้ประเคน บริโภคอาหารในเวลาวิกาล ให้ล่วงลำคอเข้าไป พวกนั้นก็ลงโทษท่านพระอาจารย์ว่า

ท่าน ฯ เล่าต่อว่า หลังออกพรรษาได้ ๓-๔ วัน กำลังจะเดินทางกลับกรุงเทพฯ มีทหารมหาดเล็ก ๔ คน หามเสลี่ยงมา พากันขึ้นมากราบท่าน ขอนิมนต์ท่านกลับกรุงเทพฯ เพื่อร่วมรับกฐินวัดปทุมวนาราม

ท่านพระอาจารย์จึงเก็บบริวาร กราบนมัสการ พระพุทธรูป อามลาเทพารักษ์และชาวบ้านออกเดินทาง

จะพักแรมกันที่ไหนบ้าง ผู้เล่าก็ไม่ได้ถาม ท่านพระอาจารย์เล่าแต่ว่า พักแรม ๓ วัน ก็ถึงกรุงเทพฯ

ในปีนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเสด็จพระราชทานผ้าพระกฐินที่วัดปทุมวนาราม ได้มีรับสั่งแก่เจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (หนู ฐิตปญโญ) เจ้าอาวาสในขณะนั้นว่า “พระสังกัตวัดปทุมฯ จำ

พรรษาอยู่ที่ใด ขอนิมนต์มาให้หมด” ท่านเจ้าคุณฯ ถวายพระพรว่า “คุณมั่น เธอจำพรรษาอยู่ที่ถ้ำสาริกา” ก็ทรงรับสั่งว่า “ไม่เป็นไร จะให้มหาดเล็กไปรับเอง”

เมื่อวันกฐินมาถึง เสร็จพิธีแล้ว มีการออกสลากวัด โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเป็นประธาน คล้ายกับว่า ทรงทำเป็นกรณีพิเศษ ร่วมกับข้าราชการ บริหารของนำมาจับสลากตามแต่ศรัทธา สิ่งที่ทรงนำมาออกสลากเป็นตะเกียงลาน ๒ อัน

นำประหลาดที่จับสลากทั้ง ๒ ครั้ง ตะเกียงลานก็ได้แก่ ท่านพระอาจารย์ทั้งสองครั้ง จึงได้พระราชทานแก่ท่านพระอาจารย์ ด้วยพระหัตถ์ พร้อมทั้งตรัสว่า “**คุณมั่น เธออยู่ป่ามีแสงสว่างน้อย เราขอให้แสงสว่างแต่เธอ**”

นี่คือ ความเป็นมาของเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานเสลี่ยง ไปรับท่านพระอาจารย์จากนครนายก กลับมารับกฐินหลวง แต่ท่านพระอาจารย์ไม่ขึ้นนั่งเสลี่ยง เอาแต่บริวารวางไว้ แล้วก็เดินกลับมากับมหาดเล็กจนถึงกรุงเทพฯ ดังกล่าว

เรื่องความเพียรที่ถ้ำไผ่ขวาง

ต่อมาท่านพระอาจารย์ก็พิจารณาว่า จะออก
แสวงหาวิเวก ปรารภความเพียรต่อพิจารณาได้ในสมาธิ
นิมิตว่า มีถ้ำ ๆ หนึ่งอยู่บนเขา มีลักษณะผินหน้าไปทิศ
นั้น มีสัญลักษณ์อย่างนั้น ๆ ท่านจึงว่า เราควรจะไป
เจริญสมณธรรมที่นั่น เมื่อได้โอกาสไปนมัสการกราบ
เรียนท่านเจ้าคุณอุบาลี ฯ ท่านบอกว่า **ถ้ำที่วານี้ อยู่เขา
พระงาม จังหวัดลพบุรี ชื่อถ้ำสิงโตหรือถ้ำไผ่ขวาง**

ท่านเจ้าคุณอุบาลี ฯ ชื่อตัวรถไฟถวาย ท่านฯ ก็
เดินทางจากกรุงเทพฯ สู่ลพบุรีด้วยขบวนรถไฟ อยู่ที่นั่น
มีโยมผู้หญิงมาถวายบิณฑบาต พร้อมกับบุตรสาวทุกวัน
ด้วยความศรัทธาและเลื่อมใส มีเพื่อนสหธรรมิก ๔-๕ รูป
ท่าน ฯ ไม่ได้บอกว่า เพื่อนเหล่านี้อยู่ก่อนหรือหลัง แต่

ทุกรูปก็ตั้งหน้าตั้งตาทำความเพียร ไม่รบรบกวนกัน ต่างคนต่างอยู่ นอกจากทำข้อวัตรเท่านั้น จึงรวมกัน

เดือนอ้ายผ่านไป เดือนยี่ผ่านไป เดือนสามย่างเข้ามา การเจริญสมณธรรมเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ พอถึงวันเพ็ญเดือน ๓ พิจารณาได้ความว่า เราบำเพ็ญสมณธรรมมาถึงบัดนี้เป็นเวลาถึง ๑๒ ปี ทุกอย่างพร้อมแล้ว ที่จะทำที่สุดแห่งทุกข์ในวิฆเนสวารได้ในวันเพ็ญนี้

พอรู้อย่างนี้แล้ว ก็เตรียมการงานที่เคยทำเป็นต้นว่า การปิดกวาดบริเวณกุฏิตลอดจนการสงฆ์น้ำจัดแจงที่อยู่ ที่นั่งให้พร้อม ถึงเวลาเดินจงกรมก็เดิน พอได้เวลานั่งสมาธิก็นั่ง พอหันหน้าสู่ทิศตะวันออก รู้สึกโล่งในจิต ก็เข้าสมาธิทันที

พอนั่งได้ไม่นาน เกิดอาการวิตกกังวลขึ้นทางจิตใจ ทางร่างกายก็มีอาการเจ็บแสบร้อนไหม้ขึ้นมา แต่เรื่องนี้เคยผ่านมาแล้ว สมัยยังอยู่ถ้ำสาริกา จึงระงับได้บ้างพอจิตสงบหน่อยหนึ่ง จิตก็สว่างไปข้างหน้า ปรากฏเห็นหญิงผู้เป็นบุตรสาวของโยมอุปัฏฐาก ยืนร้องเรียกความรักจากท่านอยู่ ซึ่งปกติก็ไม่เคยมี ไม่เคยพบเห็น

ถือเป็นเรื่องธรรมดา จิตไม่เคยมีความยินดีอะไร แต่ใน
นิमितปรากฏเช่นนั้น

ท่านพระอาจารย์ก็พิจารณาว่า อันเรื่องเกิดแก่
เจ็บตาย เราก็ได้พิจารณาอย่างซ้ำของแล้ว จะมา
หลงอีกหรือ พอกำหนดดังนี้ หญิงนั้นก็แก่เฒ่า ล้ม
ตายเอง เหลือแต่กองกระดูก หายไปในแผ่นดิน จิตก็
ถอนออกมาเป็นจิตธรรมดา ทุกขเวทนายังมีอยู่

จึงกำหนดจิตพิจารณาลงไปอีก ปรากฏเป็น
ความสว่างออกไปข้างหน้า เมื่อจิตรวมแล้วเห็นคนใหญ่โต
ในความรู้สึกว่า เป็นยักษ์ เดินถือกระบองจากภูเขาข้าง
หน้าเข้ามาหา มีความรู้สึกว่า ยักษ์จะตีหัว พอได้สติก็
นึกได้ทันทีว่า **อำนาจใด ๆ ในโลกทั้ง ๓ ไม่มีอำนาจ
อานุภาพใด จะเหนือพระพุทธานุภาพไปได้** พอกำหนด
ได้ดังนี้ ภาพนั้นก็หายไป

ท่าน ฯ ว่า จิตถอนออกมาอีก คราวนี้เวทนา วิตก
จางลงไปมาก แต่ยังไม่หมดท่านกำหนดพิจารณาอีก จิต
ก็รวมลงไป ปรากฏว่าฝนตกน้ำนอง ชุ่มชื้นขึ้นมา มี
กำลังปีติซาบซ่านไปทั่ว มีความสุข และจิตเข้าถึง
เอกัคคตาญาณ มีกายปัสสทธิ กายสงบ จิตตปัสสทธิ จิต

สงบ กายลหุตา กายเบา จิตฺตลหุตา จิตเบา กายปา
คฺกุญฺญตา กายควรแก่การงาน จิตฺตปาคฺกุญฺญตา จิตควร
แก่การงาน จิตก็ก้าวลงสู่ปฐมฌาน ทุตฺติยฌาน ตติยฌาน
และจตุตถฌานโดยลำดับ พักอยู่ในจตุตถฌานนานพอ
สมควรจิตก็ถอยออกมาสู่ ตติยฌาน ทุตฺติยฌาน ถึง
ปฐมฌานหยุดอยู่แค่นี้

เกิดความรู้ชนิดหนึ่งขึ้นมา คือ รู้เห็นชาติภพ ใน
กาลก่อน ที่เรียกว่า **บุพเพนิวาสานุสสติญาณ** เป็นตัว
วิปัสสนาญาณขึ้นมาว่า ปัจจุบันเราเป็นอย่างนี้ ในอดีต
ชาติเราเกิดอยู่บ้านเมืองนั้น ประเทศนั้น มีอาหารอย่างนั้น
มีผิวพรรณอย่างนั้น มีสุขอย่างนั้น มีทุกข์ อย่างนั้น เป็น
ลำดับไป จนถึงครั้งเป็นเสนาบดี นั่งฟังธรรมของ
พระพุทธเจ้า เฉพาะพระพักตร์ และได้ตั้งความ
ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ต่อหน้าพระพักตร์ เป็นเวลา
ผ่านมา ประมาณ ๔-๕๐๐ ชาติ

จึงระลึกได้ว่า การที่เราเวียนว่ายตายเกิดอยู่
อย่างนี้ ก็เพราะจิตดวงนี้ พอพักจิตได้ จิตก็หยุด ก้าว
ลงสู่ทุตฺติยฌาน ตติยฌานและจตุตถฌาน ปฐมยามผ่าน
ไปพอเข้ายามที่ ๒ มัชฌิมยาม จิตก็พักเอากำลังต่อ จิต
อยู่ในฌานนี้ คือการพักเอากำลัง ส่วนปฐมฌานนั้น คือ

การพิจารณาวิปัสสนาญาณ เปรียบด้วยการทำงานแล้ว
พักผ่อนเอากำลัง

ท่านพระอาจารย์ว่า พอจิตพักอยู่ในจตุตถฌานมี
กำลังแล้ว ก็ถอยออกมาโดยลำดับ ทุติยฌานและตติย
ฌานคือ ทางผ่าน ท่าน ๆ ว่าออกมาถึงปฐมฌาน เกิด
วิปัสสนาญาณเห็นภพและชาติ และธาตุขันธ์ซึ่งเป็นที่
อาศัยของสัตว์โลก เริ่มแต่บิดามารดาเป็นต้นไปว่าคน
คนนั้น ชาตินั้น ได้เกิดเป็นคนเป็นสัตว์ มีอาหาร มีรูปร่าง
มีการงาน ทำอย่างนั้น ได้สุขได้ทุกข์อย่างนั้น **ไม่มีสิ้นสุด
ไม่มีประมาณ สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้เวียนว่ายตายเกิด
ในวัฏสงสาร ก็เพราะอาศัยจิตดวงนี้** จิตก็หยุด ก้าวเข้า
สู่ ทุติยฯ ตติยฯ และจตุตถฌานตามลำดับอีก เพื่อพัก
เอากำลัง มัชฌิมยามผ่านไป

ในปัจจุบันยาม คือยามภายหลังแห่งคำคืนวันนั้น
พอจิตพักได้กำลังแล้ว ก็ถอยออกมาสู่ปฐมฌาน อัน
เป็นบาทฐานแห่งวิปัสสนาญาณ จิตก็พิจารณา ปัจจยาการ
คืออาการของปัจจัย เกิดมีค่าใหม่เพิ่มขึ้นอีกว่า

ฐิติภูตํ อวิขขา ปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารา ปจฺจ
ยา ฯลฯ จนถึง ไทมนสฺส สฺปายาสา สมฺภวนฺติ

ได้ความว่า ฐิติภูตํ คือ จิตดวงเดิมของสรรพ

สัตว์ทั้งมวล ที่ยังมีได้อบรมศีล สมาธิ ปัญญา ตาม
แนวทางแห่งพระสัมพันธุญุตญาณนั้น ก่อให้เกิด อวิชชา

อวิชชา	เป็นปัจจัยให้เกิด	สังขาร
สังขาร	เป็นปัจจัยให้เกิด	วิญญูณ
วิญญูณ	เป็นปัจจัยให้เกิด	นามรูป
นามรูป	เป็นปัจจัยให้เกิด	สหายตนะ
สหายตนะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	ผัสสะ
ผัสสะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	ตณหา
ตณหา	เป็นปัจจัยให้เกิด	อุปาทาน
อุปาทาน	เป็นปัจจัยให้เกิด	ภพ
ภพ	เป็นปัจจัยให้เกิด	ชาติ
ชาติ	เป็นปัจจัยให้เกิด	ชรา พยาธิ มรณะ โสภปริเทวนา

ร้องไห้พิโรธรำพันถึงกันจนเกิดทุกข์โทมนัสสใจไม่ได้
อุปายาสะ คับแค้นแน่นใจ ว่าแล้วท่านพระอาจารย์ก็ เออ
เมตสฺส เกวลสฺส สมุทโยโหติ ที่สัมพันธ์กันเกิดเป็นปัจจัย
ให้เกิดทุกข์อย่างนี้ ท่านพระอาจารย์ว่า เมื่อจิตได้อริย
มรรคญาณแล้ว จิตดวงเดิมคือ ฐิติภูตัง เป็นฐิติญาณ
เป็นเครื่องตัดขาดจากอวิชชา

เมื่ออวิชาไม่เกาะเกี่ยวได้แล้ว จึงเป็นอวิชาขาย
ตเวอ อเสสา สงฺขารานิโรโธ สงฺขารานิโรธา วิญญฺญาณิ
โรโธ วิญญฺญาณิโรธา จนถึง ตณฺหฺทานิโรโธ ตณฺหฺทานิโรธา
ภวนิโรโธ ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ ชาตินิโรธา ชรามรณ
โสภปริเทวทุกข โทมนฺสเส นิรุชฌนฺติ ได้ความว่า เมื่อ
อวิชาดับสังขารก็ดับ สังขารดับวิญญฺณก็ดับ ตลอด
จน ฯลฯ ถึงตณฺหา อุปาทาน ภพชาติ ชรา พยาธิ มรณะ
โสภปริเทวะ ทุกข์โทมนัส อุปายาสะ ก็ดับหมด ท่าน ๆ
ว่า เหวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธโหติ เป็น
ความดับขั้นธ อันเป็นทุกข์อย่างเดิวนั้น นั้นแล ท่าน ๆ
ว่า

พอมาถึงตอนนี้จิตก็วางการพิจารณา แล้วจิตก็
รวมใหญ่ รวมคราวนี้จิตไม่พักเหมือนข้างต้น เกิดมี
ญาณตัดสิ้นขึ้นมาว่า

**ภพเบื้องหน้าเราไม่มีแล้ว พรหมจรรย์เราได้
อยู่จบแล้ว กิจอันเราควรทำเราได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่น
ที่ควร ไม่มีอีกแล้ว**

ญาณชนิดนี้เรียกว่า อาสวักขยญาณ คือ ความ
รู้ว่าความสิ้นไปแห่งอาสวะพร้อมกับอวิชา ก็หายไป ไม่

ก่อนไม่หลังตะวันขึ้นมาและเดือนก็ตกไป รวมความว่า
ญาณเกิดขึ้น อวิชชาหายไป พระอาทิตย์ขึ้นมา พระจันทร์
ตกไปเรียกว่า **อปุพฺพ อจฺริมฺ** ไม่ก่อนไม่หลัง ท่านพระ
อาจารย์ว่านะ ไม่ใช่ผู้เสาะหาเอง

ท่านพระอาจารย์ยังเล่าต่อไปว่า เมื่อญาณเกิด
ขึ้นก็ไม่ได้ขับไล่ไสส่งอวิชชาเจ้าผู้อวิชชาเอ๋ย เจ้าเป็นผู้
ไม่รู้ไม่เห็น เจ้าจงหนีไป อยู่กับข้าไม่ได้แล้ว และอวิชชา
ก็ไม่ได้บอกกล่าวอำลาว่า ญาณผู้แจ้งผู้เห็นจริง เจ้าเป็น
ผู้รู้ผู้เห็นเอ๋ย ข้าอยู่กับเจ้าไม่ได้แล้วข้าขอลาเจ้าไปก่อน
ต่างไม่ได้ขับไล่ แต่ท่านว่า ความมืดและพระอาทิตย์ก็
เหมือนกันพระอาทิตย์ขึ้นมาความมืดก็หายไปพระอาทิตย์
ก็ไม่ได้ขับไล่ไสส่งความมืด หรือพระจันทร์จะว่า เจ้าผู้
มืดผู้ดำเอ๋ย เจ้าอยู่กับข้าไม่ได้แล้ว เจ้าจงหนีไป ความ
มืดก็ไม่ได้ บอกกล่าวอำลา หรือไม่ได้ว่า พระอาทิตย์ผู้
แจ้งผู้สว่าง ผู้มีเดชอันกล้าเอ๋ย ข้าอยู่กับเจ้าไม่ได้แล้ว
ข้าขอลาเจ้าไปก่อน หาใช่ออย่างนั้นไม่ เมื่อพระอาทิตย์
ขึ้นมาความมืดก็หายไปฉับใดก็ฉับนั้น

ว่าแล้วท่านพระอาจารย์ก็หัวเราะ

พอรุ่งเช้าวันนั้น ท่าน ฯ ลุจากที่นั่งทำสมาธิกิจ

และวัตรที่เคยประพฤติเป็นปกติท่าน ๆ บอกกับเพื่อนว่า ของดฉันภัตตาหารซัก ๗ วัน ส่วนเพื่อนสหธรรมิก ผู้ก้มหน้าก้มตาบำเพ็ญเพียร คงไม่รู้หรือกว่า ใครทำอะไรที่ไหน กับใคร ตั้งแต่เมื่อไร “เราก็มารู้ เหมือนกันว่า เพื่อนเจริญสมณธรรม จิตเป็นอย่างไร เพราะเรื่องอย่างนี้เป็น **ปัจจุตต์ เวทิตพุโ วิญญูหิ**” ท่าน ๆ ว่า

การงดฉันภัตตาหารนั้น เพื่อทำให้วิหังเป็น ธรรมชาติ คล่องแคล่วชำนาญและเสวยผลแห่งมรรค ท่าน ๆ ว่า

พอผ่านไป ๔ วัน โยมอุปฐากพร้อมทั้งบุตรสาว นำภัตตาหารมาถวาย พูดวิงวอนว่า “พระคุณเจ้าอาหาร มาหลายวันแล้วจะหิว จะลำบาก ขอนิมนต์ฉันเจ้าข้า ๆ” ท่าน ๆ ก็ลองฉัน พอฉันเสร็จโยมกลับไป มาพิจารณา เกิดไม่คล่องแคล่ว อึดอาดแต่ทำได้อยู่นี้มันอะไร ได้ ความว่า **เพราะเสียสัจจะ** ท่านเลยงดฉันภัตตาหารต่ออีก ๓ วัน ครบแล้วจึงฉัน ก็คล่องแคล่วอีก ทุกอย่างก็เลย ละเอียดอ่อนไปหมด

นี่คือ มรรคผลคุณวิเศษในพระพุทธศาสนา

ปุพเพนิวาसानุสสติญาณ

ขอไขข้อวิปัสสนาญาณ ที่เป็นปุพเพนิวาसानุสสติญาณ พอเป็นนิตศนุทาหรณ์

เท่าที่ผู้เล่าได้ฟังมา เกี่ยวกับการเกิดในชาติก่อน และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ชาติหนึ่งนั้น ท่านพระอาจารย์เกิดในมณฑลยูนนาน ในตระกูลชายผ้าขาว มีน้องสาวคนหนึ่งเคยสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน มาชาตินี้คือ นางน่มชิวานนท์ คหบดีชาวสกลนคร ผู้สร้างวัดป่าสุทธาวาสให้ และท่านก็ได้สงเคราะห์ด้วยธรรมเป็นที่พอใจ

ชาติหนึ่งเกิดที่โยนกประเทศ ปัจจุบันคือ เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า ในตระกูลช่างทำเสื้อลำแพน (เสื้อลำแพนคือเสื้อปูพื้นทำด้วยหวาย) ท่านพระอาจารย์

เสาร์เป็นนายช่างใหญ่ องค์ท่านเป็นผู้จัดการ ส่วนพระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) เป็นคนเดินตลาด

ชาติหนึ่งเกิดที่แคว้นกุรุรัฐ ชมพูทวีป (ประเทศอินเดีย) ผู้เกี่ยวข้องคือ เจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจฺนโท) เป็นพี่ชาย คือ พระปฐมราชา ผู้ครองแคว้นกุรุท่านเป็นเสนาบดี พระอาจารย์เทสก์ (พระอาจารย์เทสก์ เทสรํสี) เป็นหลานหัวดีใครบอกไม่เชื่อ นอกจากท่าน พระบิดาจึงมอบให้ท่าน ฯ ดูแล ได้เฝ้า พระพุทธเจ้าเฉพาะพระพักตร์ และได้ตั้งความปรารถนาขอเป็นพระพุทธเจ้าต่อหน้าพระพักตร์ ดังที่ผู้เล่าได้กล่าวมาแล้ว

ชาติหนึ่งเกิดที่ลังกาทวีป (ประเทศศรีลังกา) และบวชเป็นพระ ได้เข้าร่วมสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๔ ซึ่งมีพระเป็นหมื่น พักเสนาสนะร่วมกัน สององค์บ้าง สามองค์บ้าง ท่านว่าได้อยู่เสนาสนะเดียวกับท่านวิริยงค์ (พระอาจารย์วิริยงค์ สิรินฺธโร) เป็นเพื่อนกันมาจนบัดนี้ ท่าน ฯ ว่า

เรื่องราวจากพรรษา ๑-๑๒ ของท่านพระอาจารย์ คงจะพอสมควรแก่กาลเวลาเท่านี้

สุบินนิมิตบ่งบอก

สุบินนิมิต (ฝัน) ก็บ่งบอกชะตาชีวิต และอุปนิสัยของบุคคลที่เคยอบรมสั่งสมมาแต่ปางก่อน ท่านพระอาจารย์มั่นแล้วว่า นับตั้งแต่วันบวชเป็นพระมา ฝันทุกครั้งที่นอนหลับ คือ ฝันว่าได้ไปโน่น ไปนี่ อยู่ในสภาพที่เป็นพระนี่ และแปลกเพราะบนป่าสะพายดาบ ที่เท้าทั้งสองข้าง มีรองเท้าทำด้วยหนัง

ภายหลังมาพิจารณาได้ความว่า **ดาบ คือ ปัญญา รองเท้า คือ สมาธิ** เมื่อปฏิบัติไปหากไม่มีอาจารย์แนะนำ ก็สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ท่านว่า และยังว่าต่อไปว่าบุคคลผู้บริจาควัตถุประเภทโลหะ เช่น บาทรมิตโกน และเข็มเย็บผ้า เป็นการเพิ่มปัญญาบารมี เวลา

ท่านจะให้ของเบ็ดเตล็ดแก่ศิษย์ มักจะหยิบเข็มออกมา ยื่นให้สานุศิษย์ ผู้เล่าก็เคยได้รับจากมือท่าน ส่วนการ บริจาคหนัง เช่น หนังรองนั่ง และรองเท้า เป็นการ บำเพ็ญเจริญญาณ อธิษฐานบารมี มีผลานิสงส์

ผู้เล่าเคยตัดรองเท้าหนังถวายท่าน และพระ เถระหลายองค์ รองเท้าที่เป็นฝีมือของผู้เล่า คือคู่เล็ก ส่วนคู่ใหญ่เป็นฝีมือของท่านอาจารย์วิริยงค์ ดูได้ที่ พิพิธภัณฑสถานพระอาจารย์มั่น อยู่ที่วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร

หมายเหตุ เครื่องรองนั่งทุกชนิด เช่น ผ้าปูนั่ง พรหมปูนั่งมีในจัมมขันธ์ ผู้บริจาคมีอานิสงส์ ทำจิตให้ รวมเร็ว

สองท่านพระอาจารย์ มุ่งสู่กรุงเทพฯ

เหตุผลของท่านพระอาจารย์มั่น ท่านพระ
อาจารย์เสาร์ได้มาอยู่วัดปทุมวนารามได้เล่าไปแล้วว่าเมื่อ
ท่าน ฯ อุปสมบทแล้วจำพรรษาอยู่วัดเลียบเมืองอุบลฯ
ฤดูแล้งออกแสวงวิเวก ปรารภความเพียร ขึ้นเหนือสู่
อำเภอม่วงสามสิบ ล่องใต้สู่ปากเซและที่ภูหล่นบ้าง
พรรษาที่ ๓ จำที่วัดเลียบเช่นเดิม แต่ปีนั้นท่าน ฯ ภาว
นาดีมาก

พอออกพรรษา ชวนพระอาจารย์ลงสู่กรุงเทพฯ ฯ
จุดประสงค์ต้องการศึกษาต่อเพราะสมัยนั้นพระปฏิบัติ
ที่มีชื่อเสียง คือ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริ
จนฺโท) เป็นคนอุบลฯ เหมือนกัน มาถึงกรุงเทพฯ ฯ แล้ว

น่าจะอยู่วัดบรมนิवास เพราะต้องการศึกษากับท่านเจ้าคุณอุปาลี ฯ

ท่าน ฯ เล่าว่าอยู่ภาคกลาง ๘ ปี ใน ๘ ปี ท่านก็ไม่ได้บอกว่า จำพรรษาอยู่ที่วัดสระปทุมแต่ท่านเล่าว่า พรรษาที่ ๑๒ นับแต่บวชมาจำพรรษาที่ถ้ำสาริกา จังหวัดนครนายก จึงคิดว่าใน ๖ พรรษา คงจำติดต่อกัน จะเว้นบ้างก็ตอนที่ท่านไปจำพรรษา ที่ประเทศพม่า แล้วกลับอีสานเมื่อพรรษา ๑๒ อยู่อีสานก็หลายปี

สุดท้ายอยู่อำเภอฝื่อ จังหวัดอุดรธานี คิดปลีกวิเวกสู่ภาคเหนือ บอกหมู่คณะแล้วจึงนำส่งมารดา แต่ไม่ได้บอกว่าจะไปกรุงเทพฯ หรือเชียงใหม่ จะนำส่งมารดาเท่านั้นให้หมู่รออยู่ที่นี้ก่อนว่าจะกลับมา แต่ไม่ได้กำหนด เกรงว่าหมู่จะหาว่าโกหก คือท่านประสงค์จะหนีจากหมู่ ท่าน ฯ ว่าอย่างนี้

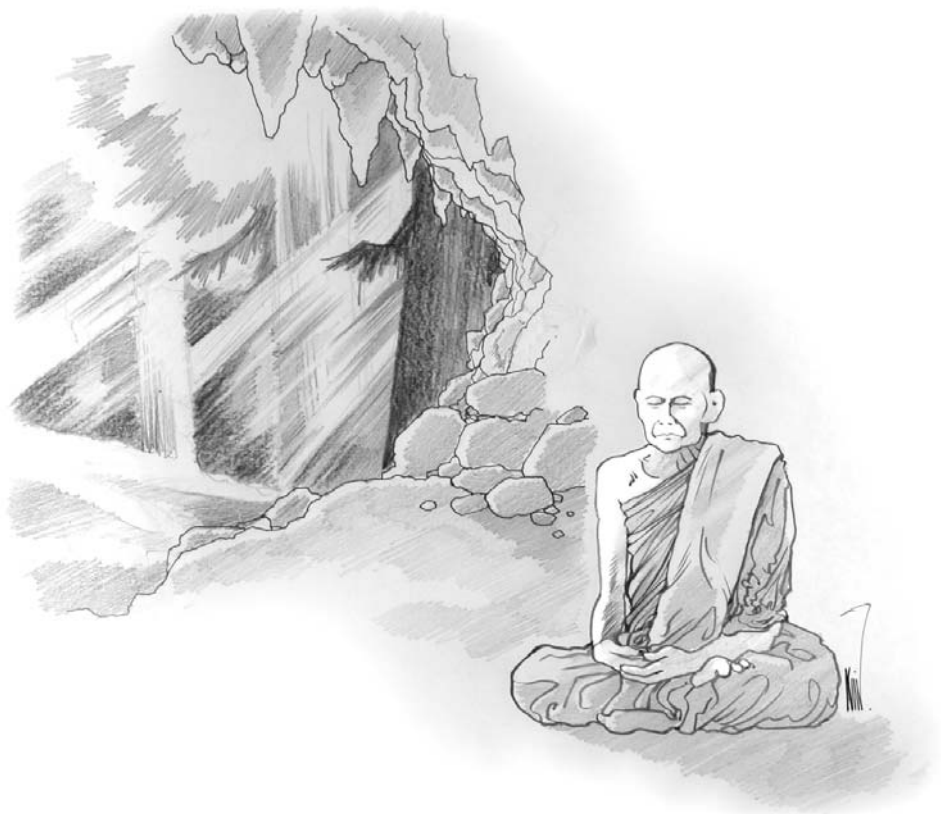
ส่งมารดาแล้วเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ในพรรษานั้นไม่ได้ไปเชียงใหม่ จึงพักจำพรรษาที่วัดสระปทุมนี้ ท่านอยู่กรุงเทพฯ คงจะเน้นหนักด้านการศึกษา และค้นคว้าตำรับตำรา จากการสังเกตของผู้เล่า ที่ได้อยู่กับ

ท่านมา ๖-๗ ปี ท่านสวดมนต์สูตรต่าง ๆ ปาฏิโมกข์ พุทธประวัติ วินัยมุขเล่ม ๑, ๒, ๓ ฯลฯ ได้หมด

วันลงอุโบสถ ท่านพระอาจารย์นั่งฟังอยู่ พอพระสวดจะตกหล่น พระผู้ที่ทำหน้าที่ท่านยังไม่ทันบอก ท่านก็จะบอกก่อน เลยได้สวดต่อไป โดยยังไม่ทันตกหล่น

เวลาท่านเทศน์อบรมศิษย์ เหมือนกับยกแบบเรียนขึ้นอ่าน โดยพุทธประวัติทั้ง ๓ เล่ม ท่านจะเทศน์ในวันมาฆะ วันวิสาขะทุกปี ชัดถ้อยชัดคำ เหมือนจับแบบอ่านเทศน์แต่ละครั้งอย่างน้อยจะทำเวลา ๖ ชั่วโมง จนถึงถวายพระเพลิง แจกพระบรมสารีริกธาตุ สลักกับปฐมสมโพธิกถา ทั้งบาลีและแปลฟังแล้วได้ความรู้แจ่มแจ้ง

เข้าใจว่า ช่วงท่านมาอยู่กรุงเทพฯ คงเน้นหนักด้านการศึกษา พร้อมกับประกอบความเพียร ไปพร้อม ๆ กัน

มุงคสสถานแห่งการรู้แจ้ง

เรื่องเทศนานั้น ปกติท่านเทศน์นาน บางเรื่องใน ๑๐ วัน ถ้าเทศน์ไม่จบก็ไม่มีใครหนี ส่วนการอบรมพระเถรในช่วงปัจฉิมวัย หลังจากท่าน ฯ จากภาคเหนือมาสู่อีสานนั้น ท่านจะเทศน์ประมาณ ๒ ชั่วโมงเป็นประจำ เริ่มตั้งแต่ ๑ ทุ่ม ถึง ๓ ทุ่ม

นอกจากกรณีพิเศษ ท่านสั่งคำเดียวแล้วก็เลิกกัน กรณีพิเศษคือ พวกเทพจะมาขอฟังธรรม หากมีโอกาส เช่นนั้นท่านจะก้มหน้าลงนิดหนึ่ง แล้วก็หลับตาประมาณ ชั่วโมงใจ แล้วเงยหน้าขึ้นมาก็บอกเลิกกัน หมายถึงว่า พวกเทพมาเตือนแล้ว ว่าเขาจะมาฟังเทศน์ แต่เรื่องการรับแขกภายใน ส่วนมากท่านจะเล่าเป็นส่วนบุคคล ไม่ได้เล่าเป็นสาธารณะ

ส่วนเรื่องจิตใจที่ท่านปฏิบัติผ่านมาแล้ว ท่านจะสลับมาเป็นพระธรรมเทศนา แล้วก็ให้พิจารณาในคราวนั้นว่าเป็นอย่างไรท่านก็พูดให้ฟัง สำหรับผู้ที่ไม่รู้เรื่องฟังแล้วคล้ายกับว่า ท่านพูดไปตามตำราที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดท่านจะพิจารณาเล่าเป็นส่วนบุคคลไป

ท่าน ๗ เล่าเรื่องจิตของท่าน เกี่ยวกับพรรษาแรกคือจิตของท่านได้ก้าวเข้าสู่อริยมรรคโสดาบันนั้นแหละท่านก็เล่าว่าจิตของท่านเป็นอย่างนั้น ๆ

พรรษาที่ ๓ ท่านได้สำเร็จเป็นอริยบุคคล โสดาบันที่วัดเสียบ จังหวัดอุบลราชธานี พรรษาที่ ๘ ท่านได้สำเร็จเป็นอริยบุคคล สกิทาคามี อยู่ที่กลางถนน บริเวณที่ในยุคนั้นเรียกว่า วังกรมพระสวัสด์ ปัจจุบันนี้เรียกว่าโรงเรียนช่างกลปทุมวัน

ขณะนั้นท่านจำพรรษาอยู่ที่วัดปทุมวนารามไปฟังเทศน์ ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ที่วัดบรมนิวาส ขณะกำลังเดินกลับวัด ท่านก็พิจารณาตามกระแสธรรม จิตของท่านก็เกิดรวมลงไป อริยมรรคญาณก็เกิดขึ้นอีก เป็นครั้งที่ ๒ อริยมรรคญาณก็เหมือนกับครั้งแรก ในพรรษาที่ ๑๒ ท่านจำพรรษาที่อีสานบ้าง จำพรรษาที่ภาคกลางบ้าง ปีนั้นท่านก็ได้สำเร็จ เป็นพระอนาคามี ที่ถ้ำสาริกา จังหวัดนครนายก

จำพรรษาที่พม่า

สาเหตุที่ท่านพระอาจารย์ไปจำพรรษาที่พม่า คือ

๑. พม่าเมื่อครั้งพุทธกาล เขาเป็นชาวโกศล พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษามากกว่าแคว้นอื่น (วัดเขตวันมหาวิหาร) มีเศรษฐีเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

๒. ชาวพม่าเป็นคู่รักคู่แค้นกับไทย ไม่เป็นมิตรแต่ไม่เป็นศัตรูถาวร แต่ทั้งกันไม่ได้

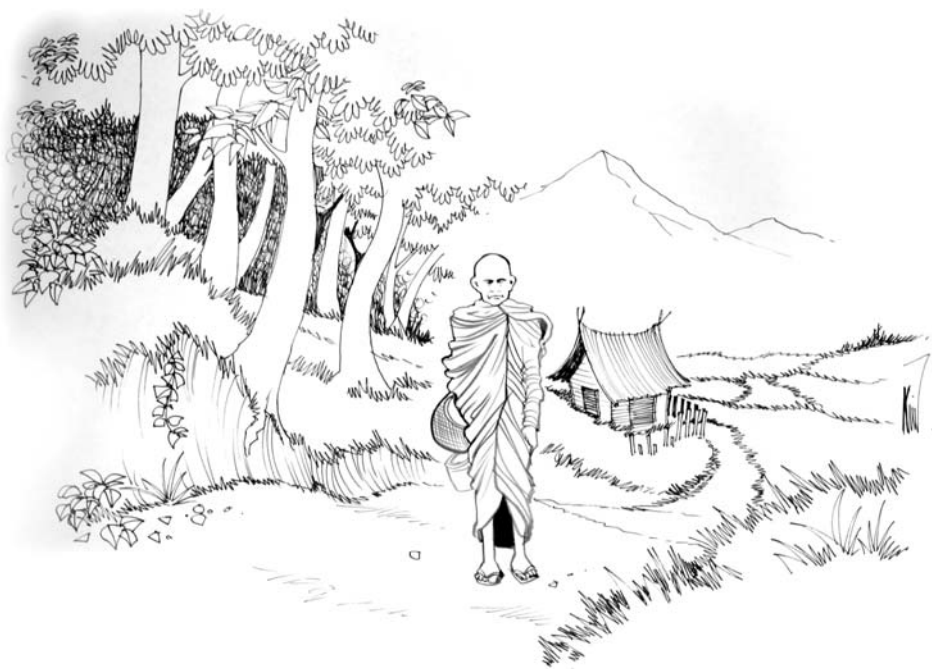
๓. ท่านเจ้าคุณบุญมั่น (บุญมั่น มนุตาสโย) คือพระธรรมปาโมกข์ เจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม รู้ภาษาอังกฤษ จำพรรษาอยู่ที่นั่น ถ้าท่านไปอยู่จะไม่ยากเรื่องภาษา

ท่านพระอาจารย์เล่าว่า จำพรรษาอยู่ที่นั่น การ

เจริญสมณธรรม ก็แค่ทรงตัว บุคคลผู้จะมาศึกษาธรรมะไม่มี กัลยาณมิตร กัลยาณธรรมก็ไม่มี ดีแต่ว่าเขายังใส่บาตรให้เราฉัน พิจารณาถึงคุณธรรมอันสูงสุดคือผู้บรรลุอุริยมรรค อริยผล ทั้งประเทศในขณะนั้นคงมีแต่ตาผ้าขาว ที่ท่านไปอยู่จำพรรษาด้วยเท่านั้นได้มรรคที่ ๓

ไม่เหมือนเมืองไทย ซึ่งมีมาไม่ขาดสาย จะว่างก็เป็นบางคราว ไม่ช้าก็มีผู้มาฟื้นฟูขึ้นอีก เกิดจากการปฏิบัติบ้าง จุตติจากสวรรค์มาบ้าง เพราะไทยคือศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา ที่มีคุณสมบัติพร้อมดังกล่าวมาแล้ว ต่างประเทศที่ไม่อยู่ในแควดวงพระพุทธศาสนา ยิ่งห่างไกลออกไป เพราะนอกวงจร นอกแควดวง

ผู้เล่าเคยได้ยินท่านพูด แข็งพูดเล่นพูดจริงว่า พวกที่ไปสอนพระพุทธศาสนาให้ฝรั่งนั้น สอนให้เขาเป็นอะไร จะสอนจนได้สำเร็จมรรคผลนั้น เป็นไปไม่ได้ดอก เพราะเป็นพาหิราประเทศ คนไทยเราก็พอสอนได้อยู่ โอกาสได้มรรคผลมี เพราะอยู่ในวงศ์พระพุทธศาสนา มีบารมีอันเคยอบรมสั่งสมมาแล้ว ท่าน ฯ ว่า

จากอีสานสู่ภาคเหนือ

เรื่องราวที่จะเล่าต่อไปนี้ ท่านพระอาจารย์เล่าเองบ้าง พระอาจารย์เนียม โชติโก เล่าบ้าง ท่านพระอาจารย์มั่นเล่าว่าพอไปถึงวันแรกก็เจอเข้าแล้ว พักที่ริมป่า การต้อนรับ การจัดสถานที่จากชาวบ้านอย่าหวัง มีแต่พื้นดินและร่มไม้เท่านั้น เป็นสถานที่พักเวลาเข้าไปบิณฑบาตชาวบ้านนั่งจับกลุ่มผิงไฟกัน พอเห็นท่านก็ถามว่า “ตุ้เจ้ามาเอาหยัง” ดีแต่เขาพูดภาษาคำเมืองได้ ท่านตอบว่า “ตุมากุมข้าว” เขาเอาข้าวสารมาจะใส่บาตรให้ท่านบอก “ตุเอาข้าวสุก” จึงเอาข้าวสุกมาใส่บาตรให้เขาถาม “กินกับหยัง” “สุกินหยังตุก็กินนั้น” เขาถาม “หมุสับสุกินก้า” ตอบ “กิน” เขาเอาเนื้อหมูดิบมาให้ ท่าน

บอก “ตูบมีไฟปิ้ง เอาสุก” เขาก็เอาเนื้อสุกมา เขาถาม “พริก เกลือ สุกกินก้า” เขาก็เอามาใส่บาตรให้

ตอนขากลับชาวบ้านตามมาหลายคน เขามาเห็นที่พัก เขาถาม “ตุ้เจ้านอนบ้านป่ได้ก้า” ตอบ “นอนได้” “ตูจะเยยะบ้านให้ เอาก้า” “เอา” ตู้เจ้าเยยะป่ได้ก้า” เยยะป่ได้ เป็นตุ้เจ้าตัดต้นไม้ ขุดดินผิติดศีล” เขาบอก “ตูเยยะป่ถือ บอกเนื้อ” (ท่านพระอาจารย์ว่าคำนี้เป็น คำปวารณา เราก้ใช้เขาได้ตามพระวินัย) เขามาจัดที่พักจนเสร็จ และมาบอกรับใช้ปวารณาทุกวัน

ท่านถือโอกาสแนะนำสั่งสอนเขา โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจครอบครัว เพราะเขาจนมาก เขาทำอะไรเลื่อนลอย ปลุกพืชผลทุกชนิดรวมทั้งข้าวแต่ไม่พอกินต้องเอาของป่าลงมาแลกข้างล่างล่าเสียงขึ้นไปกินกัน ท่านบอกไม่ให้บุกเบิกถากถางป่าต่อ ให้ทำซ้ำที่เดิมที่เคยทำมาแล้ว ๑-๒ ปี เขาบอกว่า “บ่งามก้า” ท่านรับรองว่างามเขาก้เชื่อ เพื่อนสหธรรมิกมีพระมหาทองสุก สุจิตโต พระอาจารย์มธุ พระอาจารย์เนียม ไชติโกและน้องชายชื่อโยมแพง

การทำไร่แบบชาวเขานี้ พระอาจารย์เนียมท่าน

เชี่ยวชาญมาก เพราะท่านเคยทำสมัยยังไม่บวช ท่านจะชี้แนะเริ่มตั้งแต่ การขุด การพรวนดิน การปลูก การหว่านข้าวไร่และพืชอื่น ๆ มีข้าวโพด ฟักทอง ฟักแพง แตงเต้าทุกชนิด หลังปลูกมีการดายหญ้า พรวนดินใส่ปุ๋ยชนิด ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ตามสูตรของท่าน ปีนั้นพืชผลงอกงามดีมาก ลืมบอกไปว่าชาวเขาชอบเลี้ยงหมูไว้รับประทานเนื้อ ทุกคร้วเรือน ฆ่ากินแจกเพื่อนบ้าน นำมาแลกข้าวบ้าง ข้าวโพดเป็นอาหารหมูของชาวเขา

ริมทางขณะไปบิณฑบาต ข้าวโพดฝักใหญ่กำลังผลิดอกออกผล ท่านอาจารย์นิยมนักเกษตรจำเป็นพบเห็นทุกวัน แต่ไม่เห็นเขาปิ้งเผาใส่บาตรสักที ท่านก็เลยบอกเขาว่า “สูเอาข้าวโพดปิ้งใส่บาตรให้ตุ๊กินบ้างก้า” เขาตอบ “ข้าวโพดของหมูกินก้า” ท่านว่า “ตู้เจ้ากินก็ได้ก้า” เขาว่า “ตู้เจ้าอยากกินอาหารหมู” ตั้งแต่นั้นเขาปิ้งใส่บาตรทุกวัน

ตามริมทางยอดฟักทองงอกงามนำรับประทาน แต่เขาไม่กินกัน ท่านอาจารย์นิยมนักเกษตรจำเป็นก็บอกอีกว่า “สูแกงหมูก็เอายอกฟักทองใส่ลงไปด้วย” เขาบอก “หมูก็ล่าพอแล้ว อร่อยพอแล้วไม่จำเป็นต้องใส่

ยอดฟักทองอีก” ท่านอาจารย์เนียมพอเจอคำว่าหมูกี
อร่อยพอแล้วจะใส่ยอดฟักทองอีกทำไม ท่านก็อ้าอึ้ง
ครุ่นคิดอยู่ในใจไม่รู้อะไรจะพูดให้เขาเข้าใจอย่างไร

เรื่องนี้ท่านพระอาจารย์มั่นถือเป็นเรื่องขบขันมาก
ทุกครั้งที่เล่าเรื่องนี้ ท่านจะหัวเราะชนิดหัวเราะใหญ่
อย่างขบขัน แม้ผู้เล่าและผู้ฟังก็อดหัวเราะไม่ได้ คำ
ตอบมีอยู่ว่าที่ให้เอายอดฟักทองใส่แกงเนื้อหมูนั้น ยอด
ฟักทองงามน่ากินและมีมาก ใส่ยอดฟักทองเพื่อ
ประหยัดเนื้อหมู และทำให้รสชาติยิ่งขึ้นไปอีก เพิ่ม
คุณค่าทางอาหารอีกด้วย นี่คือการตอบ

ปีนั้นและปีต่อ ๆ มา พี่ชพันธ์ู้ธัญญาหารของ
ชาวเขาอุดมสมบูรณ์ ทำบุญใส่บาตรรับพร เสี่ยงสาธุ
การล้นไปหมด กล่าวขวัญกันว่าได้อยู่ได้กินเพราะบุญ
ตุ้เจ้าแต่แต่

พยากรณ์อายุ

เรื่องการสืบต่ออายุจาก ๖๐ ปีมาเป็น ๘๐ ปี ท่านได้เล่าไว้หลายสถานที่ หลายโอกาสหลายวาระ ปีนั้นท่านจำพรรษาที่อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ที่ราบไม้ไผ่ภูเขากับพระมหาทองสุก ทุกครั้งที่เห็นหน้าพระมหาทองสุกไปนมัสการ ท่านจะพูดทันทีว่า “นั่นเพื่อนตาย เรามาแล้ว” นาน ๆ พบกันก็ยิ่งพูดอย่างนี้เหมือนเดิม

ผู้เล่าคิดว่าเป็นคำพังเพย พูดหยอกกัน แล้วความจริงก็ปรากฏเห็น **सानุศิษย์เป็นร้อย** แต่ไปตายกับพระมหาทองสุกจริง ๆ อะไรเป็นสักขีพยาน ก็พระ

อุโบสถ อนุสาวรีย์ท่านพระอาจารย์มั่นนั้นไง นั่นละ ฝีมือของพระมหาทองสุก

(หลังจากถวายเพลิงท่านพระอาจารย์มั่นแล้ว จุดที่เป็นที่ตั้งเมรุนั้นได้สร้างอุโบสถขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ - พ.ศ. ๒๕๐๐ ในสมัยพระมหาทองสุก สุจิตโต เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าสุทธาวาส)

ปีนั้นพอเริ่มเข้าพรรษา ท่านมีอาการเจ็บป่วย พระผู้พยาบาลก็พระมหาทองสุกนั้นละ ท่านมีความรู้ทางยาด้วย ท่านพระอาจารย์กำหนดรู้แล้วว่า ท่านถึงอายุขัยจะสิ้นชีพปีนี้แน่ แต่มีข้อแม้ว่า **ถ้าท่านมีอธิบาทอันเจริญดีแล้ว สามารถอยู่ต่อไปได้อีก ๒๐ ปี เป็น ๘๐ ปี เท่าพระพุทธเจ้า**

ท่านจึงมาพิจารณาดูว่า อยู่กับตายอย่างไหนมีค่ามาก รู้ว่าอยู่มีค่ามาก เพราะสานุศิษย์ ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตหวังเฉพาะให้ท่านอยู่ แต่คำว่าอธิบาทอันเจริญดีแล้วเจริญขึ้นขั้นไหน อย่างไร

ธรรมทั้งหลายที่ปรากฏแล้ว ทั้งโลกียธรรม และโลกุตตรธรรม นำมาพิจารณาไม่ขัดข้อง ไม่สงสัย แต่ก็ยังไม่ได้ความ อาการป่วยจะดีขึ้นก็ไม่ใช่ จะหนักก็ไม่เชิง

แต่เที่ยววิณฑบาตได้ทุกวัน อาการที่สำคัญคือคอมอง
ซ้ายขวายาก เดือนที่ ๒ ผ่านไปอาการดีขึ้น และได้
ความรู้เกิดขึ้น ซึ่งไม่เคยได้ยินได้ฟังว่า

**นาถญัตตร โภชณาตปสา นาถญัตตร ปฏินิ
สสุคคา นาถญัตตร อินุทริยสัวรา**

ได้ความว่า อิทธิบาท ๔ อันบรมติแล้ว ก็คือ
การพิจารณาโพชฌงค์ ๗ นี้เอง ท่าน ฯ อธิบายว่า ภา
วิตา พหุสิกตา เจริญให้มาก ทำให้มากก็เป็นไปเพื่อ
ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ พร้อมความดับสนธิ (หมายถึง
อวัยวะที่ขำรดในร่างกายแล้วเปลี่ยนอะไหล่ใหม่ด้วยฌาน)

แล้วท่าน ฯ ยังอุปมาเปรียบเทียบว่า เมื่อพระ
มหาโมคคัลลาน์ และพระมหากัสสปะ ได้ฟังพระดำรัสนี้
ก็หายจากอาพาธ แม้ในกาลบางคราว พระพุทธองค์ก็
ยังให้ท่านพระจุนทเถระ สวดถวาย

แต่คำว่าผู้มีอิทธิบาท ๔ อันเจริญดีแล้ว ขอเล่า
เท่าที่จำได้ ท่าน ฯ ว่า “เราพิจารณา ปุพพภาคปฏิบัติ
ตั้งแต่จิตเรารวมเป็นสมาธิโดยลำดับ ปฐมฌาน ทุตติย
ฌาน ตติยฌาน แล้วเข้าอรูปรุฌานต่อเป็นอากาสา ฯฯ
จนถึง เนวสุญญานาสัญญายตนหน้อยหนึ่งก็ไม่มีแล้ว
ถอยจิตออกมาอยู่ในสัจจญาณเวทิตุณิโรธ อุปมาเหมือน

หนทาง ๓ แพร่ง ท่านว่า จิตเรามาอยู่ในท่ามกลางทาง ๓ แพร่ง แพร่งหนึ่งไปอรุปรพรมโลกแพร่งหนึ่งไป รูปพรหมโลก คือ จตุตถฌาน อีกแพร่งหนึ่งเข้าสู่พระนิพพาน จิตอยู่ขั้นนี้ และเราจะอธิษฐานได้ว่า เราจะมีชีวิตต่อไป แล้วก็ถอยออกจากทาง ๓ แพร่งนั้น มาพักที่ จตุตถฌาน จะพักนานเท่าไรก็แล้วแต่ พอมีกำลังแล้วจิตจะถอยออกสู่ ตติยฯ ทุตติยะ ฯ พอมาถึง ปฐมฌาน ก็อธิษฐานรู้ว่า เราจะอยู่ไปถึงเท่านั้นปี เท่านั้นปี

กว่าจะมาถึงขั้นนี้ ก็เป็นเวลาเดือนสุดท้ายแห่งการจำพรรษาแล้ว

ตั้งที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์ผู้ที่มีอิทธิบาทอันเจริญดีแล้ว สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เป็นกัปป์ หรือเกินกว่า เป็นความจริง

ท่าน ฯ ว่า ท้าวสักกะแก่กลายเป็นท้าวสักกะหนุ่มก็ด้วยอิทธิบาทนี้ แต่ท้าวสักกะยังมีกิเลส ไม่ได้ฌานด้วยตัวเอง แต่ด้วยพระพุทธานุภาพ ทรงนำกระแสพระทัยของท้าวสักกะ ให้ผ่านขั้นตอนจนเป็นอิทธิบาทอันเจริญดีแล้ว ที่ถ้าอินทसार ท้าวสักกะแก่จึงเป็นท้าวสักกะหนุ่มได้ ด้วยพระพุทธานุภาพ ดังนี้

ได้รับจดหมายใหญ่

คงจะเป็นความผูกพันระหว่างศิษย์กับอาจารย์ อย่างแน่นแฟ้น เมื่อครั้งที่ท่านพระอาจารย์ส่งพระจันทร์ ซึ่งภายหลัง คือพระเทพสิทธิอาจารย์ (จันทร์ เขมิโย) และ สามเณรจุม ซึ่งภายหลัง คือ พระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) ไปศึกษาต่อ กรุงเทพมหานคร ต่อมาทางราชการได้ส่ง พระทั้งสองรูป มาปฏิบัติศาสนกิจทางภาคอีสาน เป็น ศิษย์ของท่าน ฯ ท่านพระอาจารย์ส่งไปศึกษาเอง เวลา มาทำงานที่ภาคอีสาน นักปราชญ์อย่างท่านพระ อาจารย์จะไม่เอาธุระช่วย คงเป็นไปไม่ได้ คล้าย ๆ กับ ว่ามีอะไรผูกพันกันอยู่อย่างนั้น

ครั้งท่านพระอาจารย์จำพรรษาอยู่ภาคเหนือ
ทุกปีท่านเจ้าคุณพระมหาจุมสงจดหมายไปกราบ
นมัสการนิมนต์กลับภาคอีสาน ปีแล้วปีเล่าท่านพระ
อาจารย์ก็เฉย ๆ ปีนั้นท่านเจ้าคุณฯ จึงไปกราบ
นมัสการด้วยตนเอง ขอนิมนต์กลับภาคอีสาน ท่าน ฯ
ตอบรับทันทีแล้วยังเร่งด้วยว่า “จะกลับวันไหนกลับด้วย
กัน **ทุกปีเห็นแต่จดหมายเล็กเลยไม่กลับ ปีนี้จดหมาย
ใหญ่มาแล้ว ต้องกลับ**” ท่านว่า ท่านเจ้าคุณฯ จึงกราบ
เรียนท่านว่า “นิมนต์พักอยู่ก่อน กระผมจะไปอุตรธานี
จัดที่พักเรียบร้อยแล้วจะส่งคนมารับที่หลัง

ท่านเจ้าคุณฯ ได้จัดวัดโนนพระนิเวศน์เมือง
อุตรธานี (ปัจจุบัน คือ วัดป่าโนนนิเวศน์ อำเภอเมือง
จังหวัดอุตรธานี) ถวายให้ท่านพำนักเป็นวัดแรก หลัง
จากท่าน ฯ ไปจำพรรษา ที่ภาคเหนือ ถึง ๑๑ ปี (พ.ศ.
๒๔๗๒-๒๔๘๒) ท่านได้มาช่วยศิษย์ทั้งสองเต็มกำลัง
ดังผลงานที่ได้ปรากฏอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน

ข่าวสงคราม

สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อญี่ปุ่นบุกประเทศไทย ผู้เล่าพักอยู่วัดป่าสุทธาวาสที่ จังหวัดสกลนคร มีเครื่องรับวิทยุของเทศบาล ๑ เครื่อง ตั้งอยู่ที่สี่แยกของโรงแรมเทศบาลและอีก ๑ เครื่องเป็นของพ่อค้าเอกชน

ตอนค่ำ เลิกค้าขายของจะกลับไปบ้านพักนอกเมือง เพื่อหลบภัยทางอากาศ

บ้านพักคหบดีคนนี้อยู่ใกล้วัดป่าสุทธาวาส พระมหาเส็ง ปุสฺโส จะใช้ผู้เล่า (ซึ่งขณะนั้นยังเป็นสามเณรอยู่) ไปรับฟังข่าวสารเป็นประจำ จนได้ฉายาว่า **“วิทยุ น้อย”** ไปนำความมาเล่าจะได้ความละเอียดและความแม่นยำเหมือน **“วิทยุ น้อย”** ทำอย่างนี้ ๒ ปี ติดต่อกัน

ก่อนทหารญี่ปุ่นบุกประเทศไทยไม่มีวีแววจากสื่อใด ๆ เลย แต่มีปรากฏการณ์ธรรมชาติแปลกประหลาดเวลาประมาณ ๑๙.๓๐ น. เห็นจะได้ ผู้เล่ามาจากกุฎิเจ้าอาวาสพักอยู่ในโบสถ์ไม้หลังเก่า มีลูกไฟขนาดใหญ่เท่าลูกมะพร้าวทั้งเปลือก พุ่งจากตะวันออกสู่ตะวันตก แสงรุ่งโรจน์มองเห็นลายมือไปอย่างรวดเร็ว ต่างวิพากษ์วิจารณ์กันไปต่าง ๆ นา ๆ และปีนั้นฝนก็ตกเดือนอ้ายเดือนยี่ติดต่อกัน โบราณว่า จะเกิดศึกสงครามหรือโรคห่าลง

หลังจากนั้นมาประมาณ ๑๕ วัน ตื่นเข้าไปบิณฑบาต ชาวบ้านจับกลุ่มผิงไฟ วิพากษ์วิจารณ์กันแซดว่า ทหารญี่ปุ่นบุกสิงคโปร์ และประเทศไทย ที่จังหวัดสงขลาหนักหน่วง สาส์นสาครจรจ ตั้งแต่ตีสี่ตอนที่บิณฑบาตนั้นก็ยังรบกันอยู่ ทางหอกระจายข่าวเทศบาลก็กระจายเสียงของรัฐบาล แถลงข่าวเป็นระยะ ๆ

ผ่านไปได้อีก ๔-๕ วัน รัฐบาลก็แถลงเป็นทางการว่า พี่น้องชาวไทย ไม่ต้องวิตกกังวล จงตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากินเป็นปกติ ทหารญี่ปุ่นไม่ได้เป็นศัตรูไทย แค่ขอผ่านไปรบกับอังกฤษที่พม่าและอินเดีย และยังแถลงต่อไปว่า ญี่ปุ่นคือมหามิตรของเรา พวกเราได้เข้าร่วมวงไพบูลย์กับญี่ปุ่นแล้ว

เป็นอยู่ระหว่างสงคราม

ปวารณาออกพรรษาแล้ว คำว่ากฐินผ้าป่าไม่
ต้องกล่าวถึง เพราะอยู่ในภาวะสงคราม ผ้าพื้นบ้านมีอยู่
แต่จำกัด เป็นผ้าด้ายหยาบธรรมดา ๆ ในความรู้สึกของ
พระสงฆ์ไม่มีค่านิยม แต่ท่านพระอาจารย์ทำเป็นตัวอย่าง
นำมาทำเป็นสบงชั้นดี ทำเป็นจีวรใช้แต่ไม่ทำเป็นสังฆาฏิ

ท่าน ฯ บอกว่า “แต่ก่อนเราก็ใช้ผ้าอย่างนี้ ไม่มี
ผ้าเจ๊กผ้าจีน เรายังสืบทอดศาสนามาได้” ตั้งแต่นั้นมา
พระเลยไม่อดจีวรใช้กัน

ไม้ขีดไฟก็ต้องแบ่งก้านกัน กลักเปล่าเก็บไว้
เทียนไข แบ่งเล่มเวลาจะใช้ จะจุดบุหรีก็นับดูว่ามีถึง ๕
คนไหม ถ้าไม่ถึง ก็จุดไม่ได้ จะไม่คุ้มค่า เวลาไปห้องน้ำ
ได้ทำดีแล้วต้องดับเทียนไว้ก่อน หรืออยู่ในห้องนอน
สงสัยว่า จะมีสัตว์อันตราย จึงจุดไฟไปดู เป็นต้น

สร้างกุฏิ

ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ สงครามโลกเพิ่งยุติลง แต่
อะไร ๆ ก็ยังหายากอยู่ ผ้าก็ยังคงใช้ผ้าพื้นบ้านตามปกติ
ท่านพระอาจารย์ก็ยังคงพักที่ศาลา ความบกพร่อง ความ
ไม่พร้อมยังคงมีอยู่ แต่ท่านพระอาจารย์ก็ทนได้ สิ่ง
ที่พร้อมคือ เสนาสนะ เพราะไม้มีมาก แต่คนไม่พร้อม

ทั้งพระทั้งชาวบ้านกินง่าย ๆ อยู่ง่าย ๆ แต่หาก
จุกคิดสักหน่อยว่า ควรจะทำกุฏิถวายท่านให้ดีกว่าที่เห็น
มีห้องพักฤดูร้อน มีลมโกรก มีที่นั่งต้มน้ำร้อน มีที่พัก
กลางวันฤดูหนาวติดไฟได้น่าจะเป็นอย่างนั้น แต่ขาด
ผู้นำที่มีหัวคิดสร้างสรรค์ ขนส่งก็ลำบากจึงอดเอา

กว่าจะได้มาเป็นกุฏิหลังเล็ก ๆ ๒ หลัง ที่เห็นก็
เกือบตาย ผู้เล่าเที่ยวชักชวนชาวบ้านนำออกเลื่อยไม้ใน

ป่า ได้คนเข้าเป็นคู่ พอได้ไม้โครงเสร็จ จะนำเข้าวัดก็ไม่
ง่าย เด็กเลี้ยงควาย ความรู้ ประถม ๒ อายุ ๒๒ พรรษา
๒ ทำไม้อาจหาญชาญชัยนักก็ไมรู้

การนำไม้เข้าวัด หากไม่มีความคิดไม่มีหวัง การ
จะสร้างกุฏิถวายท่าน โดยไปปรารภให้ท่านฟังก่อนก็
ไม่มีทางเป็นไปได้ แต่การนำไม้เข้าต้องมีใบรับรองจาก
ป่าไม้อำเภอ และอย่าพูดว่าจะเอามาสร้างกุฏิ ต้องบอกว่า
ชาวบ้านคนหนึ่งเขาสร้างบ้านมีไม้เหลืออยากถวายวัด

ท่านก็ว่า **“ศรัทธามีก็เอามา”**

หากท่านถามหาใบอนุญาตก็ต้องเอาให้ท่านดู โชค
ดีวันนั้น กำนันนำใบอนุญาตมาให้ เหน็บอยู่ที่ประคต
เอาผู้เล่า ท่านขอดูก็เอาให้ดูได้ทันที ท่านดูแล้วก็สงคิน
ความเกียจคร้านของคนสมัยนั้น ขนไม้เข้าวัดแล้ว มีแต่
ไม้โครง แต่ไม่มีเสา ทิ้งไว้วันแล้ววันเล่า ผู้เล่าจะวิ่งเต้น
ชักชวนอย่างไร ก็บอกกันแต่ว่าพรงี้ พรงี้ก่อน ๆ ไม่
สิ้นสุดสักที

วันนั้นมาถึงเข้า ท่านฉันเสร็จเดินลงมาจะไป
ห้องน้ำ ยืนดูกองไม้ ขณะนั้นมีโยม ๓-๔ คนพร้อมผู้เล่า

ติดตามไป พอเห็น ท่านก็พูดแรง ๆ ว่า “ใครเอาไม้มา กองไว้ฉันรกวัด จะทำอะไรก็ไม่เห็นทำ เสาก็ไม่มี เอา คนหรือเป็นเสา คนนั้นไปยืนนั่นคนนี้อยืนนี่ อย่างนั้น หรือ รีบขนออกไป ใครจะเสื่อยเอาไปแบ่งกันก็เอาไป”

ท่านว่าแล้ว ก็ทั้งรู้สึกกลัว ทั้งขบขัน เอาคนมาเป็นเสา ๕-๖ วัน ให้หลังก็ได้เสามาพุทไธ่เอ้อย ช่างไรสติ เสียจริง ๆ ที่นี้เสามาแล้วไม่มีใครทำ อ่างแต่ว่า ทำไม่เป็น ๆ ทั้งพระทั้งโยม

เด็กเลี้ยงควายประณม ๒ ผู้กล้าหาญชาญชัย เหมือนเดิม ตัดสินใจให้โยมเอาต้นหญ้าสาบเสื่อมา เอา ตอกมัดสร้างโครงขึ้น พระอาจารย์เดินมาเห็น ท่านถามว่า “จะทำอะไร” เรียนท่านว่า “จะสร้างกระต๊อบ ด้วยไม้ที่มีอยู่กระผม” “นี่หรือแบบ” “กระผม” “เออ ใช้ได้” ท่านว่าฟังแล้ว แสนจะดีใจ “ปลุกที่ไหนเล่า” “ปลุกที่นี้ขอรับกระผม”

ที่ ๆ มีผู้ไปนมัสการเห็นกันอยู่ตอนนี้ละ แต่ก่อน มีต้นหว้าอยู่ข้างหลัง เวลาบ่ายมีนกเขามาขันทุกวัน เรียนท่านว่านกเขามาขันที่ต้นหว้านี้ทุกวัน จะได้ฟังเสียง นกเขาท่านว่า “เออดี ปลุกก็ปลุก”

เริ่มโครงสร้างได้ ๒ วันพระอาจารย์พรหม จิร
ปุญโญ มาพอดี ผู้เล่าโล่งอก เราไม่ตายแล้ว พรงี้
ฉันเข้าเสร็จ พระอาจารย์พรหมก็ไปสั่งการ ใช้แกนถ่าน
ไฟฉายขีดเส้น เจาะตรงนั้น ผ่าตรงนี้ ทั้งโยม ทั้งพระ
ระดมกันใหญ่เลย ประมาณ ๑๐ วันก็เสร็จเรียบร้อย

ชาวบ้านขอนิมนต์ท่านพระอาจารย์ขึ้นไปอยู่ ท่าน
บอกว่า **“ไม้อยู่ใหม่อยู่ยังไม่คลายกลิ่น หมดกลิ่นไม้ก่อน
ค่อยไป”**

ตั้งแต่วันท่านพระอาจารย์ไปอยู่จนบัดนี้ ไป
กราบนมัสการคราวใดชนหัวลูก ทั้งละอาย คิดไม่ถูก
ควรทำให้ลักษณะดีกว่านี้ นี่พอเป็นรูปโกโรโกโส ทั้งสลด
ทั้งสังเวชตนเองเด็กประถม ๒ เด็กเลี้ยงควายบ้านนอก
ทำไมแถมมาอาภษาญาชาญชัยให้ผู้ติมิเกียรติมาดูหัวคิด
ฝีมือของแกได้ เป็นจิตสำนึกมาจนบัดนี้

โยมแพ่งแห่งบ้านนามน

แม่หนุ่ม ชูวานนท์ พร้อมน้องสาวสองคน ได้สร้าง
วัดป่าสุทธาวาสถาวรจำเพาะท่านพระอาจารย์เสาร์และ
ท่านพระอาจารย์มั่น

เมื่อท่าน ฯ มาพักอยู่อุดรธานี และปรารถนาจะไป
อยู่สกลนคร แม่หนุ่มก็จัดสร้างกุฏิมีระเบียงรอบห้องนอน
ต่อออกมาเป็นห้องรับแขก มีประตูและฝากั้น ท่าน ฯ
มาพักเพียง ๑๕ วัน ก็อำลาญาติโยม เดินทางสู่บ้านนา
มน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร เป็นหมู่บ้าน
ที่ท่านพระอาจารย์เสาร์เคยอยู่จำพรรษา

บุคคลที่ควรกล่าวถึงคือ โยมแพ่ง พร้อมภรรยา
และบุตรสาว บุตรชาย ซึ่งได้ให้การบำรุงด้วยศรัทธา

เลื่อมใส คน ๆ นี้ช่วยตนเอง บุตรอยู่ในโอวาท ได้สร้างกุฏิและศาลาถวายท่านพระอาจารย์

เธอและบุตรจะจัดอาหาร สำหรับท่านพระอาจารย์ต่างหาก จะมีพริกกับเกลือ ข่าบด ขิงบด ตะไคร้บด และผักป่า ผักบ้านของเธอจะมีทุกฤดู สมกับเธอขยันจริง ๆ เนื้อสับ ไข่ต้ม ปลาต้ม สิ่งเหล่านี้จะห่อใส่บาตรทุกวัน แต่ข้าวเจ้าหุง เธอจะใส่หม้อ ให้ลูกหิ้วมาถวายต่างหาก โภชนะต่าง ๆ เธอทำเป็นสัดส่วน ก่อนท่านพระอาจารย์จะฉัน ท่านจะนำมาผสมกัน มีโภชนะต่าง ๆ แกงบ้าง น้ำพริกบ้าง มีเกือบครบก็แล้วกัน ท่านฯ ตักใส่บาตรเหลือเท่าไรก็แจกพระต่อ จะถึงไหนก็แล้ว แต่เพราะส่วนของพระมีต่างหาก

เธอคิดทำเองหรือท่านพระอาจารย์สั่ง ผู้เล่าไม่ได้ถาม สังเกตดูท่านจะยอมรับการกระทำแบบนี้ ท่านจัดการเอง มีพระปฏิบัติช่วยบ้าง แต่การผสมส่วนท่านฯ ทำเอง ผู้อื่นทำท่านว่าไม่ได้ส่วนกัน ส่วนเครื่องหวานที่มีไม่ขาดคือ กล้วยสุก และมะพร้าวขูดไม่คั้นกะทิ ตอนเย็นก็มีน้ำอ้อยสด ยังมีอาหารอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งที่อื่นไม่มี มีที่นี้แห่งเดียวเท่านั้น มีไม่เคยขาด คือปลาแดกสามปี (ปลาหมักกับเกลือเก็บไว้ ๓ ปี) เป็นปลาดุกขนาดเล็ก

บ้าง กลางบ้าง เป็นตัว ปึงไม้และ เป็นตัวแต่เหนียว
จะใส่บาตรวันละ ๒ ตัว จำเพาะท่านพระอาจารย์ ผู้
เล่าเคยได้แบ่งหลายหน อร่อยอย่าบอกใคร

โยมแพงเธอมิมีความเคารพ ในท่านพระอาจารย์
เสาร์และท่านพรอาจารย์มั่นมากแต่ไม่ค่อยจะคุ้นเคยกับ
พระอื่น ๆ บางวันแกก็มากกราบนมัสการ นั่งพอสมควร
แล้วก็กราบลาไป ไม่เคยถามปัญหาใด ๆ เลย ที่เธอไม่
ลืมคือคำปวารณาว่า “กระผมขอปวารณาต่อท่าน
อาจารย์ด้วยปัจจัยทั้งสี่ ถ้าขัดข้องอย่างไรให้บอกกระผม”
เป็นประจำ

ท่านพระอาจารย์ก็สนทนาธรรมด้วย แต่ไม่มาก
เพราะเธอไม่ชอบนั่งกับท่านพระอาจารย์นาน ๆ เกรง
ท่านจะลำบาก

ครั้งหนึ่งผู้เล่าจำได้ ท่าน ฯ ถามว่า “โยมแพง
ภาวนาเป็นอย่างไร”

โยมแพงตอบ “ภาวนานั้นเป็นภาวนาอยู่แล้ว ทั้ง
กลางวันกลางคืน ถ้าเรามีสติ”

ท่านพระอาจารย์ว่า “ถูกต้อง นั้นละคือคน
ภาวนาเป็น”

แต่นั้นเธอก็กราบลากลับไป

บำบัดอาพาธด้วยธรรม

ปกติท่านพระอาจารย์มั่นจะจากวัดที่อยู่จำพรรษา จาริกสู่ที่เป็นที่เกี่ยวไป ก็ต้องสิ้นฤดูกาลกฐินเสียก่อน เมื่อท่านพระอาจารย์ปรารภจะเปลี่ยนสถานที่ เพราะอยู่บ้านนามนบ้านโคกศรีสุพรรณมานานแล้ว มีหลายสำนักที่ศิษย์ไปจัดถวายไว้ แต่ท่านปรารภจะไปสำนักป่าบ้านห้วยแคน ห่างไม่เกิน ๑๐ ก.ม.

พอได้เวลาก็ออกเดินทาง พระไปส่งหลายรูป ท่านฯ ส่งกลับหมด ผู้เล่าไซ่คติได้อยู่ ๒ องค์กับท่าน มีตาปะขาวอีกคนหนึ่งชื่อแดง ความเป็นอยู่ก็สะอาด สบายตามอัธยาศัย

แม้ชาวบ้านยากจน แต่เขาก็ไม่ให้ท่านพระอาจารย์ยากจนด้วย จึงมีเหลือฉันทุกวัน มีหน้ายิ้มทีไป

ถวายบิณฑบาตเข้าไปเต็มกระติบ ขากลับก็ยังมีเหลือเต็มกระติบ เพราะหม้อบ้านใกล้เคียงได้ข่าวก็มาใส่บาตร บ้านนั้นบ้างบ้านนี้บ้าง มีอาจารย์วิริยงค์อาจารย์เนตร อาจารย์มธุ นำมาบ้าง

บางวันมีกิจกรรมบูรณะ หรือซักสบงจีวร ท่านเหล่านั้นก็ช่วยกันทำให้เสร็จก่อนจึงกลับ หากเป็นวันลงอุโบสถ พระลูกศิษย์ที่พำนักในที่ต่าง ๆ มารวมกัน รูปที่อยู่ไกลหน่อยก็มาพักแรม นำญาติโยมหาบเสปียงมาพักแรม ทำอาหารบิณฑบาตถวายด้วยเสมอมา จึงไม่มีอุปสรรคใด ๆ ในการเจริญสมณธรรม

หนึ่งเดือนผ่านไป อากาศเริ่มหนาวจัด ท่านพระอาจารย์ปรารภจะทำซุ้มไฟ ผู้เล่าบิณฑบาตได้มาฉันทกับท่านแล้ว ช่วยกันทำกับชาวบ้าน วันสองวันก็เสร็จ

ประมาณเริ่มเดือนยี่ ท่านเริ่มไม่สบาย มีอาการคอตึงเอียงซ้ายขวา ยาก โรคนี้คล้ายเป็นโรคประจำ แต่ไม่เป็นบ่อย มาสกลนคร ๖-๗ ปี ก็เพิ่งจะเป็นครั้งนี้ ก็เช่นเคยท่านบ่นถึง พระมหาทองสุข ผู้เล่าเลยให้โยมไปนิมนต์ท่าน ๆ พักวัดป่าบ้านห้วยทิบ และท่านอาจารย์สอ สุขุมคโสดด้วย ท่านอยู่บ้านนามน ท่านทั้งสองก็เดินทางมาวันนั้นเลย

พอมาถึง ทั้งชาวบ้านและผ้าขาวแดง ระดม

กันหาษา มีเปลือกแดง เปลือกตู๋ ใบเป้า ใบพลับพลึง (ใบหัวว่านขนนิสาณ) ใบการบูร (ใบหนาดโคกอีสาณ) มาสับ มาโขลกละเอียดดีแล้ว ตั้งหม้อห้อยาวางบนปากหม้อ ร้อนแล้วเอาผ้ารองวางประคบบนป่า ไหล่บ้างหลังบ้าง บนศีรษะบ้าง ๖ วันผ่านไป ท่านก็ยิ่งออกบิณฑบาตทุกวัน

ผู้เล่านอนพักที่ซุ้มไฟกับท่าน ตั้งแต่เริ่มไม่สบาย พอวันรุ่งขึ้นเป็นวันที่ ๗ ท่าน ฯ ตื่นเวลา ๐๓.๐๐น. เป็นปกติ ปลูกผู้เล่าลุกขึ้นสูมไฟ เพราะไฟอ่อนแสงแล้ว ท่านล้างหน้าครองผ้าสวดมนต์ แล้วก็นั่งสมาธิต่อ จะตั้มยา ถวายเหมือนทุกวันท่านไม่เอาผู้เล่าก็ไหว้พระนั่งภาวนา จะนอนก็อาษาท่าน ตลอด ๖ วันที่ผ่านมา มีเวลานอนไม่พอนั่งสัปหงกตลอดรุ่ง หลับ ๆ ตื่น ๆ พอสว่างจัด บริหารออกบิณฑบาต เพราะพระที่อยู่ในรัศมีใกล้ จะพาญาติโยมมาอังคาส เต็มที่

ตกตอนเย็นหลังจากเดินจงกรมแล้ว ท่าน ฯ เข้าสูมไฟ ผู้เล่าเข้าไปก่อน เตรียมปูเสื่อสำหรับหมุ่คณะ พอได้เวลาจะตั้มยา ท่าน ฯ ว่าไม่ต้อง ค่อยยังชั่วแล้ว ต่อจากนั้น ท่าน ฯ ก็เริ่มอธิบายธรรมะ ยกเป็นภาษาบาลีแรกว่า **อฏฐ เทรส** แล้วถามว่าท่านสอ (ท่านอาจารย์สอ สุมงคโธ ต่อมาท่านมรณภาพที่วัดป่าบ้านหนองผือ) “แปลว่าอะไร”

ท่านสอว่า “กระผม ไม่รู้จักภาษาบาลี”

“หือ” ท่านมหาทองสุก เข้าใจแล้ว

ท่านมหา ก็ อ้า ๆ อึ้ง ๆ ด้วยความเกรงว่าจะเป็นการอวดฉลาด “แปลให้ฟังก่อนนา ท่านมหาเรียนมาแล้วกลัวทำไม”

ท่านมหาตอบ **“อภฺรฺฐ แปลว่า ๘ เตรสแปลว่า ๑๓ ขอรับกระผม”**

“ถูกต้อง ๆ สมเป็นมหาจริง ๆ” ท่าน ฯ ว่า

ท่านอธิบายว่า **“อาพาธคราวนี้ บำบัดด้วยมรรค ๘ และรุดงค์ ๑๓ เป็นมรรค สามัคคีกัน”** ต่อจากนั้น ธรรมเทศนาใหญ่ก็เกิดขึ้น พระที่อยู่ในรัศมีใกล้ยังไม่กลับประมาณ ๑๕ รูป ชุ่มไฟบรรจเต็มที่จะนั่งได้ ๒๐ รูป ท่านอธิบายมรรค ๘ สัมพันธ์กับรุดงค์ ๑๓ อย่างมีระบบเป็นวงจรเหมือนลูกโซ่ ซึ่งผู้เล่าและพระในนั้นก็ไม่เคยฟัง ๒ ชั่วโมงเต็ม พอเลิกต่างก็พูดกันว่าโชคดี เพราะไม่เคยฟัง

เดือน ๓ ย่างเข้ามา ท่านพระอาจารย์ก็หายเป็นปกติ เพื่อนบรรพชิตต่างก็ทยอยกันกลับสำนักเดิม ทั้งนี้เพื่อท่านพระอาจารย์จะได้วิเวกจริง ๆ คงมีผู้เล่าและผ้าขาวแดงเท่านั้นที่สะดวกดี เพราะทั้งผู้เล่าและผ้าขาว ก็เป็นบุคคลสลับปายะของท่านอยู่ ชุ่มไฟยังไม่ร้อน อากาศยังหนาวอยู่

จากบ้านห้วยแคน

วันหนึ่งเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. เศษ ๆ กำลังนั่งอยู่ในซุ้มไฟกับท่านพระอาจารย์ เสียงเครื่องบินกระหึ่มขึ้น บินผ่านทั่วไป ท่าน ๆ บอกให้ผู้เล่าพรางไฟ ผู้เล่าทำอะไรไม่ทันก็เอาจิวรคลุ่มโปง สองมือกางออก ยืนคร่อมกองไฟไว้ จนกว่าเครื่องบินจะบินผ่านไปจนไปวนมา ๒-๓ ครั้ง ช่างนานเสียเหลือเกิน

ตื่นเข้าไปบิณฑบาต จึงรู้ว่ามีการจัดตั้งกองโจร ขับไล่กองทัพญี่ปุ่นออกไปเครื่องบินนำเอาอาวุธยุทโธปกรณ์

มาให้ฝึกพลพรรค การเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์จึงเกิดขึ้น เช่น เกณฑ์คนไปฝึกอาวุธ เกณฑ์เสบียง รู้กันอยู่ว่าปีนั้นฝนแล้ง ข้าวมีน้อย แต่ถูกเกณฑ์ไปให้พลพรรค แม่บ้านต้องหาขุดกลอย ขุดมันมากินแทนข้าว พระเณรก็ฉันอย่างนั้น ทุกข์แทบเลือดตากระเด็น แต่ผู้มีอำนาจและพลพรรคเหลือกินเหลือใช้ เพราะส่งมาจากต่างประเทศ โดยเครื่องบิน สงครามคือการเอาเปรียบ กตขี้ ข่มเหง บังคับขู่เข็ญ

เดือน ๓ ผ่านไปชุ่มไฟฤดูร้อน เพราะอากาศอบอุ่นขึ้นแล้ว พอเดือน ๔ มีชาวบ้านหนองผือ ประมาณ ๕ คน ได้ขึ้นมาที่ศาลาที่ท่านพักอยู่ กราบบนัสนการแล้ว ยื่นจดหมายถวาย ท่าน ฯ ยื่นให้ผู้เล่าอ่านให้ฟัง

เนื้อความในจดหมาย ขอนิมนต์ท่านพระอาจารย์ไปพักที่วัดป่าบ้านหนองผือ ท่านตอบรับทันที สั่งให้เตรียมข้าวของ

ชาวบ้านเขาบอก “ไม่ใช่ให้ท่านพระอาจารย์ไปวันนี้ จะกลับไปบอกพระอาจารย์หลุย (พระอาจารย์หลุย จันทสาโร) เสียก่อน แล้วท่านจะจัดคนมารับ พระอาจารย์หลุยสั่งอย่างนี้”

“เออดีเหมือนกัน เราก็ยังไม่ได้บอกหมู่ วันขึ้น ๑๕
ค่ำ เดือน ๔ เพ็ญ หมู่จะมาลงอุโบสถกัน บอกหมู่แล้วก็
ให้โยมมาวันนั้น พักแรมหนึ่งคืน วันแรมค่ำหนึ่งเราก็
ออกเดินทางกัน

ผู้เล่าไม่เคยคิด เพิ่งรู้ว่าวิสัยสัตตบุรุษไม่ยอม
ละทิ้งหมู่ เช่น ตอนที่ท่านอาพาธหนัก จะจากพรรณา
นิคมไปสกลฯ (พักวัดป่าสุทธาวาส) ยังพูดกับโยมมารับ
ว่า “หมู่ละจะไปอย่างไร”

คุณวิเศษ เขาวนสมิทธ์ กราบเรียนว่า “ได้
เตรียมรถรับส่งตลอดมีเท่าไรเอาไปให้หมด”

ท่านพระอาจารย์ว่า “ถ้าอย่างนั้นเอาพวกเราไป”
หลังทำอุโบสถแล้ว ท่านบอกว่าอีกไม่นานถีนี
จะมีแต่ทหารเต็มไปหมด ใครจะอยู่ ใครจะไปก็ตามใจ

เมตตาชาวบ้านห้วยแคน

๔ เดือนให้หลังแห่งการอยู่บ้านห้วยแคน ท่านได้แนะนำชาวบ้านว่า ข้าวเกิดจากดินไถคราดแผ่นดิน หว่านลงบนดิน ปักตำลงบนดิน บุกเบิกชำระดินให้เตียนดี ไถดินดินแล้วดินเล่าก็คนนี่แหละทำ บ้านอื่นเขาก็คน เราก็คนเหมือนกัน เขามีข้าวกิน เราอดข้าวกิน มันอะไรกัน ทำนองนี้แหละที่ท่านพระอาจารย์สั่งสอน

วันจากบ้านห้วยแคนสู่บ้านหนองผือ ผู้หญิงร้องไห้ผู้ชายบางคน เช่น ผู้ใหญ่ฝันก็ร้องไห้ คร่ำครวญว่า “เป็นเพราะพวกเรายากจนท่านจึงไม่อยู่ด้วย” ท่าน ๆ ก็ว่า “เราอยู่มาแล้ว ๔ เดือน พวกท่านอดอยาก แต่พระก็ได้ฉัน

ทุกวัน อยู่แผ่นดินเดียวกัน คิดถึงก็ไปเยี่ยมยามถามข่าวกันได้” ท่าน ๆ ว่า

สองปีผ่านไป ขบวนเกวียนลำเลียงข้าวเปลือก และข้าวสาร พร้อมวัตถุอันบุคคลพึงบริโภค ก็ลำเลียงจากบ้านห้วยแคน สู่วัดป่าบ้านหนองผือ ดินแดนท่านพระอาจารย์มั่นพักเกวียนไว้ริมทาง ใกล้หมู่บ้านริมทุ่ง ผูกล่ามวัวให้อาหารวัว หาพินหุงหาอาหารเลี้ยงดูกัน

เวลาเช้า ถวายบิณฑบาตท่านพระอาจารย์มั่น พร้อมพระสงฆ์ ฟังเทศน์เสร็จแล้วถวายข้าวเปลือกหลายกระสอบ และข้าวสาร อันเป็นผลผลิตจากน้ำมือชาวบ้าน ท่าน ๆ ถาม “อะไรกันนี้” เขาตอบ “พวกกระผมชาวบ้านห้วยแคน แต่ก่อนอดอยาก เดียวนี้ไม่อดแล้ว เพราะฟังเทศน์ท่านพระอาจารย์ว่า **ให้เอาข้าวกล้าหวานตำลงบนดิน** บัดนี้พวกกระผมได้ทำลงบนดิน ได้ข้าวมาถวาย ตอบแทนบุญคุณท่านที่สอนพวกกระผมให้ได้กินได้ใช้ ไม่ต้องเอาสิมกระบอง (ซีได้มัดรวมกัน ๑๐ อัน) ไปแลกบ้านอื่นอีกแล้ว”

พักอีกหนึ่งคืน ถวายทานเสร็จ ชาวบ้านห้วยแคนก็กราบลาท่านพระอาจารย์มั่นยกขบวนเกวียนกลับ

ไม่หยุดจะหนี

เหตุการณ์เกิดขึ้น หลังจากเข้าพรรษาไปได้ประมาณครึ่งเดือนที่วัดป่าบ้านหนองผือ หน่วยกองโจรพลพรรคก็ยกเข้าไปตั้งค่าย อยู่ห่างประมาณกิโลเมตรเศษ ๆ เสียงปืน เสียงระเบิด ไม่มีหูเข้าหูออก ทั้งกลางวันกลางคืน ผู้รักสันตಿಯท่านพระอาจารย์สู้ด้วยวิธีการดั่งผู้เล่าจะเล่าต่อไปนี้

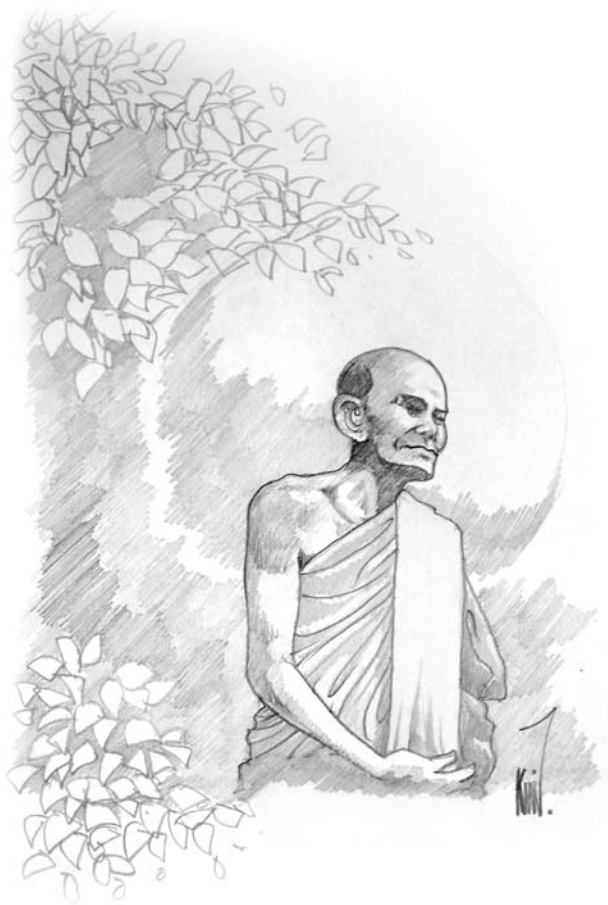
เข้าพรรษาผ่านไปแล้วประมาณ ๑๗ วัน วันนั้นดูท่าทางท่านฯ ขริม เวลาไปบิณฑบาต ปกติท่านจะขึ้นขันนี้ อธิบายไปด้วย วันนั้นเจียบขริม จุดที่รับบิณฑบาตมีม้านั่งยาวสำหรับนั่งให้พร ยถา เปฯ สพพิเสรีจ ท่านฯ เอ่ยถามชาวบ้านว่า **“บ้านนี้ข้าศึกศัตรูก็ไม่มีเขายังอะไรกัน”** ชาวบ้านตอบ **“ไม่ทราบครับกระผม”** ท่านฯ ว่า **“ป่าที่นี้มันเป็นดงเสือ ป่าเสือ หรือว่าเขาอยากยิงเสือ”** ว่าแล้วก็ลุกขึ้นเดินไปบิณฑบาตตลอด ๔ แห่งก็พูดอย่างนั้น ตกตอนเย็นพอสิ้นแสงอาทิตย์ ทั้งเสียงปืน ทั้งเสียงระเบิดก็ดังสนั่นกึกก้อง ตลอดทั้งคืนจนรุ่งสาง มีพลพรรคเป็นไข้ตายในบังเกอร์ ๒ คน อีก ๓ คน กระเสือกกระสนออกไปตายอยู่บ้านตนเอง ๓ ศพ รวมเป็น ๕ ศพ

ครูอุทัย สุกพลวนิชย์ ชาวหนองผือมาแล้วให้ฟังว่า พอสิ้นแสงอาทิตย์ มองไปทิศไหนก็มีแต่เสือทั้งนั้น ชนิด ลายพาดกลอน ทั้งแยกเขี้ยว คิ้วขมวดใส่เป็นร้อย ๆ พัน ๆ ถ้าเสียงระเบิด เสียงปืนซาลงเมื่อไร เสียงเสือยิ่ง เข้ามาใกล้ เลยหยุดยิงไม่ได้ ยิงปืนจนรุ่งสางพอสว่าง เสือตัวเดียวก็ไม่มีแม้แต่รอย

ลองคิดถึงคำพูดของท่านพระอาจารย์ดูซิ ว่า ข้าศึกศัตรูก็ไม่มี เขายิงอะไร ที่นี้มีแต่ตงเสือ เขาอยาก ยิงเสือหรือและได้ยิงจริง ๆ ด้วย สู้กองพลเสือไม่ได้ แตก หนีตั้งแต่วันนั้น จนถึงวันนี้ กองโจรพลพรรคก็ไม่เห็น หน้ากลับมามาก

การฝึกพลพรรคใคร ๆ ก็กลัวตาย มาขอร้องกำนั ให้มากราบเรียนท่านพระอาจารย์ ให้ทำหลอดตะกรุด และผ้ายันต์ ท่านทำอยู่ ๑๕ วัน ก็สั่งหยุดอย่าง กะทันหันยังบอกกำนัว่าท่านหยุดแล้ว หากกำนัไม่หยุด ท่านจะหนีกลางพรรษา ถือว่าเป็นภัยทางพระวินัย เป็น อันยุติแต่วันนั้น

ผู้เล่าไม่รู้ไม่เฉลียวใจ จนผ่านมาหลายปี กองโจร พลพรรคได้กลายมาเป็นกองโจรคอมมิวนิสต์เต็มรูปแบบ จึงรู้ว่าท่านฯ เล็งเห็นแล้วว่า พวกนี้เป็นภัยต่อพระพุทธ ศาสนา ครูบาอาจารย์ผู้เป็นสัตตบุรุษ จึงไม่สนับสนุน

ความเป็นมาของมุตโตทัย

สมัยที่อยู่วัดป่าบ้านหนองผือ นั้น เวลาได้ฟังท่านพระอาจารย์พูดคำโตซ้ำแล้วซ้ำอีก เป็นที่พอใจ ผู้เล่าก็จะนำมาเขียนซ้ำ แม้แต่ท่านอาจารย์วิริยงค์ ท่านอาจารย์วัน ก็มีความคิดแนวเดียวกัน ทั้ง ๒ องค์ เขียนแล้วก็เอามาวางไว้ให้ข้างที่นอนของผู้เล่าเป็นลักษณะคล้าย ๆ กับบันทึกความเข้าใจ หรือบันทึกความจำเพื่อกันลืม

เหตุที่มาเป็นหนังสือมุตโตทัยนั้น เนื่องจากเจ้าคุณพระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส) ขณะนั้นท่านเป็นรองเจ้าคณะภาค ท่านมาตรวจราชการ และได้ไปกราบบังคมทูลท่านพระอาจารย์มั่น ท่านพักอยู่ ๓ คืนที่กุฏิของผู้เล่า ตอนพักกลางวันท่านไปเห็นบันทึกนี้ก็เลยเอามาอ่าน พออ่านเสร็จ เราก็ขึ้นไปปฏิบัติท่านเจ้าคุณ ฯ

เพราะเคยเป็นลูกศิษย์ท่าน ท่านสอนบาลีให้ ท่านเจ้าคุณฯ ถามว่า “อันนี้ใครเขียนล่ะ” “เขียนหลายคน ขอรับกระผม” “มีใครบ้าง” “มีกระผม ท่านอาจารย์วิริยงค์ และท่านอาจารย์วัน ขอรับกระผม” “เออ..ดีมาก เราจะเอาไปพิมพ์” “แล้วแต่ท่านเจ้าคุณ ขอรับกระผม” ด้วยความเคารพเพราะท่านมีบุญคุณ

ท่านจากไปประมาณสักสามเดือน ก็มีหนังสือส่งมา ในนามของท่านอาจารย์มั่น ผู้เสานำไปถวายท่าน “อะไรนั่น” ท่านพระอาจารย์ถาม “กระผมก็ยังไม่ทราบเพราะยังไม่ได้เปิดดู แต่ว่าคล้าย ๆ กับหนังสือ” “เปิดดูซิ” คือ ลักษณะนิสัยของท่านพระอาจารย์มั่นนั้น ท่านไม่ให้พูดตรง ๆ ถ้ายังไม่ได้อุบายก่อนไม่ให้พูดว่าอะไรอยู่ข้างใน เราจะไปบอกว่า หนังสือท่านไม่เอา

แม้แต่เครื่องใช้ไม้สอยบริหารที่ผู้เสานำ เป็นพระภิกษุคาริก เวลาพระสงฆ์ไปขอสงบ จิวร เพื่อผลัดเปลี่ยนนะ ท่านจะถามว่า “ว่ายังงีทองคำมีไหม” ก็ต้องบอกว่า “กระผมยังไม่ได้ดู จะลองไปดูเสียก่อนอาจจะ**มีก็ได้**” ต้องพูดอย่างนั้น ถ้าเราจะไปรับโดยตรงอ้อมมี มีถมไป มีเยอะแยะนะแหละ เตี่ยของท่านตะเพิดเอา ท่าน

ไม่ให้พูดตรง ๆ ท่านให้พูดด้วยสติปัญญา ลักษณะคล้าย ๆ กับพูดเสียบ ๆ เคียง ๆ ไป ถ้าพูดเสียบเคียง ท่านก็ทราบเองว่า ของนั้นมีอยู่ แล้วเราก็เชื่อมั่นว่ามันมี แต่ถ้าเรายังสงสัยว่ามีอยู่ก็ต้องบอกว่า “ขอโอกาสครูบาอาจารย์ กระผมยังสงสัยอยู่ขอไปดูเสียก่อน” ต้องบอกว่ายังสงสัยอยู่ ถ้ามีก็บอก “กระผมยังไม่ได้ดู อาจจะมีก็ได้”

ที่ท่านให้พูดอย่างนั้นนะเป็นคำสอน เพื่อฝึกสติปัญญาของสานุศิษย์ ให้มีสติด้วย ให้มีปัญญาด้วย ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้น คำที่เราพูดออกไปถ้าจะเป็นโทษแก่เราถึงขั้นโรงขึ้นศาล เราก็สามารถที่จะเอาตัวรอดได้ เพราะฉะนั้นท่านถึงไม่ให้พูดตรง เหมือนอย่างเราพูดว่า “ท่านครูบาอาจารย์ วันนี้ได้ปลานำมาใส่บาตรนะ นิมนต์ท่านฉันลาบ ฉันก้อยนะ” พระฉันไม่ได้ ผิดพระวินัยเพราะออกชื่อโภชนะทั้งห้า ท่านคงจะถือหลักนี้แหละ

หลังจากท่าน ฯ รับหนังสือมาแล้วจึงเปิดดู “เอ เราเคยได้ยินเจ้าคุณอุบาลี ฯ พูดว่า คุณมันเธอเทศนาด้วยภาษามุตโตทัย เป็นมุตโตทัย ภาษามุตโตทัย เป็นคำพูดของเจ้าคุณอุบาลี ฯ แล้วทำไมจึงมาเป็นชื่อหนังสืออันนี้ละ ได้มาจากไหน”

ผู้เล่า “ท่านเจ้าคุณอุริยคุณาธาร ไปค้นพบ
จากที่นอนของกระผม”

ท่าน ฯ “ใครเขียนล่ะ”

ผู้เล่า “เขียนหลายรูป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ
ท่านอาจารย์วิริยงค์ เพราะท่านเป็นผู้นำในการเขียน
พวกกระผมก็ได้เขียน ท่านวันก็ได้เขียน ผิดถูกขอ
โอกาสครูบาอาจารย์ กระผมยอมรับผิดทุกอย่าง”

หลังจากท่านฉันจังหันเสร็จ ท่านก็เข้าห้อง ผู้
เล่าก็ขึ้นไปปฏิบัติท่าน นำท่อหนังสือขึ้นไปถวาย เป็น
เวลาที่ท่านจะต้องพัก แต่ท่านไม่พัก อ่านต่อจนกระทั่ง
ถึงเวลาที่ท่านฉันน้ำชา ผู้เล่าขึ้นไปทำข้าววัตร ท่านก็
บอกว่า “เออ ดีเหมือนกันนะ เป็นเทศนาคำย่อ ผู้มี
ปัญญาพิจารณาได้” ท่านว่าอย่างนั้น

หนังสือมุตโตทัย ที่พิมพ์แจกในงานถวายเพลิง
ศพของท่านพระอาจารย์มั่นนั้นก็มีของท่านอาจารย์วิริ
ยงค์เป็นบทนำ ต่อจากนั้นก็ เป็นของหลวงตาทองคำ
เป็นอันดับ ๒ อันดับ ๓ ท่านอาจารย์วัน ท่านทั้งหลายที่
ได้อ่านหนังสือมุตโตทัยก็คือ หนังสือที่พระอาจารย์มั่น
ได้ตรวจทานแล้ว เป็นของที่ท่านยอมรับแล้วว่า ดีอยู่
เพราะว่า เทศนาเป็นคำย่อ แต่ผู้มีปัญญา ก็พิจารณาได้

ท่านมักจะพูดเสมอเรื่องค่าของศูนย์ ท่านเปรียบถึงพระนิพพาน นิพพานี่ ประมัญญ์ สุธัญญ์ พระนิพพานเป็นสูญอย่างยิ่ง “ศูนย์ทำไมจึงมีอยู่ ทองคำ ลองเขียนดูซิ” ๑-๒-๓-๔-๕-๖-๗-๘-๙-๐ ธรรมดาเลขนั้นมีอยู่ ๙ ตัวใช้ไหมที่มันนับได้ บวกลบคูณหารกันได้ ส่วนเลขศูนย์มันอ่านได้ มันมีอยู่แต่ไม่มีค่า ฉะนั้นเอาไปบวกลบคูณหารกับเลข ๑-๙ ก็ไม่ทำให้เลขจำนวนนั้นมีค่าสูงขึ้น แต่ศูนย์ก็ยังมีอยู่ เมื่อนำไปต่อกับเลขอื่น เช่น ๑ ก็จะถูกกลายเป็น ๑๐ แต่ศูนย์อยู่ตามลำพังก็จะไม่มีค่า

เปรียบเหมือนฉฐิติภูตัง คือ จิตดวงเดิมที่มีอยู่เป็นอยู่ แต่ถูกห่อหุ้มด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เมื่อชำระด้วย ศีล สมာธิ ปัญญาแล้ว เป็นฉฐิติญาณัง จิตคือผู้รู้ว่าสูญจากอาสวะ และรู้ว่าสูญจากอาสวะก็เป็นบรมสุข พ้นจากทุกข์ทั้งปวง ดังคำว่า นิพพานัง ประมัญญ์ สุธัญญ์ พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง เป็นคู่กันกับ นิพพานัง ประมัญญ์ สุธัญญ์

พระพุทธเจ้ารวมทั้งพระสาวก หลายหมื่นหลายแสนองค์ เข้าสู่พระนิพพานเพราะพระนิพพานไม่มีที่เต็มว่างอยู่ตลอด อย่างแล้วพระนิพพานเต็ม พวกเราจงเร่ง

ไปสู่พระนิพพานเหมือนกับพระพุทธเจ้าเกิด พระนิพพานไม่เต็มหรือ ท่าน ๆ ว่ายังงั้น

มีแต่พวกขี้เกียจ กุสโลโต หีน วิริโย ท่านพูดเป็นภาษาบาลี ตายแล้วเกิด เกิดแล้วตาย ไม่มีที่สิ้นสุด แก่ให้ตกรื้อ แก่บ่ตกคากเจ้าไว้ แก่บ่ได้แขวนคอนำต้องแต่ง แก่บ่พันคากันอย่างยาย คาย่างยาย เวียนตายเวียนเกิด เวียนเอากำเนิดในภพทั้งสาม ภพทั้งสามเป็นเอือนเจ้าอยู่ ตายแล้วเกิด เกิดแล้วตาย บมีที่สิ้นสุด เหมือนกับศัพท์บาลีที่ว่า สงฺสारे อนมตฺตคฺเค ในสงสารมีเบื้องต้นและที่ สุด อันใคร ๆ ก็ตามไปรู้ไม่ได้แล้ว นอกจากพระสัพพัญญูเจ้าเท่านั้นจะรู้ได้ เพราะอาศัยอะไร เพราะอาศัย อวิชา ตัวนี้แหละหุ้มห่อ จึงไม่รู้

เวลาท่านมีอาการสนุก ๆ ก็จะพูดกับพวกเรา พูดภาษาพื้น ๆ ธรรมดา ไม่ใช่ที่ท่านจะพูดพร่ำเพรื่อ บางทีท่านอาจจะพิจารณาว่า บุคคล สถานที่ วัตถุ นั้นละ เรายังไม่ได้พูดให้ใครฟัง ท่านก็จะถือโอกาสจังหวะเวลานั้นพูด เกี่ยวกับพระแก้วมรกตเอ๋ย เกี่ยวกับพระนครปฐมเอ๋ย อะไรทำนองนี้

หนังสือในสำนัก ท่านพระอาจารย์มั่น

ท่านพระอาจารย์คงจะมีเหตุผลกลใดสักอย่าง จึงยอมรับนับถือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสเป็นกรณีพิเศษ แบบแผนขนบธรรมเนียม บทสวด พระปริตรและปาฐะต่าง ๆ รวมทั้งพระราชนิพนธ์ พระนิพนธ์ของทั้งสองพระองค์นี้ ไม่ว่าจะป็นปาฐะและคาถาต่าง ๆ ท่านจำได้หมด ทั้งบาลีทั้งแปล อธิบาย สลับกับพระธรรมเทศนา ได้อย่างละเอียดลึกซึ้งจะเป็นโมกขุपायคาถา และจตุรารักขกัมมัฏฐานก็ดี นับเป็นธรรมเทศนาประจำที่เดี่ยวรวมทั้งขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ท่าน ฯ มักอ้างเสมอว่า “แบบพระจอมฯ แบบพระจอมฯ” ทำนองนี้แล

ด้วยเหตุนี้ท่านจึงมีกฎบังคับไว้ว่า ผู้จะอยู่ศึกษากับท่านพระอาจารย์ทั้งสองต้องท่องนวโกวาท ๗ ตำนาน ๑๒ ตำนาน และปาฏิโมกข์ให้ได้ อย่างช้าใช้เวลา ๓ ปี ถ้าไม่ได้ ไม่ให้อยู่ร่วมสำนัก ส่วนหนังสืออ่านประกอบนั้น วินัยมุข เล่ม ๑, ๒, ๓ และพุทธประวัติ เล่ม ๑, ๒, ๓ นอกจากนี้ห้ามอ่าน ถึงขนาดนั้น ท่านว่าหากได้ อย่างว่าจะอยู่ในศาสนา ก็พอจะรักษาตัวได้ ถึงจะไม่ได้ศึกษามาก ก็รักษาตนคุ้มแล้ว

ตัวอย่าง เช่น พระอาจารย์กงมา จิรปุณฺโณ เป็นพระมหานิกาย มาขอศึกษาข้อปฏิบัติและขอญัตติกรรม เป็นพระธรรมยุต ท่านว่า ให้ท่องปาฏิโมกข์ให้ได้จึงจะญัตติให้

ท่านอาจารย์กงมาอ่านหนังสือไม่ออก เพราะไม่ได้เข้าโรงเรียน จึงเรียนปาฏิโมกข์ปากต่อปาก คำต่อคำ และหัดอ่านพร้อมกันไปด้วย ใช้เวลาถึง ๓ ปีจึงสวดได้ และอ่านหนังสือออก จึงได้มาญัตติ ที่วัดบูรพา จังหวัดอุบลราชธานี โดยท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (หนู ลือตปฺปโณ) เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๔๗๑

รูปที่สอง คือพระอาจารย์ชอบ ฐานสโม ท่าน
ท่องปาฏิโมกข์ ๘ ปี จึงสวดได้และอีกรูปหนึ่งคือ พระ
อาจารย์คำพอง ติสฺโส ก็อ่านหนังสือไม่ออก เพราะไม่
ได้เข้าเรียนแต่ธรรมชาติของท่าน ไพเราะขนาดไหน
ผู้เล่าเคยอยู่ด้วยกันกับท่าน ที่วัดป่าบ้านหนองผือ

ท่านทั้ง ๓ รูปนี้เป็นศิษย์ท่านพระอาจารย์มั่นซึ่ง
ผู้เล่าขอถวายนามว่า **“วีรบุรุษ”** เหมือนครั้งพุทธกาล
พระจักขุบาลเป็นวีรบุรุษในยุคนั้น

แม้ในเรื่องมั่งสวิชาติ ๑๐ อย่าง ท่านพระอาจารย์
กล่าวว่า ทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงห้าม ท่านฯ อธิบายให้
ฟังว่า เนื้อมนุษย์ไม่เป็นค่านิยม ผู้รู้ทั้งหลายมี
พระพุทธเจ้าเป็นต้น ทรงติเตียน เพราะความเป็นมนุษย์
มีค่ามาก เกิดกินกันขึ้น มหันตภัยก็เกิดขึ้นแก่โลกไม่สิ้นสุด

สัตว์นอกจากนี้เป็นสัตว์อันตราย สมัยก่อนมีมาก
พระออกธุดงค์บริโภคนเนื้อสัตว์อันตรายเหล่านี้ กลิ่น
ของสัตว์จะออกจากร่างกายผู้บริโภค เช่น ฉันทนีอู กลิ่น
บูก็ออก บูได้กลิ่นก็จะเลื้อยมาหา นึกว่าพวกเดียวกัน พอ
มาถึงไม่ใช่พวกเดียวกันก็ฉกกัดเอาเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิต
ตั้งใจเจริญสมณธรรมเลยไม่ได้อะไรตายเสียก่อน
พระพุทธเจ้าจึงทรงห้าม

ท่านพระอาจารย์ ปฏิบัติต่อสตรีเพศ

สตรีเพศนั้นเป็นเพศช่วยวนกามกิเลสของบุรุษเพศ ในขณะที่เดียวกันบุรุษเพศก็เป็นที่ยช่วยวนกามกิเลสของสตรี เป็นคู่กันมากับโลกฉะนั้น พระเถระชื่อว่า พระอานนท์ ผู้ทรงคุณสมบัตินถึง ๕ ประการ ข้อที่ว่า มีนิตคือ อุบาย เป็นเครื่องนำไปของพระเถระนั้นพระอานนท์ได้สังเกตเห็น การณ์ไกล ต่อพระภิกษุผู้จะสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ในกาลต่อไปข้างหน้า ในวันที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน จึงกราบทูลถาม เรื่องการปฏิบัติต่อสตรีเพศ ของพระภิกษุว่า

พระอานนท์ “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อันพระภิกษุในธรรมวินัย จะปฏิบัติต่อสตรีเพศอย่างไร”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนอานนท์ การไม่รู้ไม่เห็น เป็นการดี”

พระอานนท์ “ถ้าจำเป็น ต้องดูต้องรู้ต้องเห็น ควรทำอะไรพระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้า “ถ้าเห็นไม่พูดเป็นการดี ถ้าจำเป็นต้องพูดก็ต้องมีสติ พูดพอประมาณ อานนท์”

ข้อนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นอนุโลมคือ ตามไปหรือเป็นอนุวัตรคือความกลับแต่ท่าน ๆ นั้นปฏิบัติเป็นปฏิโลมคือ ถอยหลังกลับหรือปฏิวัติกลับหลัง เมื่อจำเป็นต้องพูดมีสติพูด เมื่อเห็นไม่พูดเจรจา เอาข้อแรกที่พระพุทธเจ้าตรัส คือไม่รู้ไม่เห็นเป็นหลัก ท่าน ๆ ว่า คือไม่รู้ไม่เห็น เป็นการดีนั่นเอง

ในการสังเกตของผู้เล่า ท่านพระอาจารย์ จะปฏิบัติข้อไม่รู้ไม่เห็นตลอดมา เสมอต้นเสมอปลาย เพราะท่านไม่คลุกคลีกับเพศหญิงเลย แม้แต่หลานเหลนของท่าน

ศิษย์สายของท่านจะยึดข้อนี้ตามแนวของท่าน

การรับศิษย์ในยุคปลายสมัย

ลูกศิษย์ทุกท่านที่เข้าไปศึกษากับท่านพระอาจารย์มั่นในยุคต้น ๆ ท่านจะเร่งในเรื่องการทำสมาธิเพียร เติบงกรรม และภาวนา อย่างชนิดที่เรียกว่า เอาเป็นเอาตาย ศิษย์ก็มีความเชื่อมั่นกับครูบาอาจารย์ มีความเชื่อมั่นต่อพระพุทธเจ้าว่าไม่ตาย เพราะเราทำถูก **แต่อย่าทำผิดพื้นฐานคือพระวินัย รับรองไม่ตาย**

ยุคหลังนักศึกษาที่สำเร็จนักธรรม สำเร็จบาลีมาก็เริ่มเข้าไปศึกษา ท่านเหล่านี้ยกตัวอย่าง ท่านอาจารย์มหาบัว ท่าน ฯ พุดไม่มาก ได้ฟังแล้วก็เข้าใจ เป็นลักษณะของผู้มีปัญญามาก

ผู้ที่ผ่านการศึกษานักธรรมบาลีมาแล้ว จึงจะรับ

ให้อยู่ในสำนัก สามเณรก็ต้องอายุถึง ๑๗ ปีเสียก่อน
ทำบัตรประชาชนแล้วถึงจะรับ ถ้าเป็นพระต้องคัดเลือก
ทหารก่อนท่านถึงจะรับ ต้องผ่านการศึกษามาแล้ว
เพราะว่าเขาเหล่านี้รู้แบบแผนแล้ว เมื่อมาปฏิบัติจนรู้
เห็นด้วย จะเป็นประโยชน์ทั้งสองด้าน สามารถเผยแผ่
ศาสนาไปในทางที่ถูกต้อง อันนี้เป็นวัตถุประสงค์ของท่าน
ท่านพระอาจารย์มั่น

ศิษย์ที่เข้ามาในยุคคลายก็มีท่านอาจารย์วัน ท่าน
อาจารย์วิริยงค์ หลวงปู่หล้าและลูกศิษย์ของท่านเจ้า
คุณธรรมเจดีย์ ที่ผ่านนักธรรมบาลีมาทั้งนั้น เช่น เจ้า
คุณมหาเขียน เจ้าคุณมหาโชติ พระมหาประทีป เจ้า
คุณกง พระมหาศีล

เรื่องอบรมพระเณร

คงจะเป็นครั้งสุดท้ายแห่งชีวิตของท่านพระอาจารย์ หลังสงครามโลกครั้งที่สองสงบลง สภาพแวดล้อมเอื้ออำนวย ปัจจัยที่เป็นเครื่องดำรงชีพ สะดวกสบาย ปัจจัยสี่พอเพียงจิตใจของประชาชนไม่สับสนวุ่นวาย สรรพสินค้าเกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม หลังไหลเข้าสู่ตลาดการค้า ทั้งของไทยและของต่างประเทศ

ท่านพระอาจารย์ถือเอาจังหวัดนี้ เร่งรัดอบรมสั่งสอน ศีลธรรม สมณวิปัสสนาแก่พระสงฆ์และประชาชนหนทางยังกันดารอยู่ เดินทางด้วยเท้าเปล่าข้ามเขา เป็นเรื่องสนุกของชาวกรุงเทพฯ ไปแล้ว ทั้งหญิงและชายจากกรุงเทพฯ จันทบุรี ชัยนาท สระบุรี เชียงใหม่ เข้าไปถวายทานกราบนมัสการเป็นระยะ เป็นหมู่เป็นคณะตั้งแต่ออกพรรษาตลอดฤดูหนาว ๔ เดือน ทั้งใกล้ไกล

ท่านพระอาจารย์ต้องทำกิจประจำ ๕ ประการให้มากยิ่งขึ้น ตอนเช้าเที่ยวบิณฑบาต ตอนบ่ายเทศนาสั่งสอนประชาชน พลบค่ำให้โอวาทแก่พระสงฆ์ เกือบจะไม่มีวันเว้นอีก ๒ อย่าง เป็นเรื่องภายในส่วนตัวของท่าน ผู้เล่าไม่สามารถนำมาเล่าได้

พระเถระฝ่ายบริหาร ทั้งเป็นเพื่อนเก่าและใหม่ได้เดินทางข้ามเขา ไปกราบนมัสการหลายรูป เท่าที่จำได้เพื่อนเก่ามีเจ้าคุณปราจีน เจ้าคุณสิงห์บุรี เจ้าคุณลพบุรี (อ๋า) เจ้าคุณใหม่ มีเจ้าคุณรักษ์หนองคาย เจ้าคุณเมืองเลย เจ้าคุณพระมหาโชติสุนทร เจ้าคุณเขียนนครราชสีมา

แสดงบุพพนิมิต

ประมาณต้นปี ๒๔๙๒ ปีที่ท่าน ฯ เริ่มจะอาพาธ มันเป็นลักษณะคล้าย ๆ กับเป็นกลางสังหรณ์ ของชีวิต แต่ละบุคคล ปกติท่านพระอาจารย์มันจะมีตะเกียงไ้ปะเล็ก ๆ ส่วนมุ้งนั้นเป็นมุ้งผ้า ชาวบ้านทอเอง ขณะนั้นเป็นฤดูหนาว อากาศหนาวมากคล้ายภาคเหนือ จุดไฟมาหลายปี ไม่มีอะไรเกิดขึ้น

แต่วันนั้นอย่างไรก็ไม่ทราบ ท่าน ฯ ร้องขึ้น ประมาณตี ๒ “ไ้อ้ย! ไ้อ้ย! ไฟไหม้ ใครได้ยืมมาช่วยด้วย ไฟไหม้ ใครได้ยืมมาช่วยด้วย” มีกุฏิ ๓-๔ หลังอยู่ใกล้ ๆ ผู้เฒ่าได้ยืมเสียงท่าน ตื่นขึ้นมาเปิดประตูกระโดดไป ไฟข้างโนสว่างอยู่แล้ว กำลังจะไหม้มุ้งผ้าส่วนหนึ่งมันปิดท่านอยู่ ท่านแก้มือออก ผ้าห่มส่วนหนึ่งแยกออกไปได้แล้ว ท่านก็พยายามหอบผ้าที่แยกออกแล้ว พังออกไป

ผู้เล่าผลักประตุเข้าไปแรง ๆ ประตุก็พังไปเลย แล้วก็ผลักประตุข้างหน้าอีก ผลักประตุหน้าต่างอีก หน้าต่างกับประตุมันมีพื้นฐานเท่ากัน ผลักเข้าไปแล้ว ก็รีบเปิดฝ้าออกแล้วประคองท่านออกมาข้างนอก ท่านลุกขึ้น เข้าไปดิงมุ้งลงมา ไฟมันจะขึ้นติดเพดานกำลังจะไหม้แล้ว ผู้เล่าก็กระโดดเข้าไป ลืมคิดถึงอันตราย บุกตะลุยเลย โยนมุ้งลงไปข้างล่างเป็นแสงวูบไปพอปลอดภัยแล้วพระรูปนั้นก็มา พระรูปนั้นก็มา สว่างพอดี จึงกลับไปกุฎิเตรียมบาตร ลงไปศาลา

ท่าน ฯ มองดูผู้เล่า มันทั้งดำทั้งแดงไปหมด “เจ็บไหมล่ะ” ท่าน ฯ ว่า “พอทนได้ มันร้อน ก็พอทนได้” ท่าน ฯ มีน้ำมันทำเอง สำหรับใช้ทาโรคผิวหนังที่เป็นโรคประจำตัวของท่าน เวลาถ่ายแล้วเลือดออก ต้องใช้น้ำมันนั้น “น้ำมันเรามี เอาไปทา เอ้าหล้า ช่วยกัน ทานะ” ไม่พอง ๒-๓ วันก็เป็นปกติ จะเป็นด้วยอานุภาพของท่านก็ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้มันเป็นอินทอย

น้ำมันนี้ท่านทำใช้เฉพาะองค์เดียว มีน้ำมันมะพร้าว ขี้ผึ้งแท้เป็นส่วนประกอบนอกจากนั้น ก็อะไรที่ไม่ใช่เป็นของแสบริออน ใช้รักษาแผล เมินทอลท่านไม่เอา ทาเข้าไปเย็น ๆ ใช้ ๒-๓ อย่าง เท่านั้น ถ้าไม่มีจริง ๆ ก็ใช้น้ำมันมะพร้าวกับขี้ผึ้ง เท่านั้น ใช้ได้นาน ๒-๓ ปี จึงจะหมด กุฎิที่ไฟไหม้ คือหลังปัจจุบันที่วัดป่าบ้านหนองผือนั้นแหละ

ก่อนนิพพานที่วัดป่าบ้านภู

หลังจากออกพรรษาแล้ว อาการป่วยของท่านฯ ดูจะหนักขึ้นทุกวัน บรรดาศิษย์ผู้ใหญ่ของท่านได้ประชุมตกลงกัน จะนำท่านไปยังวัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร โดยแวะพักที่วัดป่าบ้านภูก่อน ผู้เฒ่าจะขอเล่าเหตุการณ์ในวาระสุดท้ายที่จำได้ดังนี้

เหตุการณ์ในระหว่างเดินทางจากหนองผือสู่พรรณาฯ ระยะทางจากหนองผือ มีบ้านห้วยบุง นาเลาคำแหว ทิดไทย โคกเสาชวัณ กุดก้อม และพรรณาฯ นาเลา คำแหวมู่บ้านห่างออกไปต้องเดินอ้อมเขา คนสมัยนั้นมีไม่มาก แต่คนมาจากไหนมากมายเกินกว่าสมัยนั้น ทั้งหญิงทั้งชายทั้งเด็ก ที่อ้อมห้วยมาทางลัด ทั้งช่องเขา ท่าน้ำ ช่องป่าไม้ คนมากันทุกทิศทุกทาง

ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ว่าท่านพระอาจารย์จะออกเดินทางวันนั้น เพราะพูดตกลงวันนั้น ทำเสลียงเสร็จ วันที่สองก็นำท่านมาเลย มีคนแบกคานหาม ๔ คน ล้วนแต่เป็นชาย ฉกรรจ์ทั้งนั้น

พอเดินไปได้ประมาณ ครึ่งกิโลเมตร ผู้รอปเปลี่ยนคานหามก็บอกว่า “เธอออกไปเราจะเข้าหามแทน” คนหามก็บอกว่า “มายังไม่ถึง ๑๐ วา จะมาแย่งแล้ว”

“อ้าวเธอหามไกลแล้วต้องให้เราซิ” ทะเลาะกัน มาตลอดทาง พระอาจารย์ฝั้นต้องติดตามใกล้ชิดคอยห้ามทัพ ไม่ให้ทะเลาะกัน

พอคนนั้นออกมา ผู้เล่าถามว่า “ทำไมหามไปไกลแล้วยังว่าหามไปไม่ถึง ๑๐ วา” เขาบอกว่า “เวลาแบกเส้าแบกพินหามนั้นหามนี้ มีแต่หนัก แต่หามอัญญาท่านมั่น เบาทะเหมือนกับว่าเท้าไม่ติดดิน” นี่คือคำบอกเล่าของคนหาม

จากบ้านคำแหว (อ่านว่า หะแหว) ถึงบ้านโคก ก่อนถึงบ้านโคกมีลำห้วย น้ำเย็นไหลใสสะอาด คนหามขอพักล้างมือ ลูบไล้แขนขาเพื่อเข้าสู่หมู่บ้าน ท่านพระ

อาจารย์ก็อนุญาตและท่านก็ล้างหน้าด้วย คิษย์เช็ดตัว ถวาย ขณะนั้นตัวท่านร้อนอยู่คล้าย ๆ จะมีไข้ พร้อม แล้วก็ห้ามท่านเดินทางต่อ

จนกระทั่งอีกไม่เกิน ๑๐ ก.ม. จะถึงพรรณา ๙ เลย บ้านกุดก้อมออกมา มีทางแยกสองแพร่ง แพร่งหนึ่งไป พรรณา๙ แพร่งหนึ่งไปบ้านม่วงไข่จึงเอาท่านวางลง

ที่วัดป่าบ้านภูพรรณา ๙ ท่านอาจารย์ฉลวย สุธมฺโม เตรียมารับพร้อม วัดป่าบ้านม่วงไข่ ท่านอาจารย์อ่อน ญาณสิริ เตรียมารับพร้อม เลยเจรจากัน แต่ยงตกลงกัน ไม่ได้ ได้ยินถึงท่านพระอาจารย์เลยถามว่า “ถึงหรือยง”

ตอบ “ยงไม่ถึง”

“เออ ไม่ถึงจะอยู่ยงหรือ”

“กราบเรียนท่านอาจารย์อ่อนจะนำไปม่วงไข่ ท่าน อาจารย์ฉลวยจะนำไปพรรณา๙”

“บ้านม่วงไข่ เราไม่ไป เราจะไปวัดโยมอ่อน รู้ แล้วหรือยง รู้แล้วก็ไป”

พอถึงทุ่งนาหมดทางเกวียนแล้ว ชาวบ้านต้อง เดินตามคั่นนากว้างไม่เกิน ๕๐ เซนติเมตร ข้าวแกกก็มี กำลังจะแกกก็มี แต่คนห้ามรวมทั้งคนเอามือประคอง เป็นลึบลึบ เลยหยุดยืนกั้วจะเหยียบย่ำข้าว เจ้าของนา

ทุกคนที่ติดตามไป เขาไปยืนอยู่บนคันทนาประกาศขึ้นว่า “ข้าวเอ๋ยข้าว บัดนี้ความจำเป็นเกิดขึ้นแล้ว ขอย่ำ ขอกรายด้วย” แล้วก็หันมาบอกพวกหามว่า “ไปได้เลย” แล้วก็พากันเดินเอาคันทนาไว้กลาง ย่ำโรนาไปเลย ผู้เล่าเดินตามหลัง ไม่เห็นมีข้าวล้มแม้แต่กอเดียว เพราะคนหามก็คือชาวนานี้เอง เขาต้องระวังเป็นพิเศษ ข้าวก็เลยปลอดภัย

ถึงวัดกลางบ้านภู ประมาณ ๑๖.๐๐ น.เศษ ๆ ทำเวลาได้เร็วกว่าปกติ ส่วนหมู่คณะทั้งพระเถระอนุเถระติดตามท่าน ๆ มาเกือบหมดวัด เดินตามก็มีมาก เดินลัดเขามากก็มี ผู้ไม่ค่อยมีกำลังก็เดินลัดเขาเพราะใกล้กว่า

เป็นเวลา ๑๑ วันที่ท่านได้พักอยู่ วัดกลางบ้านภู อันเป็นวัดที่โยมอ่อน โมราราชฎร์ เป็นผู้สร้าง โยมอ่อนเป็นผู้มีศรัทธารับส่งสิ่งของต่าง ๆ ที่ส่งมาจากกรุงเทพฯ เชียงใหม่ จันทบุรี โดยทางพัสดุไปรษณีย์บ้าง ผากคนมาบ้าง ส่งถึงวัดป่าบ้านหนองผือตลอด ๕ ปี ผู้เล่าคิดว่าท่านพระอาจารย์ คงจะเห็นอุปการะส่วนนี้ อันเป็นวิสัยของนักปราชญ์ จึงมาพักฉลองศรัทธาของโยมอ่อน

บรรดาพระสงฆ์ที่เป็นศิษย์ทั้งพระเถระ อนุเถระ

ทั้งไกลทั้งใกล้ ได้มาดูแลปฏิบัติเป็นจำนวนร้อย ต่างพัก
หมู่บ้านใกล้เคียง มีหนองโตก ม่วงไข่ บะทอง เป็นต้น
ส่วนวัดกลางบ้านภูไม่ต้องกล่าวถึง นอกกุฏิ ตามร่มไม้
ริมป่า ปักกลดเต็มไปหมด

ทางราชการมีท่านนายอำเภอพรรณานิคมเป็น
ประธาน ก็ได้ประกาศเป็นทางการให้ชาวพรรณานิคมเป็น
ตำบล หมู่บ้าน ขอให้มาช่วยกันดูแล เพื่อความสะอาด
สบายแก่พระสงฆ์เป็นจำนวนร้อย ๆ นั้น อาหารบิณฑบาต
ที่พัก น้ำปะนะเพียงพอไม่มีบกพร่อง อากาศเจ็บป่วย
ของท่านพระอาจารย์ ดูจะทรุดลงเรื่อย ๆ ตัวร้อนเป็นไข้
ไอจะสงบ ก็เป็นครั้งเป็นคราว พอให้ท่านได้พักบ้าง

บรรดาศิษย์ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตได้มีการ
ประชุมกัน มีท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) เป็น
ประธาน ความว่าจะให้ท่าน ฯ มรณภาพที่นี่ หรือที่
สกลนคร มติในที่ประชุมเห็นว่า ให้ท่าน ฯ มรณภาพที่นี่
แล้วค่อยนำไปสกลฯ โดยให้พระมหาทองสุกไปจัดสถานที่
ที่คอย ที่วัดป่าสุทธาวาส สกลนคร

คืนวันที่ ๑๑ ที่มาพักวัดกลางบ้านภู เวลาตีสาม
เห็นจะได้ ท่านพระอาจารย์มีอาการไม่สบายมาก ท่าน
โบกมือขวาบอกว่าไปสกลฯ ไปสกลฯ จนอาการทุเลาลง

คณะศิลาณูปัฏฐาก ก็ทำการเช็ดตัว ถวายน้ำล้างหน้า เช็ดหน้า ห่มผ้า ก็รุ่งสว่างพอดี

อาหารบิณฑบาตพระป่วยก็นำมา ผู้เฒ่าตักถวาย ท่านอาจารย์วันประคองข้างหลังอาหารช้อนแรก ท่าน ฯ เริ่มเคี้ยวพอกสืนได้ครึ่งหนึ่ง ก็มีอาการไอ ไอ ไอติดต่อกัน อาหารช้อนแรกยังไม่ได้กลืนก็ต้องคายออก

ตักถวายช้อนที่สอง ท่าน ฯ ยังไม่ได้เคี้ยวเกิด ไอ ไอใหญ่ ท่าน ฯ คายลงกระโถนแล้วบอกว่า

“เรากินมา ๘๐ ปีแล้ว กินมาพอแล้ว”

ผู้เฒ่าถวายน้ำอุ่นให้ดื่มเพื่อระงับอาการไอ

ท่าน ฯ บอกว่า “เอากับข้าวออกไป”

ผู้เฒ่าอ่อนวอนท่าน ฯ อีก “เอาอีกแล้ว ทองคำนี้พูดไม่รู้จักภาษา บอกว่า เอาออกไป มันพอแล้ว” ก็จำใจนำออกไป

พอท่านบ้วนปากเสร็จ จึงเข้าไปประคองแทน ท่านอาจารย์วัน ท่าน ฯ บอกว่า “พลิกเราไปด้านนั้นทางหน้าต่างด้านใต้” แล้วบอกว่า “เปิดหน้าต่างออก”

ผู้เฒ่ากราบเรียนว่า “อากาศยังหนาวอยู่ สาย ๆ จึงค่อยเปิด”

“เอาอีกแล้ว ทองคำนี้ไม่รู้ภาษาจริง ๆ บอกว่า ให้เปิดออก หูจาวหรือ จิงไม่ได้ยิน”

พอเปิดหน้าต่างออกไป อะไรได้คนเต็มไปหมด ทั้งบริเวณ ประมาณได้เป็นร้อย ๆ คน ทุกคนที่มาจะ เจียบหมดไม่มีเสียงให้ปรากฏ ถ้าเราอยู่ที่ลับตาจะไม่รู้ว่ามีคนมาทุกคนก็มกราบนั่งประนมมือ

ท่านพระอาจารย์กล่าวว่า

“พวกญาติโยมพากันมามาก มาดูพระเฒ่าป่วย ดูหน้าตาสี เป็นอย่างนี้ละ ญาติโยมเอ๋ย ไม่ว่าพระไม่ว่าคน พระก็มาจากคน มีเนื้อหนังเหมือนกัน คนก็เจ็บป่วยได้ พระก็เจ็บป่วยได้ สุดท้ายก็คือ ตาย ได้มาเห็นอย่างนี้แล้วก็จงพากันนำไปพิจารณา เกิดมาแล้ว ก็แก่ เจ็บ ตาย แต่ก่อนจะตาย ท่านยังไม่มีการให้มีเสีย ศิลยังไม่เคยรักษาก็รักษาเสีย ภาวนายังไม่เคยเจริญ ก็เจริญให้พอเสีย จะได้ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา ด้วยความไม่ประมาท นั้นละจึงจะสมกับที่ได้เกิดมาเป็นคน เท่านั้นละ พุดมากก็เหนื่อย” นี้คือโอวาทที่ท่าน ๆ ให้ไว้แก่ชาวพรรณนานิคม ตั้งแต่นั้นจนวาระสุดท้ายท่าน ๆ ไม่ได้พูดอีกเลย

ประตูที่พิกัดด้านหน้าเปิดอยู่ ท่าน ๗ บอกหันตัวเราไปทางประตู พอหันเสร็จก็เห็นคนแต่งตัวผู้ดี ๓-๔ คน นั่งบนเสื่อที่ปูอยู่ข้างล่าง สำหรับให้แขกนั่ง ท่าน ๗ พงศดู แล้วถามว่า “ใคร” แขก “กระผม วิเศษ ลูกเขยแม่หนุ่มเอารถมารับท่านอาจารย์กลับสกลฯ ท่านมหาทองสูงบอกเมื่อวานนี้ กระผมเลยนำรถมารับ ขอรับ”

“เออไปซิ เราอยากไปตั้งแต่เมื่อคืนนี้ เอ้า วันทองคำ แต่งของเร็ว”

“เราจะไปอย่างไร รถจอดบนทางหลวง นี่มันมีแต่ทางเกวียน”

นายวิเศษ “ไม่ยาก กระผมได้นำเปลพยาบาลมาเป็นผ้าใบเบา ๆ นิ่ม ๆ นิมนต์ นอนพักไปสบาย ๆ”

“คนหามเล่า”

นายวิเศษ “ท่านแขวงฯ ได้เตรียมคนมาพร้อมแล้ว รถก็สบายไม่กระเทือน เพราะเป็นรถประจำตำแหน่งของท่าน”

พอแต่งของเสร็จ หมอก็ถวายเป็นให้ท่านนอนหลับไปสบาย ๆ ก่อนไปท่านเอ่ยขึ้นว่า “ก็หมูเสาะจะไปกันอย่างไร”

วิเศษ “ไม่ยากกระผม ท่านแขวงฯ ได้เตรียมรถ บรรทุกคนงานมาพร้อมแล้วบรรทุกได้เป็นสิบ ๆ รูป จะ ขนถ่ายให้หมดวันนี้” จึงนำท่าน ฯ ไปขึ้นรถ สมัยนั้นหา รถยากรถประจำตำแหน่งท่านแขวงฯ ไม่รู้ว่ายี่ห้ออะไร ได้ยินเขาพูดกันว่า แลนด์โรเวอร์ ส่วนรถบรรทุกเขาว่า รถต้อจ หรือพาร์โก้ล่ะ

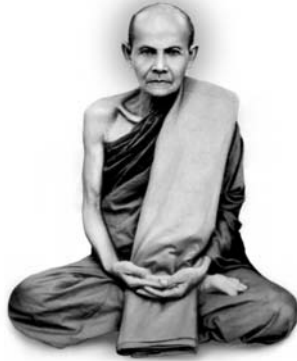
จากพรรณานิคม ถึงวัดป่าสุทธาวาส สกลนคร เกือบ ๑๒ นาฬิกา เพราะทางหินลูกรังกลัวจะกระเทือน มาก ท่าน ฯ ก็หลับมาตลอด นำท่าน ฯ ขึ้นกุฏิ ศิษย์ผู้ ไกล่ชิดก็มีผู้เล่า ท่านวัน ท่านหล้า ผู้จัดที่นอนให้ท่าน ฯ ได้ผินศีรษะไปทางทิศใต้ ปกติเวลานอนท่าน ฯ จะผิน ศีรษะไปทางทิศตะวันออก ด้วยความพะว้าพะวัง จึงพากัน สนิมคิดที่จะเปลี่ยนทิศทางผินศีรษะของท่าน ฯ

เวลาประมาณ ๐๑.๐๐ น. เศษ ท่านฯรู้สึกตัวตื่น จากหลับ แล้วพูดออกเสียงได้แต่ฮือ ๆ แล้วก็โบกมือ เป็นสัญญาณ แต่ไม่มีใครทราบที่ท่าน ฯ ประสงค์สิ่งใด มีสามเณรรูปหนึ่งอยู่ที่นั่น เห็นท่าอาการไม่ดี จึงให้ สามเณรอีกรูปไปนิมนต์พระเถระทุกรูป มีเจ้าคุณจุม พระ อาจารย์เทศก์ พระอาจารย์ฝั้น เป็นต้น มากันเต็มกุฏิ

เท่าที่สังเกตดู ท่านใกล้จะละสังขารแล้ว แต่
อยากจะผินศิระขาไปทางทิศตะวันออก ท่านพลิกตัวไป
ได้เล็กน้อย ท่านหล้า (พระอาจารย์หล้า เขมปัตโต) คง
เข้าใจ เลยเอาหมอนค้อย ๆ ผลักท่านไป ผู้เล่าประคอง
หมอนที่ท่านหนุน แต่ท่านรู้สึกเหนื่อยมาก จะเป็นการ
รบกวนท่าน ๆ ก็เลยหยุด ท่าน ๆ ก็เห็นจะหมดเรี่ยวแรง
ขยับต่อไปไม่ได้ แล้วก็สงบนิ่ง ยังมีลมหายใจอยู่ แต่
ต้องเงี้ยหูฟัง ท่านวันได้คำศัพท์ที่เท่าศัพท์ของท่าน
เด่นเร็วชนิดรวดเร็ว รวดจนสุดขีดแล้วก็ดับไปเฉย ๆ ด้วย
อาการอันสงบ

เป็นอันว่า อวสานแห่งชั้นอธิบาทของท่าน ๆ ได้
สิ้นสุดลงแล้ว ท่ามกลางศิษย์จำนวนมาก ในเวลาประมาณ
๐๒.๐๐ น.เศษ ๆ ณ วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัด
สกลนคร เหลือไว้แต่ผลงานของท่านมากมายเหลือ
คณานับ

ลักษณะนิสัยปฏิบัติ
ท่านพระอาจารย์มั่น

...เรื่องอยากดีไม่หยุดคือตัวสมุทัย
เป็นโทษใหญ่กลัวจะไม่ดีนี้ก็แรง
ดีแลไม่ดีนี้เป็นพิษของจิตนึก
เหมือนไข่นักถูกต้องของแสง
กำเรบโรคด้วยพิษผิดสำแลง
ธรรมไม่แจ้งเพราะอยากดีนี้เป็นเดิม...

บทเรียนอันมีค่า

เหตุการณ์ที่จะนำมาเล่านี้ เกิดขึ้นขณะพักอยู่วัดป่าสุทธาวาส เป็นเวลา ๑๕ วัน

ก่อนจะจาก วัดป่าสุทธาวาส ชาวสกุลฯ มีขุนอร่ามรัชดากร ชื่อจำไม่ได้ นามสกุล สุคนธชาติ ได้กราบเรียนท่านพระอาจารย์ว่า “ขอนิมนต์ท่าน ๓ พักนาน ๆ อยู่โปรดญาติโยมชาวสกุลนคร ท่านอยู่แต่ป่ามานานแล้ว โปรดชาวเมืองด้วย” ว่าแล้วก็ยกขันนิมนต์ถวายท่าน

ท่านพระอาจารย์ตอบว่า “อาตมาไม่รับ อาตมาไม่อยู่ ไม่มีประโยชน์สู้อยู่ป่าไม่ได้”

โยมขุน ๓ พุดขึ้นว่า “ไม่มีประโยชน์อย่างไรท่าน”
ท่านพระอาจารย์ตอบว่า “ก็ไม่มีประโยชน์นะซิ จะให้

อาตมาสั่งสอนพวกท่านให้เป็นอะไร จะสอนให้ฉลาด พวกท่านก็ฉลาดแล้ว จะสอนให้พวกท่านมีศีล มีธรรมพวกท่านก็มีแล้ว จะสอนให้พวกท่านมีกิน มีทาน มีใช้ พวกท่านก็มีแล้ว หรือจะให้อาตมาสอนให้พวกท่านเป็นแห่งทอง อาตมาสอนไม่ได้ อาตมาไม่รับ อาตมาไม่อยู่”

“ชาวบ้านนอกบ้านป่า มีอะไรหลาย ๆ อย่างที่เขายังขาดแคลน อาตมามีเรื่องจะสอนเขามาก ถ้าอาตมาไม่ไปสอน ก็ไม่มีใครสอน นั่นเป็นหน้าที่ของอาตมาหรือใครจะไปสอนแทนอาตมา อาตมาต้องไปสอนเขา เพราะไม่มีใครสอน” ท่าน ๆ ว่า

เรื่องนี้ผู้เล่าจำไม่ลืม เป็นบทเรียนอันมีค่า เพราะในยุคนั้นไม่มีใครสอนจริง ๆ นอกจากครูสอนเด็กเท่านั้น เป็นความจริงแท้ ๆ

บุคลิกพิเศษ ของท่านพระอาจารย์

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นผู้ที่มีปฏิปทา
มักน้อย สันโดษ ไม่ระคนด้วยหมู่แสวงหาวิเวก ปรารภ
ความเพียร ตั้งแต่วันบรรพชา อุปสมบท จนกระทั่ง
วาระสุดท้ายเรียกว่าครบบริบูรณ์เหมือนกับว่า เมื่อมี
เหตุก็ต้องมีผล ผลคือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติ
ญาณทัสสนะ อันนี้เป็นผลของความมักน้อย สันโดษ ไม่
ระคนด้วยหมู่ แสวงหาวิเวกปรารภความเพียร ท่าน
พระอาจารย์มั่นทำได้สม่ำเสมอ ตั้งแต่เบื้องต้นแห่งชีวิต
จนกระทั่งบั้นปลายแห่งชีวิต

ธุดงค์วัตรของท่านคือ บิณฑบาตเป็นวัตร ฉัน
มือเดียวเป็นวัตร ฉันในบาตรเป็นวัตร ใช้ผ้าบังสุกุลเป็น

วัตร ผู้ที่จะไปถวาย ถ้าเป็นจีวรสักผืนหนึ่ง ผ้าสบง ผ้าเช็ดหน้าหรือผ้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ตาม เรียกว่าผ้าแล้วกัน ถ้าจะถวายท่าน เขามักจะไปวางไว้ที่บันไดข้าง วางใกล้ ๆ บันไดกุฏิท่าน ๆ บ้าง วางตรงทางเดินไปห้องน้ำ บ้าง ท่าน ๆ เห็นก็บังสกุลเอา บางผืนก็ใช้ บางผืนก็ไม่ได้ใช้ ผู้ไม่รู้อัธยาศัยเอาไปถวายกับมือ ท่าน ๆ จะไม่ใช้

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นพระนักปฏิบัติ เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าพระนามว่า โคตม ในยุค ๒,๐๐๐ ปี เป็นสาวกที่มีลักษณะสมบูรณ์แบบ ด้วยลักษณะภายนอกและภายใน เพราะเหตุนั้นชื่อเสียง และเกียรติศักดิ์เกียรติคุณของท่าน จึงขจรขจายถึงทุกวันนี้ แทนที่จะเป็น ๖๐ ปี แล้วเลือนหายไป กลับเพิ่มขึ้น ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพราะบุคลิกของท่านนั้น เป็นบุคลิกที่สมบูรณ์แบบ ในความรู้สึกของผู้เล่าท่านพระอาจารย์มั่น เป็นบุคคลน่าอัศจรรย์ในยุคนี้นี้

ขอให้ท่านสังเกตดูในรูปภาพ คิ้ว คาง หู ตา จมูก มือ และเท้า ตลอดชีวิตของท่านนั้น ท่านเดินทางข้ามเขาไปไม่รู้กี่ลูก จนเท้าพอง ไม่ใช่เท้าแดง หรือเท้าเหลือง คิ้วท่านมีไผ่ตรงระหว่างคิ้ว ลักษณะคล้ายกับพระอุณาโลมของพระพุทธเจ้าไผ่อันนี้ เป็นจุดดำเล็ก ๆ ไม่

ได้สูงขึ้นมา มีขนอ่อน ๓ เส้นไมยาวมากและโค้งหักเป็นตัวอักษร ก เป็นเส้นละเอียดอ่อนมาก ถ้าไม่สังเกตจะไม่เห็น ขณะท่านปลงผมจะปลงขนนี้่อกด้วย แต่จะขึ้นใหม่ในลักษณะเดิมอีก

ใบหูของท่านมีลักษณะหูยาน จมูกโด่ง แหวดตาของท่านก็เหมือนแหวดตาไก่ป่าบางคนอาจไม่เคยเห็นไก่ป่าคือเป็นวงแหวนในตาดำ มือของท่านนิ้วชี้จะยาวกว่า แล้วไล่ลงมาจนถึงนิ้วก้อย นิ้วเท้าก็เหมือนกัน

นี่คือลักษณะของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เรียกว่า เป็นสาวกของพระพุทธเจ้ายุค ๒,๐๐๐ ปี เป็นพระผู้นำอัครรรย์ มีบุคลิกที่สมบูรณ์แบบ

หลวงปู่หล้าท่านก็เคยเล่าว่า เวลาล้างเท้าหลวงปู่มั่น เห็นฝ่าเท้าท่านเป็นลายกันหอย ๒ อัน และมีรอยอยู่กลางฝ่าเท้า เหมือนกากบาท เวลาท่านเดินไปไหน ท่านเดินก่อน สานุศิษย์จะไม่เหยียบบรอยท่าน พอท่านเดินผ่านไปแล้ว ชาวบ้านจะไปมองดูจะเป็นลายตารางปรากฏอยู่ทั้งสองฝ่าเท้า

รอยนิ้วเท้าก็เป็นกันหอยเหมือนกัน จะเรียกกันหอยหรือวงจักรก็ได้ มีอันใหญ่กับเล็ก ๒ อัน เป็นลักษณะพิเศษของท่าน (หลวงปู่จันทร์โสม กิตติกาโร วัด

ปานาสีดา อำเภอบ้านฝืด จังหวัดอุดรธานี ได้เล่าเสริมว่า ขณะหลวงปู่จันทร์โสมพักอยู่วัดป่าบ้านหนองฝือนั้น ได้ถวายการนวดหลวงปู่มั่น เมื่อท่านหลับแล้ว หลวงปู่ได้พลิกดูฝ่ามือของหลวงปู่มั่น พบว่า มีเส้นกากบาทเต็มฝ่ามือทั้ง ๒ ข้าง และมีท่านก็นิ้วมามาก)

บุคคลทุกระดับ เมื่อเข้าไปถึงท่านแล้ว ท่านจะเป็นกันเองมาก คุยสนุกสนานเหมือนคนรู้จักกันมานาน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า **บุคคลที่มักจะเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ ท่านไม่ค่อยจะเป็นกันเองเท่าไร** ถ้ามคำไหนได้คำนั้น ถ้าไม่ถามท่านก็นิ่งเฉย

ท่านพระอาจารย์มั่นเคยพูดว่า **ผู้ที่จะมาศึกษาธรรมะกับเรา จะเป็นญาติโยมก็ดีหรือพระสงฆ์ก็ดี ขอให้เก็บหอกเก็บดาบไว้ที่บ้านเสียก่อนอย่านำมาที่นี่** อยากรมาปฏิบัติ มาฟังเทศน์ฟังธรรม ถ้านำหอกนำดาบมา จะไม่ได้ฟังเทศน์ของพระแก่องค์นี้

แม้กระทั่งเด็กที่ไม่รู้เดียงสา ป.๒-๓-๔ ท่านก็ทำเป็นเพื่อนได้ ในความรู้สึกของผู้เล่าผู้อยู่ใกล้ชิด เวลาท่านอยู่กับเด็ก กิริยาของท่านก็เข้ากับเด็กได้ดี เพราะฉะนั้นความโดดเด่นของท่าน ใครเข้าไปแล้วกลับออกมา

ก็อยากเข้าไปอีก ใครได้ฟังเทศน์ฟังธรรมแล้ว กลับออกมา ก็อยากฟังอีก

อันนี้คืออานิสงส์ ที่ท่านตั้งปณิธานว่า ข้าพระองค์ขอปรารถนาเป็นพระพุทธานุเจ้าเหมือนอย่างพระองค์ หลังจากที่ได้ฟังพระพุทธานุเจ้าเทศนาจนจบ จึงได้ตั้งปณิธานเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธานุเจ้า คือ องค์สมณโคตมนี้ หลังจากนั้นก็เวียนว่ายตายเกิดจนชาติปัจจุบันมาเป็นท่านพระอาจารย์มั่น

ทีนี้ทำไมท่านจึงละความปรารถนาพุทธภูมิ ท่านพิจารณาแล้ว รู้สึกตัวว่าเรานี้ปรารถนาพุทธภูมิ จึงมาสร้างบารมี ผู้ที่มีปรารถนาพุทธภูมิ เขาคิดอยู่ในใจ เหมือนกับเรานับไม่ถ้วน ผู้ที่ออกปากแล้วเหมือนกับเราก็นับไม่ถ้วน ผู้ที่ได้รับพระพุทธานุพยากรณ์แล้วก็นับไม่ถ้วน และผู้ที่จะมาตรัสรู้ ข้างหน้ามีอีก ๘ พระองค์ เช่น พระศรีอริยเมตไตรย พระเจ้าปเสนทิโกศล กว่าจะถึงวาระของเรา มันจะอีกนานเท่าไร เราขอรวบรัดตัดตอนให้สั้นกิเลสในภพนี้เสียเลย ท่านพิจารณาเช่นนี้ จึงได้ละความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธานุเจ้า

เทศน์เช้าเดมา

ลักษณะเสียงของท่าน ขณะเทศน์อบรมพระ
เณรนั้น จะทุ้มก็ไม่ใช่ จะแหลมก็ไม่เชิง อยู่ในระหว่าง
กลางทุ้มกับแหลม เสียงดังฟังชัด เสียงกังวาน เสียง
ชัดเจน ไม่มีแหบ ไม่มีเครือ ชั่วโมงแรกนะไม่เท่าไร
ธรรมดา ๆ ๑ ชั่วโมงผ่านไปเสียงจะดังขึ้น ๒ ชั่วโมงผ่านไป
เสียงจะดังขึ้นอีก ถ้าติดต่อกัน ๓-๔ ชั่วโมงแล้วเหมือน
กับติดไม้ค้ อันนี้เป็นเรื่องจริง จากวัดป่าบ้านหนอง
ฝือจรดบ้านหนองฝือโน้น เรียกว่า บ้านโยมพุฒนั้นนะ
ลูกมานั่งฟังธรรมดา เหมือนท่านมาพูดใกล้ ๆ ชาวบ้าน
หนองฝือที่นอนแล้ว ก็ลุกขึ้นมาฟังหมด ไม่จำเป็นต้อง
มาที่วัด อันนี้คำชั่วโมงที่ ๒ ขึ้นไป

ปกติท่านจะเทศน์ ๒ ชั่วโมง ในชั่วโมงที่ ๒ นั้น

ละ ชาวบ้านได้ยินแล้ว ลุกมานั่งฟังแล้ว เทศน์กรณีพิเศษ เช่น เดือน ๓ เพ็ญ เดือน ๖ เพ็ญ วันเข้าพรรษา ออกพรรษา อย่างน้อยก็ประมาณ ๔ ชั่วโมงถึง ๖ ชั่วโมง จะดั่งขึ้นเรื่อย ๆ ถึง ๖ ชั่วโมงยิ่งดั่ง

พระอาจารย์เทศน์ได้เคยเล่าให้ฟังว่า สมัยท่านพระอาจารย์มั่นอยู่ที่เชียงใหม่เทศน์ที่วัดเจติยหลวงเทศน์ตั้งแต่ ๑ ทุ่ม ๑๑ นาฬิกาวันใหม่ ลงจากธรรมาสน์ท่านจึงจะมาฉันจังหัน นั้นเป็นกี่ชั่วโมง ตื่นเข้าขึ้นมาท่านยังเทศน์อยู่เสียงมันดั่ง

ที่นี่พวกข้าราชการ แม่บ้านหิ้วตะกร้าไปตลาด ตอนเช้า พอได้ยินเสียงท่านเทศน์คิดว่าพระทะเลาะกันพากันเข้าไปก็เห็นท่านพระอาจารย์มั่นเทศน์ เลยอยู่ฟังเทศน์ลืมนว่าจะไปตลาดและต้องกลับไปทำกับข้าวให้ลูกสาวกิน ลูกสาวตามมาเห็นอยู่ที่วัดเจติยหลวงฟังเทศน์อยู่ก็เลยบอกว่าจะไปจ่ายตลาดเอง แล้วก็เลยไปทำงาน

ผู้ที่จะไปขายของก็เหมือนกัน ผ่านมาพอได้ยินเสียง คิดว่าพระทะเลาะกัน ก็พากันเข้าไป ไม่ต้องขายของวางตะกร้าแล้วก็ฟังเทศน์ต่อ จนกระทั่งท่านเทศน์จบจึงไปพระอาจารย์เทศน์พูดให้ฟังอย่างนี้

ท่านเทศน์นานที่สุดคือ เทศน์ปีสุดท้าย เป็นวันมาฆะบูชา หลังจากเวียนเทียนเสร็จแล้ว ท่านก็เริ่มเทศน์ มีชาวบ้านหนองผือมานั่งฟังอยู่ข้างล่าง มีทั้งผู้

หญิงผู้ชายลูกเล็กเด็กแดง อุ่นนอนอยู่ที่ดัก เด็กก็ไม่ร้อง
ปรากฏว่ามีคนอุ้มเด็กกลับไปแค่ ๓ คนนอกนั้นอยู่จนรุ่ง
ถึงจะกลับบ้าน ท่าน ๆ เทศน์อยู่ ตั้งแต่ ๑ ทุ่ม จนถึงเช้า
อันนี้เป็นความจำของผู้เล่า

ท่านพูดว่า เราจะเทศน์แล้วแหละ เทศน์ซ้ำเฒ่า
นะ ต่อจากนี้ไปจะไม่ได้เทศน์นานอย่างนี้อีกแล้ว รู้สึก
ว่าจะเป็นวันเพ็ญเดือน ๓ พอตกเดือน ๕ ท่านก็เริ่มป่วย
มีอาการไอและป่วยมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งเดือนอ้ายเป็น
เวลา ๙ เดือน

ปกตินั้น ท่านจะเทศน์ตามเหตุการณ์ในพุทธ
ประวัติ ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิร
ญาณวโรรส ทรงรจนา ถ้าเพ็ญเดือน ๖ จะปรารภถึง
เรื่องประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ถ้าเพ็ญเดือน ๓ จะ
ปรารภเรื่อง การแสดงโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระสงฆ์
๑,๒๖๐ รูป ที่พระเวฬุวัน ตลอดคืนจนสว่าง
ทำไมจะมากมายก่ายกองขนาดนั้น ก็เพราะท่านไม่ได้
เล่าเป็นวิชาการ ท่านเล่าให้ละเอียดไปกว่านั้นอีก เรื่อง
ก็เลยยืดยาวไป

เวลาเทศน์ท่านจะลืมตา หมาไม่เคี้ยว บุหรี่ไม่สูบ
น้ำไม่ดื่ม ท่านจะเทศน์อย่างเดียว พระเถระก็ลุกหนีไม่ได้
ไม่มีใครลุกหนีเลย ไปปัสสาวะก็ไม่ไป จะไอจะจามก็ไม่มี
จะบ้วนน้ำลายก็ไม่มี จะนั่งเหยียบจนเทศน์จบ

เมตตาชาวภูไท

ผู้เล่าเคยสังเกต ดูท่านจะไม่คลุกคลีด้วยกับบุคคลผู้มักเอาเปรียบ ช่มเหง รังแกสัตว์ โดยเฉพาะพวกนั้อราชฎ์บังหลวง ถึงไม่มีใครบอกท่าน ๆ ก็รู้ เข้าไปหาท่านจะเฉย ๆ ไม่ค่อยพูดด้วยไมยินดีต้อนรับ

ส่วนชนต่างชาติต่างภาษา ก็มีพม่าที่ท่านจะยอมรับและเคยไปจำพรรษา ส่วนชาวยุโรปท่านดูจะเมตตาชาวรัสเซียเป็นพิเศษ เพราะเหตุใดก็สุดวิสัยที่จะเดาได้

ส่วนภูมิประเทศที่ไม่สัปปายะแก่ท่าน หากไม่มี ความจำเป็นแล้วท่านก็จะไม่ไป เช่น อุบลราชธานี ผู้เล่าได้กล่าวไว้ว่า หลังจากท่านกลับจากลพบุรีสู่กรุงเทพฯ แล้ว ท่านพระอาจารย์ได้สนทนากับท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ (จันทร์

สิริจฺนุโท) ว่ามีวาสนาจะสอนหมูได้ใหม่ แล้วท่าน ฯ ก็กลับอุปบลฯ ไปยังวัดพระอาจารย์เสาร์ พร้อมด้วย พระอาจารย์สิงห์ และพระมหาปิ่น

ระหว่างเดินธุดงค์รุกขมุลอยู่ถึนอุปบลฯ ถุกตอ ต้านจากชาวบ้านอย่างแรง ด้วยวิธีการต่าง ๆ สารพัด ท่านว่า จึงได้ชวนพระอาจารย์เสาร์ มุ่งหน้าสู่มุกดาหาร คำชะอี หนองสูง ถึนนี้เป็นที่อยู่ของชนเผ่าภูไท สถานที่ สัปปายะ เหมาะแก่การแสวงหาวิเวก และชาวบ้านก็ให้ ความอุปถัมภ์บำรุง ด้วยศรัทธาและเลื่อมใส ตั้งแต่ เบื้องต้นแห่งชีวิต จนกระทั่งเบื้องปลายแห่งชีวิต ก็ได้ อาศัยชนเผ่าภูไทนี้แหละ

บางคนสงสัยได้กราบเรียนถามท่านว่า เหตุใด ท่านพระอาจารย์มั่นอยู่กับพวกภูไท ท่านตอบว่า **“เพราะ ชาวภูไทว่าง่ายสอนง่าย”** ศิษย์ของท่านเป็นเผ่าภูไท มีชื่อเสียงหลายรูป เช่นพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระ อาจารย์สิม พุฑฺธาจาโร เป็นต้น

ท่านได้กลับไปอุปบลฯ สองครั้ง ครั้งแรกกลับไป สงมารถา ก่อนขึ้นไปเชียงใหม่ ครั้งที่สองไปทำ ฌาปนกิจศพท่านพระอาจารย์เสาร์ หลังจากนั้นก็ไม่เคย ไปอีกเลย

ความอัศจรรย์ ของท่านพระอาจารย์

เมื่อครั้งพุทธกาล ขณะพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนา แก่พุทธบริษัททั้งสิ้นนั้น ทุกคนจะเงี่ยบตั้งใจฟัง โดยแต่ละคนสำคัญในใจว่า พระพุทธเจ้าเทศน์ให้เราฟังจำเพาะใช้ภาษาของเรา อันนี้เป็นความรู้สึกของพุทธบริษัทเหล่านั้น ซึ่งมีหลายชาติหลายภาษา ท่านพระอาจารย์มั่นก็เช่นเดียวกัน ดังจะเล่าต่อไปนี้

เมื่อท่านพระอาจารย์จำพรรษา อยู่วัดป่าบ้านหนองผือ นั้น มีคนไทยเชื้อสายเวียดนามคนหนึ่ง ชื่อว่า อัมพร พงษ์เจริญ เป็นบุรุษพยาบาล ประจำโรงพยาบาลแขวงคำม่วน (ท่าแขก) ประเทศลาว เป็นชาวญวนอพยพมาอยู่พึ่งโคน ได้เปิดคลินิกรักษาคนไข้ เคย

มารักษาท่านพระอาจารย์ เกิดความเลื่อมใส ฟังเทศน์
ภาษาลาว และภาษาไทยได้ชัดเจน

วันหนึ่งเธอพาลูกน้องมา ๔-๕ คน เพิ่งอพยพมา
ใหม่ พูดภาษาลาวไทยไม่เป็นมานั่งฟังเทศน์ด้วย

หลังฟังเทศน์จบก็กราบลากลับ ท่านพระ
อาจารย์พัก เธอและคณะนั่งพักอยู่ ผู้เล่าเดินไปหา เธอ
ยกมือไหว้พร้อมคณะตามธรรมเนียมคนไทย

เธอถามว่า “ท่านพระอาจารย์เป็นเวียดนามหรือ
เป็นไทย”

ผู้เล่า “ไทยแท้ร้อยเปอร์เซ็นต์”

ถาม “เอ๊ะ ทำไม ท่านพูดภาษาเวียดนามได้”

ผู้เล่า “ไม่ทราบ ได้ยินแต่ท่านพูดไทย”

“ก็ท่านเทศน์เมื่อกี้นี่ เทศน์ภาษาเวียดนามทั้งนั้น
พวกผมกำลังพูดกันเรื่องนี้อยู่ว่ารูปร่างหน้าตา ผิวพรรณ
ก็เหมือนเวียดนาม กำลังสนทนากันอยู่ว่า ท่านเป็นไทย
หรือเวียดนาม”

ผู้เล่า “เราก็ฟังอยู่ด้วยกัน ท่านไม่ได้เทศน์
ภาษาเวียดนาม เทศน์ภาษาไทย”

“เอ แปลกนะ **ผู้รู้ธรรมมีอัศจรรย์ หลายอย่าง**”

เธอพูด

อีกเรื่องหนึ่ง ที่วัดป่าบ้านหนองผือเหมือนกัน โยม

เง็กหงษ์ เป็นชาวจีนมาอยู่เมืองไทย พุดไทยได้สะปะสะปะ มาพึ่งเทศน์พร้อมคณะชาวจีนเหมือนกัน ภาษาใช้อยู่กับธรรมดา ก็สะปะสะปะ ภาษาธรรมะยิ่งแล้วใหญ่ แต่ชอบทำบุญตามประเพณีไทย ถูกลงมาปฏิบัติธรรม ถือศีลพร้อมคณะ กับท่านพระอาจารย์ทุกปี

วันหนึ่งหลังจากพึ่งเทศน์แล้ว ไปนั่งสนทนากับพวกเพื่อนมาด้วยกัน เขาพุดภาษาจีนสนทนาเรื่องธรรมะที่ท่านพระอาจารย์เทศน์ ผู้เล่าก็เดินไปบ่น นั่ง ณ ที่ควรแล้ว

โยมก็กราบ ถามว่า “พุดกันเรื่องเทศน์พระอาจารย์ เพราะท่านพุดจีน เทศน์ภาษาจีน ฟังเข้าใจดี ฟังพระในกรุงเทพฯ เทศน์ภาษาไทยไม่ค่อยเข้าใจ เพิ่งรู้เดี๋ยวนี้เองว่าท่านพระอาจารย์มั่นเป็นคนจีน รูปร่างผิวพรรณหน้าตาก็จีนทั้งนั้น”

ผู้เล่าจะตอบปฏิเสธก็เกรงว่า เขาจะหมดศรัทธา “แต่ท่านเทศน์พวกอาตมา พระเนรมิตโยมชาวบ้านเทศน์ไทย”

“นั่นนา ภาษาไทยก็เก่ง ภาษาจีนก็เก่ง นี่คือผู้ปฏิบัติรู้แท้ เป็นเซียนองค์หนึ่งได้” คือ คำพุดของโยมเง็กหงษ์

อยากรู้ประวัติของโยมนี้ ถ้ามได้ที่วัดอโศการาม ได้ยินว่าท่านไปเป็นชีหมตอายุที่นั่น

เมตตาผู้เล่า

ท่านพระอาจารย์มั่น เป็นผู้รู้จักอัธยาศัยของ บรรดาสาธุศิษย์เป็นอย่างดี ท่านเคยพูดเสมอว่า “คุณ ทองคำนี้เป็นบุคคลที่มีสติปัญญาอ่อน และวาสนาน้อย ถ้าจะอุปมาเปรียบสาธุศิษย์ทั้งหลาย เหมือนเหล็กซึ่ง ถูกหลอมมาเป็นแท่งแล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อถูกไฟเผา เนื้อ เหล็กอ่อน ก็ต้องตีด้วยค้อนแปดปอนด์ มันไม่เสียหาย อะไรแต่คุณทองคำนี้ เปรียบเหมือนเนื้อเหล็กผสมอยู่ กับหินที่มันเกิดทีแรก ถ้าเราใช้ค้อนทุบก็จะแหลก ละเอียดหมด”

ตอนที่ท่านพระอาจารย์เริ่มอาพาธ ได้เมตตาผู้ เล่าว่า “ทองคำเอ๋ย เราก็สงสารเธอ ไม่มีอะไรจะให้ ขอ

ให้เธอจงจดจำไว้ อันนี้เป็นคำสั่งสำหรับคุณโดยเฉพาะ ครั้งสุดท้าย เมื่อเราตายไปแล้ว จะไม่มีใครสั่งสอนคุณ เหมือนดังเราสั่งสอน ขอให้คุณปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระอุปัชฌาย์ ที่สอนครั้งแรกตั้งแต่ยังบวช คือ การตั้งศรัทธาความเชื่อในคุณพระรัตนตรัย อย่าง แน่วแน่”

ต่อจากนั้นก็พิจารณาองค์กัมมัญฐาน ๕ คือ เกสา - โลมา - นขา - ทนฺตา - ตโจ ขอให้ยึดมั่นอย่างนี้ เพราะว่า นอกเหนือจากพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นบรมครูแล้วก็มี ครุคนที่สองรองจากพระพุทธเจ้าคือพระอุปัชฌาย์นี้เอง

พระอุปัชฌาย์จะสอนตั้งแต่สรณคมน์ จนกระทั่งถึงพระนิพพาน ให้ตั้งศรัทธาต่อพระรัตนตรัย ให้พิจารณา กัมมัญฐาน ๕ คือ เกสา - โลมา - นขา - ทนฺตา - ตโจ ให้ยึดมั่นในหลักนี้ รับรองไม่ผิด ท่านว่าอย่างนั้น นี่เป็นการสั่งสมวาสนาบารมีให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ถึงไม่รู้ชาติ นี้ชาติต่อไปก็สามารถรู้ได้

ผู้เล่ามาคิดเฉลียวใจว่า เราปฏิบัติไปอย่างนี้ เกิดเป็นบ้าเป็นอะไรขึ้นมา จะทำอะไร ท่าน ๆ บอกว่า “อย่า ไปนึก เป็นบ้าเป็นอะไรไม่ต้องห่วง เพราะว่าถ้าคุณไป

เพ่งออกนอกคุณจะเป็นบ้า หากมีอะไรเกิดขึ้นคุณมา
เพ่งในนี้คือ เกสา - โลมา - นขา - ทนฺตา - ตโจ มั่น
จะแก้ของมันไปเอง” ท่านว่าอย่างนั้น

แล้วก็ทำให้มันต่อเนื่องเป็นภาวิตา พหุสิกตา เจริญ
ให้มาก ถ้าหากว่าบุคคลที่มีวาสนาบารมีแล้ว อย่างเร็ว
๗ วัน หรือ ๗ เดือน ต้องได้บรรลุคุณวิเศษอย่าง
ใดอย่างหนึ่ง มีพระโสดาบันเป็นต้น แต่วาสนาพอ
ปานกลาง อบรมต่อเนื่องบ้างไม่ต่อเนื่องบ้าง ย่อ
หย่อนไปไปแต่ว่าไม่ทอดยอ มีความเชื่อมั่น อยู่ในคำ
สอนของพระอุปัชฌาย์ อย่างช้า ก็ ๑๖ ปี

ท่านพระอาจารย์ว่าเป็นไปได้ทุกคนนั้นแหละ ถ้า
ยึดมั่นในคำสอนของอุปัชฌาย์ได้ รับรองไม่มีผิดพลาดนั้น
และมรรคผลในธรรมวิเศษนั้น เป็นของคนไทยโดยเฉพาะ
ทำไมจึงว่าเป็นคนไทยโดยเฉพาะ เพราะเราได้ปฏิบัติ สืบ
ธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นพัน ๆ ปีแล้ว ความ
พร้อมของคนไทยจึงมี เพราะฉะนั้นผู้ที่ประสงค์จะได้
บรรลุคุณธรรมวิเศษนั้น มีโอกาสทุกคน

ท่านพระอาจารย์เป็น “ผู้พอ”

เรื่องการรับบริจาคปัจจัย ๔ นั้น คุณจะมีขอบเขต คำว่า “พอ” หรือพอละ (อล) ในกฎของท่าน นอกจากสิ่งจำเป็นสำหรับใช้สอยประจำวันแล้ว ไม่มีอะไรเลย ผู้เล่าเคยนำเอาไตรจีวร ที่ท่าน ๗ รับบังสกุล ไปเก็บไว้ในห้องท่าน ท่าน ๗ ไปเห็นเข้าตตะเปิดผู้เล่า “ใครเอาอะไรมาไว้ที่นี่” “กระผมขอรับ” “เหอะ เราไม่ใช่หลวงตาสารโหมบโลภมาก รีบเอาหนี ใครอยากได้ก็เอาไป” ท่านว่า ผู้เล่ารีบเอาไตรจีวรออกไปทันที

แม้การรับบริจาคทานของท่านพระอาจารย์ เท่าที่ผู้เล่าเคยสังเกตมาหลายปี ท่านพระอาจารย์จะเปิดโอกาส ให้ผู้มีศรัทธาบริจาค คุณจะเป็นกาลเป็นสมัย เช่น

กาลกฐินภายใน ๓๐ วัน วิสาขบูชาเดือน ๖ เพ็ญ ภายใน ๓ วัน คือ ขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ ก่อนเข้าพรรษาเริ่มตั้งแต่เดือน ๗ แรมค่ำหนึ่ง ถึงเดือน ๘ แรมค่ำหนึ่ง

ยกเว้นกรณีพิเศษบุคคลเหล่านี้คือหญิงมีครรภ์ คนชรา คนป่วย และคนจะไปสนามรบ ท่าน ๆ จะอนุญาตเป็นพิเศษ ผู้เล่าเคยเห็นท่านกวักมือเรียกเข้ามาเลย ถ้ามีบุคคลไปถวายท่าน ในกาลในสมัยที่วันี่เปิดเต็มที ใครทันก็ทัน ใครไม่ทันก็ไม่ทัน

นอกจากถ้ามีคนมาถวายท่าน ท่านจะถามว่า “บุตร ภรรยา สามี บิดามารดาของท่าน พอหรือยัง อาตมา (บางที่ท่านเรียกพระเฒ่าแทนตัวท่าน) และภิกษุสามเณรรวมทั้งผ้าขาวที่อยู่กับอาตมาพอแล้ว ตั้งแต่กาลกฐินนั้น ถ้าบุตรภรรยาของท่านยังไม่พอ ให้ท่านบุตรภรรยาของท่านเสียก่อน” โยมก็พูดว่า “กระผมอยากได้บุญกับท่านอาจารย์” ท่านฯ บอกว่า “การให้บุตรภรรยา บิดา มารดา ก็ได้บุญเหมือนกัน”

บุตรภรรยาบิดามารดา เป็นหน้าที่ของกุลบุตร

ผู้ครองเรือน ต้องรับผิดชอบ ท่าน ฯ คงประสงค์ให้กุลบุตรเอาใจใส่ก่อนจะให้ใคร ให้นึกถึงท่านเหล่านี้ก่อน

ในความรู้สึกของผู้เล่า ท่านพระอาจารย์ คงมุ่งผลประโยชน์ของเศรษฐกิจในครอบครัวชาวบ้านมาก ต้องการให้ชาวบ้านมีกินมีใช้ จึงไม่รบกวนชาวบ้าน เป็นอยู่อย่างสมณะจริง ๆ เมื่อมีเศรษฐกิจหรืออิสระชน มาถวายทานท่านพระอาจารย์กลับไปแล้ว ท่านมักบ่น ๆ ให้ผู้เล่าฟังว่า **“พวกนี้มันมาอวดมั่งอวดมีต่อเรา”** นึกว่าท่านพระอาจารย์ยินดีจะได้ของดี ๆ ราคาแพง ได้มาก ๆ ท่าน ฯ กลับมาว่ามาอวดมั่งอวดมีกับท่าน

ท่านพระอาจารย์มั่นเคารพนับถือ ให้เกียรติคุณะปกครองบริหารทั้งสองคณะ (ธรรมยุตและมหานิกาย) ท่านไปอยู่บ้านใด ตำบลใด จะแจ้งให้เจ้าคณะตำบลนั้นทราบเสมอทั้งสองฝ่าย หากจะมีการก่อสร้างจะปรึกษาและขอความเห็นจากผู้ปกครองเสียก่อน เห็นดีแล้วจึงทำ ท่านเป็นบุคคลถ่อมตน ไม่ถือว่าเป็นผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ มีคนนับหน้าถือตามาก ท่านไม่ลืมตัวว่า ท่านก็มาจากเด็กท้องทุ่ง

สรุปการเดินทางจำพรรษาตลอดสมัย ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ

ด้วยความที่ท่านหวังเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชน
เป็นอันมาก เหตุฉะนั้นท่านจึงไม่อยู่เป็นที่ที่เป็นทางหลัก
แหล่งเฉพาะแห่งเดียว เทียวไปเพื่อประโยชน์แก่ชนใน
สถานที่นั้น ๆ ดังนี้

๑. ณ กาลสมัยนั้น ท่านพระอาจารย์มั่น ฯ อยู่
วัดเสียบนั้นมานานจึงได้เข้าไปจำพรรษาที่กรุงเทพฯ และ
ทางเขาพระงาม จังหวัดลพบุรี จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๗ ครั้น
แล้วท่านจึงมาหาสหธรรมิกทางอุบลราชธานี จำพรรษา
ที่วัดบูรพาในจังหวัดนั้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ท่านมี
พรรษาได้ ๒๕ พรรษา

๒. พ.ศ. ๒๔๕๗ จำพรรษาที่ภูผากูด บ้าน
หนองสูง อำเภอคำชะอี จังหวัดนครพนม

๓. พ.ศ. ๒๔๖๐ จำพรรษาที่บ้านดงปอ “ห้วย
หลวง” อำเภอบำเพ็ญ

๔. พ.ศ. ๒๔๖๑ จำพรรษาที่ถ้ำผาบัง จังหวัดเลย

๕. พ.ศ. ๒๔๖๒ จำพรรษาที่บ้านค้อ อำเภอบ้าน
ฝือ จังหวัดอุดรธานี

๖. พ.ศ. ๒๔๖๓ จำพรรษาที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัด
หนองคาย

๗. พ.ศ. ๒๔๖๔ จำพรรษาที่บ้านห้วยทราย
อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม

๘. พ.ศ. ๒๔๖๕ จำพรรษาที่ตำบลหนองลาด
อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

๙. พ.ศ. ๒๔๖๖ จำพรรษาที่วัดบ้านค้อ อำเภอ
บ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี

๑๐. พ.ศ. ๒๔๖๗ จำพรรษาที่บ้านค้อ อำเภอ
บ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี

๑๑. พ.ศ. ๒๔๖๘ จำพรรษาที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัด
หนองคาย

๑๒. พ.ศ. ๒๔๖๙ จำพรรษาที่บ้านสามผง อำเภอ
ท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

๑๓. พ.ศ. ๒๔๗๐ จำพรรษาที่บ้านหนองขอน
อำเภอบุง (ปัจจุบัน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอุบลราชธานี)

๑๔. พ.ศ. ๒๔๗๑ จำพรรษาที่กรุงเทพฯ วัดสระ
ปทุม

๑๕. พ.ศ. ๒๔๗๒-๒๔๘๒ จำพรรษาที่จังหวัด
เชียงใหม่

๑๖. พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๔ จำพรรษาที่วัดโนนนิเวศน์
จังหวัดอุดรธานี

๑๗. พ.ศ. ๒๔๘๕ จำพรรษาที่เสนาสนะป่าบ้าน
โคก จังหวัดสกลนคร

๑๘. พ.ศ. ๒๔๘๖ จำพรรษาที่เสนาสนะป่า
บ้านนามน จังหวัดสกลนคร

๑๙. พ.ศ. ๒๔๘๗ จำพรรษาที่เสนาสนะป่าบ้านโคก
จังหวัดสกลนคร

๒๐. พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๔๙๒ จำพรรษาที่บ้านหนอง
ผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

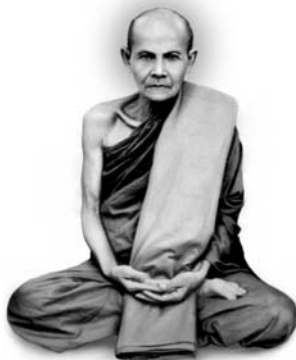
ได้มรณภาพ ณ ที่วัดป่าสุทธาวาส จังหวัด
สกลนคร ตรงกับวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๒
เวลา ๐๒.๒๓ สิริขณมายุรวมได้ ๘๐ ปี

(คัดจากหนังสือชีวประวัติและปฏิบัติ พระอาจารย์มั่น
อาจารย์โร หน้าที ๑๗)

หมายเหตุ

เรื่องสถานที่บรรลุนิพพานของท่านพระอาจารย์มั่นนี้
หลวงตาทองคำเล่าว่า ท่านพระอาจารย์มั่นไม่เคยระบุ
ตรง ๆ ว่าเป็นสถานที่ใด แต่ท่านจะกล่าวถึงการปฏิบัติ
โดยเทียบเคียงกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาไว้ ศิษย์
ต้องจับและเทียบเคียงกับเรื่องการออกธุดงค์ และจำ
พรรษาของท่านพระอาจารย์เอง ทั้งหมดนี้เป็นความ
เข้าใจของหลวงตาทองคำ

อนึ่ง หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ได้เล่าไว้
ในหนังสือประวัติ ท่านพระอาจารย์มั่นถึงเรื่องเดียวกัน
นี้ไว้กว้าง ๆ ว่า ท่านพระอาจารย์มั่น บรรลุนิพพานที่ถ้ำ
สาริกา จังหวัดนครนายก และที่จังหวัดเชียงใหม่ตาม
ลำดับ

มุตโตทัย

โอวาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ

บันทึกโดย

พระราชธรรมเจติยาจารย์

(พระอาจารย์วิริยงค์ สิรินธโร)

เจ้าอาวาสวัดธรรมมงคล

๑. การปฏิบัติเป็นเครื่องยังพระสังฆธรรมให้บริสุทธิ์

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงว่าธรรมของพระตถาคต เมื่อเข้าไปประดิษฐานในสันดานของปุถุชนแล้ว ย่อมเป็นของปลอมทั้งสิ้น (สังฆธรรมปฏิรูป) แต่ถ้าเข้าไปประดิษฐานในจิตสันดานของพระอริยเจ้าแล้วไซร์ ย่อมเป็นของบริสุทธิ์แท้จริง และเป็นของไม่ลบลือนด้วย เพราะฉะนั้นเมื่อยังเพียรแต่เรียนพระปริยัติธรรม ถ้ายศยวจึงยังใช้การไม่ได้ดี คืออุปกิเลสนั้นแหละ จึงจะยังประโยชน์ให้สำเร็จเต็มที่ และทำให้พระสังฆธรรมบริสุทธิ์ ไม่วิปลาสคลาดเคลื่อนจากหลักเดิมด้วย

๒. ฝึกตนดีแล้วจึงฝึกผู้อื่น ชื่อว่าทำตามพระพุทธเจ้า

ปุริสทมมสารถิ สตถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ
ภควาติ

สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงทรมานฝึกหัดพระองค์จนได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็น “พุทโธ” ผู้รู้ก่อน แล้วจึงเป็น “ภควา” ผู้ทรงจำแนกแจกธรรมสั่งสอนเวไนยสัตว์ สตถา จึงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้ฝึกบုรุษผู้มีอุปนิสัย บารมีควรแก่การทรมานในภายหลัง จึงทรงพระคุณปรากฏว่า กลยาโณ กิตติสทฺโธ อพฺภุคฺคโต - ชื่อเสียงเกียรติศัพท์

อันติงามของพระองค์ย่อมฟังเฟื่องไปในจาตุรทิศจน
ตราบเท่าทุกวันนี้ แม้พระอริยสงฆ์สาวกเจ้าทั้งหลายที่
ล่วงลับไปแล้วก็เช่นเดียวกัน ปรากฏว่าท่านฝึกกรรมา
ตนได้ดีแล้ว จึงช่วยพระบรมศาสดาจำแนกแจกธรรมสั่ง
สอนประชุมชนในภายหลัง ท่านจึงมีเกียรติคุณปรากฏ
เช่นเดียวกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ถ้าบุคคลไม่กรรมาตน
ให้ดีก่อนแล้วและทำการจำแนกแจกธรรมสั่งสอนไซ้ร้ ก็
จักเป็นผู้มีโทษปรากฏว่า ปาปโก สทฺโท โหติ คือ เป็นผู้
มีชื่อเสียงชั่วฟุ้งไปทั่วจาตุรทิศ เพราะโทษที่ไม่ทำตาม
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยสงฆ์สาวกเจ้าในกาล
ก่อนทั้งหลาย

๓. มุลมรดกอันเป็นต้นทุนทำการฝึกฝนตน

เหตุใดหนอ นักปราชญ์ทั้งหลาย จะสวดกิติ จะ
รับศีลกิติ หรือจะทำการกุศลใด ๆ กิติ จึงต้องตั้งนโมก่อน
จะทังนโมไม่ได้เลย เมื่อเป็นเช่นนั้นโมก็ต้องเป็นสิ่ง
สำคัญจะยกขึ้นพิจารณา ได้ความปรากฏว่า น คือธาตุน้ำ
โม คือธาตุดิน พร้อมกับบทพระคาถาขึ้นมาว่า มาตาเปติก
สมภโว โอิทนกุมมาสปัจจโย - สัมภวธาตุของมารดา
บิดาผสมกันจึงเป็นตัวตนขึ้นมา เมื่อคลอดจากครรภ์
มารดาแล้ว ก็ได้รับข้าวสุกและขนมกุมมาสเป็นเครื่อง

เสียง จึงเจริญเติบโตขึ้นมาได้ น เป็นธาตุของมารดา โม เป็นธาตุของบิดา ฉะนั้นเมื่อธาตุทั้ง ๒ นี้ผสมกันเข้าไป ไฟธาตุของมารดาเคี้ยวเข้าจนได้นามว่า กลละ คือ น้ำมันหยดเดียว ณ ที่นี้เองปฏิสนธิวิญญาณเข้าถือ ปฏิสนธิได้ จิตจึงได้ปฏิสนธิในธาตุนมोनั้น เมื่อจิตเข้าไป อาศัยแล้ว กลละก็จะค่อยเจริญขึ้นเป็นอัมพชะคือ เป็น ก้อนเลือด เจริญจากก้อนเลือดมาเป็น ฆนะ คือเป็นแท่ง และเปสคือชิ้นเนื้อ แล้วขยายตัวออกคล้ายรูปจิ้งเหลน จึงเป็นปัญจสาขา คือ แขน ๒ ขา ๒ หัว ๑ ส่วนธาตุ พ คือ ลม ธ คือไฟ นั้น เป็นธาตุเข้ามาอาศัยภายหลังเพราะ จิตไม่ถือเมื่อละจากกลละนั้นแล้ว กลละก็ต้องทิ้งเปล่า หรือสูญเปล่า ลมและไฟก็ไม่มี คนตาย ลมและไฟก็ดับ หายสาบสูญไป จึงว่าเป็นธาตุอาศัย ข้อสำคัญจึงอยู่ที่ ธาตุทั้ง ๒ คือ นโมเป็นดั้งเดิม ในกาลต่อมาเมื่อ คลอด ออกมาแล้วก็ต้องอาศัย น มารดา โม บิดา เป็นผู้ ทะนุถนอมกลม่อมเกลี้ยงเสียงเลี้ยงมา ด้วยการให้ข้าวสุกและ ขนมกุมมาสเป็นต้น ตลอดจนการแนะนำสั่งสอนความดี ทุกอย่าง ท่านจึงเรียกมารดาบิดาว่า ปุพพอาจารย์ เป็นผู้สอนก่อนใคร ๆ ทั้งสิ้น มารดาเป็นผู้มีเมตตาจิตต่อบุตรธิดาจะนับประมาณมิได้ มรดกที่ท่านทำให้ กล่าวคือรูปกายนี้แล เป็นมรดกดั้งเดิม ทรัพย์สินเงินทองอัน

เป็นของภายนอกก็เป็นไปจากรูปกายนี้เอง ถ้ารูปกายนี้ไม่มีแล้วก็ทำอะไรไม่ได้ ชื่อว่าไม่มีอะไรเลย เพราะเหตุ นั้นตัวของเรานี้เป็น “มูลมรดก” ของมารดาบิดาทิ้ง สิ้น จึงว่าคุณท่านทั้งสองจะนับประมาณมิได้เลย ประชาญ์ ทั้งหลายจึงหาได้ละทิ้งไม่ เราต้องเอาตัวเราคือ นโม ขึ้นตั้งขึ้นก่อน แล้วจึงทำกิริยาน้อมไหว้ภายหลัง นโม ท่านแปลว่านอบน้อมนั้นเป็นการแปลเพียงกิริยา หาได้ แปลต้นกิริยาไม่ มูลมรดกนี้แลเป็นต้นทุนทำการฝึกหัด ปฏิบัติตน ไม่ต้องเป็นคนจนทรัพย์สำหรับทำทุนปฏิบัติ

๔. มูลฐานสำหรับการปฏิบัติ

นโม เมื่อกล่าวเพียง ๒ ธาตุเท่านั้น ยังไม่สม ประกอบหรือยังไม่เต็มส่วน ต้องพลิกสระพยัญชนะ ดังนี้คือ เอาสระอะจากตัว น มาใส่ตัว ม เอาสระโอะจากตัว ม มาใส่ตัว น แล้วกลับตัว มะ มาไว้หน้าตัว โน เป็น มโน แปลว่า ใจ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงได้ทั้งกายและใจเต็มตาม สมควรแก่การใช้เป็นมูลฐานแห่งการปฏิบัติได้มโนคือใจ นี้เป็นดั้งเดิม เป็นมหาฐานใหญ่ จะทำอะไรจะพูดอะไร ก็ยอมเป็นไปจากใจนี้ทั้งหมด ในพระพุทธรูปจันว่า มโน ปุพฺพกมา ธมฺมา มโนเสฏฐา มโนมยา - ธรรมทั้งหลาย มีใจถึงก่อน มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ พระบรม

ศาสดาจะทรงบัญญัติพระธรรมวินัย ก็ทรงบัญญัติออกไปจากใจคือมหาฐานนี้ทั้งสิ้น เหตุนี้เมื่อพระสาวกผู้ได้มาพิจารณาตามจรรยาจกมโนแจ่มแจ้งแล้วมโนก็สุดบัญญัติคือพ้นจากบัญญัติทั้งสิ้น สมบัติทั้งหลายในโลกจึงต้องออกไปจากมโนทั้งสิ้น ของใครก็ก้อนของใคร ต่างคนต่างถือเอาก่อนอันนี้ถือเอาเป็นสมบัติบัญญัติตามกระแสแห่งน้ำไอชะ จนเป็นอวิชาตัวก่อภพก่อชาติด้วยการไม่รู้เท่า ด้วยการหลง หลงถือว่าตัวเป็นเรา เป็นของเราไปหมด

๕. มูลเหตุแห่งสิ่งทั้งหลายในสากลโลกธาตุ

พระอภิธรรม ๖ คัมภีร์เวฬุมหาปฏฐาน มีนัยประมาณเท่านั้น เท่านั้นส่วนคัมภีร์มหาปฏฐาน มีนัยหาประมาณมิได้ เป็น “อนันตนัย” เป็นวิสัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ที่จะรู้อบได้ เมื่อพิจารณาพระบาลีที่ว่าเหตุปัจจุโย นั้นได้ความว่า เหตุซึ่งเป็นปัจจัยดั้งเดิมของสิ่งทั้งหลายในสากลโลกธาตุนั้นได้แก่มโนนั่นเอง มโนเป็นตัวมหาเหตุเป็นตัวเดิม เป็นสิ่งสำคัญ นอกนั้นเป็นแต่อาการเท่านั้น อารมมณ จนถึง อวิคคต จะเป็นปัจจัยได้ก็เพราะมหาเหตุคือใจเป็นเดิมโดยแท้ ฉะนั้น

มโนซึ่งกล่าวไว้ในข้อ ๔ กิติ สิวติภูตฺ ซึ่งจะกล่าวในข้อ ๖ กิติ และมหาเหตุซึ่งกล่าวในข้อนี้กิติ ย่อมมีเนื้อความเป็นอันเดียวกัน พระบรมศาสดาจะทรงบัญญัติพระธรรมวินัยกิติ รู้อะไร ๆ ได้ด้วยทศพลญาณกิติ รอบรู้สรรพญะยธรรมทั้งปวงกิติ ก็เพราะมีมหาเหตุเป็นดั้งเดิมทีเดียว จึงทรงรอบรู้ได้เป็นอนันตณัฯ แม้สาวกทั้งหลายก็มีมหาเหตุนี้แลเป็นเดิม จึงสามารถรู้ตามคำสอนของพระองค์ได้ ด้วยเหตุนี้แลพระอัสสชิเถระผู้เป็นที่ ๕ ของพระปัญจวัคคีย์ จึงแสดงธรรมแก่ อุปติสสะ (พระสารีบุตร) ว่า เช ธมมา เหตุปฺปภาวา เตสฺ เหตฺ ตถาคโต เต สลฺยจโย นิโรโธ จ เอวฺวาทิ มหาสมโณ ความว่า ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุฯ เพราะว่ามีมหาเหตุนี้เป็นตัวสำคัญเป็นตัวเดิม เมื่อท่านพระอัสสชิเถระกล่าวถึงที่นี่ (คือมหาเหตุ) ท่านพระสารีบุตรจะไม่หยั่งจิตลงถึงกระแสธรรมอย่างไรเล่า ? เพราะอะไรทุกสิ่งในโลก ก็ต้องเป็นไปแต่มหาเหตุ ถึงโลกุตตรธรรม ก็คือมหาเหตุ ฉะนั้นมหาปฏิฐานท่านจึงว่าเป็นอนันตณัฯ ผู้มาปฏิบัติใจคือตัวมหาเหตุจนแจ่มกระจ่างสว่างไว้แล้ว ย่อมสามารถรู้อะไร ๆ ทั้งภายในและภายนอกทุกสิ่งทุกประการ สุดจะนับประมาณได้ด้วยประการฉะนี้

๖. มูลการของสังสารวัฏฏ์

ฐิติภูต อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา อูปาทานํ ภโวชาติ - คนเราทุกรูปทุกนามที่ได้กำเนิดเกิดมาเป็นมนุษย์ล้วนแต่มีที่เกิดทั้งสิ้น กล่าวคือมีบิดามารดาเป็นแดนเกิด ก็แลเหตุใดท่านจึงบัญญัติปัจจยาการแต่เพียง อวิชชาปจฺจยา ฯลฯ เท่านั้น อวิชชา เกิดมาจากอะไร ท่านหาได้บัญญัติไว้ไม่พวกเราที่ยังมีบิดา มารดา อวิชชา ก็ต้องมีพ่อแม่เหมือนกัน ได้ความตามบาทพระตถาคตเบื้องต้นว่า ฐิติภูต นั่นเอง เป็นพ่อแม่ของอวิชชา ฐิติภูต ได้แก่จิตตั้งเดิมเมื่อฐิติภูต ประกอบไปด้วยความหลง จึงมีเครื่องต่อกล่าวคืออาการของอวิชชาขึ้นเมื่อมีอวิชชาแล้ว จึงเป็นปัจจัยให้ปรุงแต่งเป็นสังขาร พร้อมกับความเข้าไปยึดถือ จึงเป็นภพชาติคือต้องเกิดก่อก่อต่อไป ท่านจึงเรียกปัจจยาการเพราะเป็นอาการสืบต่อกัน วิชชาและอวิชชา ก็ต้องมาจาก ฐิติภูต เช่นเดียวกัน เพราะเมื่อ ฐิติภูต กอบด้วยอวิชชา จึงไม่รู้เท่าอาการทั้งหลาย แต่เมื่อ ฐิติภูต กอบด้วยวิชชา จึงรู้เท่าอาการทั้งหลายตามความเป็นจริง นี่พิจารณาด้วยวุฏฐานคามินีวิปัสสนารวมใจความว่า ฐิติภูต เป็นตัวการตั้งเดิมของสังสารวัฏฏ์ (การเวียนว่ายตายเกิด) ท่านจึงเรียกชื่อว่า “มูลต้นไตร” เพราะฉะนั้นเมื่อจะตัดสังสารวัฏฏ์ให้สูญ จึงต้องอบรม

บ่มตัวการตั้งเดิมให้มีวิชา รู้เท่าทันอาการทั้งหลายตาม
ความเป็นจริง ก็จะทำยหลงแล้ว ไม่ก่อการทั้งหลายใด ๆ
อีก ลีลาปฏิบัติ อันเป็นมูลการก็หยุดหมุน หมดการเวียน
ว้ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์ด้วยประการฉะนี้

๗. อรรถฐาน เป็นที่ตั้งแห่งมรรคผลนิพพาน

อตุลฺ ฐานํ มนุสฺเสสุ มคฺคํ สตฺตวิสุทฺธิยา - ฐานะ
อันเลิศมีอยู่ในมนุษย์ ฐานะอันดีเลิศนั้นเป็นทางดำเนิน
ไปเพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ โดยอธิบายว่า เราได้รับ
มรดกมาแล้วจาก นโม คือบิดามารดา กล่าวคือ เรานี้แล
อันได้กำเนิดเกิดมาเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นชาติสูงสุด เป็นผู้
เลิศตั้งอยู่ในฐานะอันเลิศด้วยดี คือมีกายสมบัติ วจีสมบัติ
และมโนสมบัติบริบูรณ์จะสร้างสมเอาสมบัติภายนอก
คือทรัพย์สินเงินทองอย่างไรก็ได้ จะสร้างเอาสมบัติ
ภายในคือมรรคผลนิพพานธรรมวิเศษก็ได้ พุทธองค์
ทรงบัญญัติพระธรรมวินัยก็ทรงบัญญัติแก่มนุษย์เรา
นี้เองมิได้ทรงบัญญัติแก่ช้างม้าโคควาย ฯลฯ ที่ไหนเลย มนุษย์
นี้เองจะเป็นผู้ปฏิบัติซึ่งความบริสุทธิ์ได้ ฉะนั้นจึงไม่
ควรน้อยเนื้อต่ำใจว่า ตนมีบุญวาสนาน้อยเพราะมนุษย์
ทำได้ เมื่อไม่มี ทำให้มีได้ เมื่อมีแล้ว ทำให้ยิ่งได้ สมด้วย
เทศนานัยอันมาในเวสสันดรชาดกว่า ทานํ เทติ สีลํ รกฺข

ติ ภาวนํ ภาเวตวา เอกจโจ สคฺคํ คจฺจติ เอกจโจ โมกขํ
คจฺจติ นิสฺสํสยํ เมื่อได้ทำกองกุศล คือให้ทาน รักษาศีล
เจริญภาวนาตามคำสอนของพระบรมศาสดาเจ้าแล้วบาง
พวกทำน้อยก็ต้องไปสู่สวรรค์ บางพวกแสนขยันทำจริง
พร้อมทั้งวาสนาบารมีแต่หนหลังประกอบกัน ก็สามารถ
เข้าสู่พระนิพพานโดยไม่ต้องสงสัยเลย พวกสัตว์
เดรัจฉานท่านมิได้กล่าวว่่าเลิศ เพราะจะมาทำเหมือน
พวกมนุษย์ไม่ได้ จึงสมกับคำว่ามนุษย์นี้ตั้งอยู่ในฐานะ
อันเลิศด้วยดี สามารถนำตนเข้าสู่มรรคผล เข้าสู่พระ
นิพพานอันบริสุทธิ์ได้แล

๘. ชัยภูมิอันเป็นสนามฝึกคน

พระบรมศาสดาเจ้า ทรงตั้งชัยภูมิไว้ในธรรมข้อ
ไหน ? เมื่อพิจารณาปัญหานี้ได้ความขึ้นว่า พระองค์
ทรงตั้งมหาสมบัติปฏิฐานเป็นชัยภูมิ

อุปมาทางโลก การรบทัพชิงชัย มุ่งหมายชัยชนะ
จำต้องหาชัยภูมิ ถ้าได้ชัยภูมิที่ดีแล้วย่อมสามารถ
ป้องกันอาวุธของข้าศึกได้ดี ณ ที่นั้นสามารถรวบรวม
กำลังใหญ่เข้าฆ่าฟันข้าศึกให้ปราศย่อยยับไปได้ ที่เช่น
นั้นท่านจึงเรียกว่าชัยภูมิ คือที่ที่ประกอบไปด้วยค่ายคู
ประตูและหอรบอันมั่นคงฉันทใด อุปมาในทางธรรมก็

ฉันนั้น ที่เอามหาสมบัติปัญฐานเป็นชัยภูมิ ก็โดยผู้ที่จะเข้าสู่สงครามรบข้าศึก คือกิเลส ต้องพิจารณา กายานุปัสสนาสติปัญฐาน เป็นต้น ก่อน เพราะคนเราที่จะเกิดกามราคะเป็นต้น ขึ้น ก็เกิดที่กายและใจ เพราะตาแลไปเห็นกายที่ทำให้จิตใจกำเริบ เหตุนั้นจึงได้ความว่า กายเป็นเครื่องก่อเหตุ จึงต้องพิจารณาที่กายนี้ก่อนจะได้เป็นเครื่องดับนิวรณ์ ทำให้สงบได้ ณ ที่นี้พึงทำให้มาก เจริญให้มาก คือพิจารณาไม่ต้องถอยเลยทีเดียวในเมื่ออุคคหิมิตีปรากฏ จะปรากฏกายส่วนไหนก็ตาม ให้พึงถือเอากายส่วนที่ได้เห็นนั้นพิจารณาให้เป็นหลักไว้ ไม่ต้องย้ายไปพิจารณาที่อื่น จะคิดว่าที่นี้เราเห็นแล้ว ที่อื่นยังไม่เห็น ก็ต้องไปพิจารณาที่อื่นซิ เช่นนี้หาควรไม่ ถึงแม้จะพิจารณาจนแยกกายออกมาเป็นส่วน ๆ ทุก ๆ อากาธอันเป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ได้ อย่างละเอียดที่เรียกว่า ปฏิภาศก็ตาม ก็ต้องพิจารณากายที่เราเห็นที่แรกด้วย อุคคหิมิตินั้นจนชำนาญ ที่ชำนาญได้ก็ต้องพิจารณาซ้ำแล้วซ้ำอีก ณ ที่เดียวนั่นเอง เหมือนสวดมนต์จะนั้น อันการสวดมนต์เมื่อเราท่องสูตรนี้ได้แล้ว ทั้งเสียไม่เล่าไม่สวดไว้อีก ก็จะลืมเสียไม่สำเร็จประโยชน์อะไรเลย เพราะไม่ทำให้ชำนาญด้วยความประมาทฉันใดการพิจารณากายก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อได้อุคคหิมิตในที่ใดแล้วไม่

พิจารณาในที่นั้นให้มาก ปล่อยทิ้งเสียด้วยความประมาท
ก็ไม่สำเร็จประโยชน์อะไรอย่างเดียวกัน

การพิจารณาภายในมีที่อ้างมาก ดังในการบวช
ทุกวันนี้ เบื้องต้นต้องบอกกรรมฐาน ๕ ก็คือ ภายในเอง
ก่อนอื่นหมด เพราะเป็นของสำคัญ ท่านกล่าวไว้ใน
คัมภีร์พระธรรมบทขุททกนิกายว่า อาจารย์ผู้ไม่ฉลาดไม่
บอกซึ่งการพิจารณาภายใน อาจทำลายอุปนิสัยแห่งพระ
อรหันต์ของกุลบุตรได้ เพราะฉะนั้นในทุกวันนี้จึงต้อง
บอกกรรมฐาน ๕ ก่อน อีกแห่งหนึ่งท่านกล่าวว่า
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระชินาสวะเจ้าทั้งหลาย ชื่อว่า
จะไม่กำหนดภายในส่วนโกฏฐาสโตโกฏฐาสหนึ่งมิได้มีเลย
จึงตรัสแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ผู้กล่าวถึงแผ่นดินว่า บ้าน
โน้นมีดินดำดินแดงเป็นต้นนั้นว่า นั้นชื่อว่า พหิทฺธา แผ่น
ดินภายนอก ให้พวกท่านทั้งหลายมาพิจารณา อัชฌัตติกา
แผ่นดินภายใน กล่าวคือ อตตภาพร่างภายใน ให้
พิจารณาไตรตรองให้แยกกายกระทำให้แจ่มแจ้งให้ตลอด
เมื่อจบการวิสาขนาปัญหา นี้ ภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูปก็บรรลุ
พระอรหันต์ตผล เหตุนี้การพิจารณาภายในจึงต้องเป็น
ของสำคัญ ผู้ที่จะพ้นทุกข์ทั้งหมดล้วนแต่ต้องพิจารณา
ภายในทั้งสิ้น จะรวบรวมกำลังใหญ่ได้ต้องรวบรวมด้วย
การพิจารณาภายใน แม้พระพุทธเจ้าจะได้ตรัสรู้ ที่แรกก็

ทรงพิจารณาลม ลมจะไม่ใช้กายอย่างไร? เพราะฉะนั้นมหาสติปัฏฐาน มีกายานุปัสสนาเป็นต้น จึงเชื่อว่า “ชัชฎุมิ” เมื่อเราได้ชัชฎุมิติแล้ว กล่าวคือ ปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐานจนชำนาญแล้ว ก็จงพิจารณาความเป็นจริงตามสภาพแห่งธาตุทั้งหลาย ด้วยอุบายวิปัสสนาซึ่งจะกล่าวข้างหน้า

๙. อุบายแห่งวิปัสสนา อันเป็นเครื่องถ่ายถอนกิเลส

ธรรมชาติของดีทั้งหลาย ย่อมเกิดมาแต่ของไม่ดี มีอุปมาดังปทุมชาติอันสวย ๆ งาม ๆ ก็เกิดขึ้นมาจากโคลนตมอันเป็นของสกปรกปฏิกุศลน่าเกลียด แต่ว่าดอกบัวนั้น เมื่อขึ้นพ้นโคลนตมแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่สะอาดเป็นที่ทัดทรงของพระราชอา มาตย์ อุปราช และเสนาบดี เป็นต้น และดอกบัวนั้นมิได้กลับไปยังโคลนตมนั้นเลย ข้อนี้เปรียบเหมือนพระโยคาวจรเจ้า ผู้ประพฤติกายเพียรประโยชน์พยายาม ย่อมพิจารณาซึ่งสิ่งสกปรกน่าเกลียด จิตจึงพ้นจากสิ่งสกปรกน่าเกลียดได้ สิ่งสกปรกน่าเกลียดนั้นคือตัวเรานี่เอง ร่างกายนี้เป็นที่ประชุม แห่งของโสโครก คือ อุจจาระ ปัสสาวะ (มูตรคูถ) ทั้งปวง สิ่งที้ออกจากผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น ก็เรียกว่าขี้ทั้งหมด เช่น ขี้หัว ขี้เล็บ ขี้ฟัน เป็นต้น

เมื่อสิ่งเหล่านี้ร่วงลงสู่อาหารมีแกงกับเป็นต้น ก็รังเกียจ
ต้องเททิ้งกินไม่ได้และร่างกายนี้ต้องชำระขัดสีอยู่เสมอ
จึงพอเป็นของดูได้ ถ้าหากไม่ก็จะมึกลื่นเหม็นสาบใครเข้า
ใกล้ก็ไม่ได้ ของทั้งปวงมีผ้าแพรเครื่องใช้ต่าง ๆ เมื่อ
อยู่ภายนอกกายของเรา ก็เป็นของสะอาดน่าดู แต่เมื่อ
มาถึงภายในแล้วก็กลายเป็นของสกปรกไป เมื่อปล่อยไวนานๆ
เข้าไม่ซักฟอก ก็จะเข้าใกล้ใครไม่ได้เลย เพราะ
เหม็นสาบ ดังนั้นจึงได้ความว่า ร่างกายของเรานี้เป็น
เรือนมูตร เรือนคูถ เป็นอสุภะ ของไม่งามปฏิภูลน่าเกลียด
เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นถึงปานนี้ เมื่อหาชีวิตไม่แล้ว ยิ่งจะ
สกปรกหาอะไรเปรียบเทียบมิได้เลย เพราะฉะนั้นพระ
โยคาวจรเจ้าทั้งหลาย จึงมาพิจารณาร่างกายอันนี้ให้
ขำนิขำนาฏด้วยโยนิโสมนสิการ ตั้งแต่ต้นมาทีเดียว คือ
ขณะเมื่อยังเห็นไม่ทันชัดเจน ก็พิจารณาส่วนใดส่วนหนึ่ง
แห่งกายอันเป็นที่สบายแห่งจริต จนกระทั่งปรากฏเป็น
อुकคหนิमित คือปรากฏส่วนแห่งร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่ง
แล้วก็กำหนดส่วนนั้นให้มาก เจริญให้มาก ทำให้มาก การ
เจริญทำให้มากนั้นพึงทราบอย่างนี้ ชาวนาเขาทำนา เขา
ก็ทำที่แผ่นดิน โถที่แผ่นดิน ดำลงไปในซั้ดิน ปีต่อไปเขา
ก็ทำที่ซั้ดินนั่นเอง เขาไม่ได้ทำกลางอากาศกลางหาว คง
ทำแต่ที่ดินแห่งเดียว ข้าวเขาก็ได้เต็มยุ้งเต็มฉางเอง เมื่อ

ทำให้มากในที่ตินั้นแล้วไม่ต้องร้องเรียกว่าข้าวเอ๋ยข้าว
 จงมาเต็มยุงเนื้อ ข้าวก็จะหลังไหลมาเองและจะห้ามว่า
 ข้าวเอ๋ยข้าว จงอย่ามาเต็มยุงเต็มฉางเราเนื้อ ถ้าทำนา
 ในที่ตินั้นเองจนสำเร็จแล้วข้าวก็มาเต็มยุงเต็มฉางโดย
 ไม่ต้องสงสัยฉันใดก็ดี พระโยคาวจรเจ้าก็ฉันนั้น คง
 พิจารณาภายในที่เคยพิจารณาอันถูกนิสัย หรือที่ปรากฏ
 ให้เห็นครั้งแรก อย่าละทิ้งเลยเป็นอันขาด การทำให้
 มากนั้นมีใช้หมายแต่การเดินจงกรมเท่านั้น ให้มีสติ
 พิจารณาในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ ยืน เดิน นั่ง นอน
 ตื่น ทำ พูด คิด ก็ให้มีสติรอบคอบในกาลอยู่เสมอ จึง
 จะชื่อว่าทำให้มาก เมื่อพิจารณาในร่างกายนั้นจนชัดเจน
 แล้วให้พิจารณาแบ่งส่วนแยกส่วนออกเป็นส่วนๆ ตาม
 โยนิโสมนสิการของตน กระจายออกเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ
 ธาตุลม ธาตุไฟ และพิจารณาให้เห็นไปตามนั้นจริง ๆ
 อุบายตอนนี้ตามแต่ตนจะใคร่ครวญออกอุบายตามที่ถูก
 จริตนิสัยของตน แต่อย่าละทิ้งหลักเดิมที่ตนได้รู้ครั้งแรก
 นั้นเทียว พระโยคาวจรเจ้าเมื่อพิจารณาในที่นี้พึง
 เจริญให้มาก ทำให้มาก อย่าพิจารณาครั้งเดียวแล้ว
 ปล่อยทิ้งตั้งครั้งเดือนตั้งเดือน ให้พิจารณาก้าวหน้า
 เข้าไปถอยออกมาเป็นอนุโลมปฏิโลม คือเข้าไปสงบในจิต
 แล้วถอยออกมาพิจารณาภายใน อย่าพิจารณาอย่างเดียว

หรือสงบที่จิตอย่างเดียว เพราะโยคาวจรเจ้าพิจารณา
 อย่างนี้ชำนาญแล้ว หรือชำนาญอย่างยิ่งแล้ว คราวนี้
 แลเป็นส่วนที่จะเป็นเอง คือจิตย่อมจะรวมใหญ่ เมื่อ
 รวมพลัง ย่อมปรากฏว่าทุกสิ่งรวมลงเป็นอันเดียวกัน
 คือหมดทั้งโลกย่อมเป็นธาตุทั้งสิ้น นิमितจะปรากฏขึ้น
 พร้อมกันว่าโลกนี้ราบเหมือนหน้ากลอง เพราะมีสภาพ
 เป็นอันเดียวกัน ไม่ว่าป่าไม้ ภูเขา มนุษย์ สัตว์ แม้ที่สุด
 ตัวของเราก็ต้องล้มราบเป็นที่สุดอย่างเดียวกัน พร้อม
 กับญาณสัมปยุตต์ คือรู้ขึ้นมาพร้อมกันในที่นี้ ตัดความ
 สนทนเห็นใจได้เลย จึงถือว่ายถาภูตญาณทัสสนะ
 วิปัสสนาคือ เห็นเห็นทั้งรู้ ตามความเป็นจริง ชั้นนี้เป็น
 เบื้องต้นในอันที่จะดำเนินต่อไปไม่ใช่ที่สุด อันพระโยคาว
 จจรเจ้าจะพึงเจริญให้มาก ทำให้มาก จึงจะเป็นไปเพื่อ
 ความรู้ยิ่งอีกจนรอบ จนชำนาญ เห็นแจ้งชัดว่าสังขาร
 ความปรุงแต่งอันเป็นความสมมติว่า โน่นเป็นของเรา ไฉน
 เป็นเรา เป็นความไม่เที่ยง อาศัยอุปาทาน ความยึดถือ
 จึงเป็นทุกข์ ก็แลธาตุทั้งหลายเขาหากมีหากเป็นอยู่
 อย่างนี้ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา เกิด แก่ เจ็บ ตาย เกิดขึ้น
 เสมอไปอยู่อย่างนี้มาก่อนเราเกิด ตั้งแต่ติกดำบรรพ์ ก็
 เป็นอยู่อย่างนี้ อาศัยอาการของจิตของขั้น ๕ ได้แก่ รูป
 เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไปปรุงแต่ง สำคัญ

มันหมายทุกภพทุกชาติ นับเป็นอเนกชาติเหลือประมาณ จนถึงปัจจุบันชาติ จึงทำให้จิตหลงอยู่ตามสมมติ ไม่ใช่สมมติมาติดเอาเรา เพราะธรรมชาติทั้งหลายทั้งหมดในโลกนี้ จะเป็นของมีวิญญูญาณหรือไม่ก็ตาม เมื่อว่าตามความจริงแล้ว เขาหากมีหากเป็น เกิดขึ้นเสื่อมไป มีอยู่อย่างนั้นทีเดียว โดยไม่ต้องสงสัยเลย จึงรู้ขึ้นว่า ปุพฺเพสุ อนนุสฺเตสุ อมฺเมสุ ธรรมดาเหล่านี้หากมีมาแต่ก่อน ถึงว่า จะไม่ได้ยินได้ฟังมาจากใครก็มีอย่างนั้นทีเดียว ฉะนั้น ความข้อนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงปฏิญาณพระองค์ว่า เราไม่ได้ฟังมาแต่ใคร มิได้เรียนมาแต่ใครเลย เพราะของเหล่านี้มีอยู่ มีมาแต่ก่อนพระองค์ตั้งนี้ได้ความว่า ธรรมดาธาตุทั้งหลายย่อมเป็น ย่อมมีอยู่อย่างนั้น อาศัยอาการของจิตเข้าไปยึดถือเอาสิ่งทั้งปวงเหล่านั้นมา หลากภพหลายชาติ จึงเป็นเหตุให้เป็นไปตามสมมตินั้น เป็นเหตุให้อนุสัยครอบงำจิตจนหลงเชื่อไปตาม จึงเป็นเหตุให้ก่อภพก่อชาติด้วยอาการจิตเข้าไปยึด ฉะนั้นพระโยคาวจรเจ้า จึงพิจารณาโดยแยกคายลงไปตามสภาพว่า สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา สังขารความเข้าไปปรุงแต่ง คือ อาการของจิตนั้นแลไม่เที่ยง สัตว์โลกเขาเที่ยงคือมีอยู่อย่างนั้นให้พิจารณา โดยอริยสัจจ์ทั้งสี่ เป็นเครื่องแก้อาการในจิตให้เห็นแน่

แท้โดยปัจจุขสิทิวา ตัวอาการของจิตนี้เอง มันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ จึงหลงตามสังขาร เมื่อเห็นจริงลงไปแล้วก็ เป็นเครื่องแก้อาการของจิต จึงปรากฏขึ้นว่า สงขาราสสสตา นตฺถิ สังขารทั้งหลายที่เที่ยงแท้ไม่มี สังขารเป็น อาการของจิตต่างหาก เปรียบเหมือนหยับแดด ส่วน สัตว์เขาก็อยู่ประจำโลกแต่ไหนแต่ไรมา เมื่อรู้โดยเงื่อนไข ประการคือ รู้ว่าสัตว์ก็มีอยู่อย่างนั้น สังขารก็เป็น อาการของจิต เข้าไปสมมติเขาเท่านั้น วิถีปฏิบัติ จิตตั้ง อยู่เดิมไม่มี อาการเป็นผู้หลุดพ้นได้ ความว่า ธรรมดา หรือธรรมดาทั้งหลายไม่ใช่ตน จะใช้ตนอย่างไร ของ เขาหากเกิดมีอย่างนั้น ท่านจึงว่า สพุเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตน ให้พระโยคาวจรเจ้าฟัง พิจารณาให้เห็นแจ้งประจักษ์ตามนี้ จนทำให้รวมพลัง ไปให้เห็นจริงแจ้งชัดตามนั้น โดยปัจจุขสิทิวาร่วมกับ ญาณสัมปยุตต์ปรากฏขึ้นมาพร้อมกัน จึงชื่อว่า วุฏฐาน คามินีวิปัสสนา ทำให้ที่นี้จนชำนาญเห็นจริงแจ้ง ประจักษ์พร้อมกับการรวมใหญ่ และญาณสัมปยุตต์ รวม ทวณกระแสนแก่นุสัยสมมติเป็นวิมุติหรือรวมลงสู่อัตถิจิต อันเป็นอยู่มีอยู่อย่างนั้นจนแจ้งประจักษ์ในที่นั้นด้วย ญาณสัมปยุตต์ว่า ชีณา ขาติ ญาณ โหติ ดังนี้ ในที่นี้ ไม่ใช่เอาสมมติ ไม่ใช่ของแต่งเอาเดาเอา ไม่ใช่ของอัน

บุคคลพึงปรารถนาเอาได้ เป็นของที่เกิดเองเป็นเองรู้
เองโดยส่วนเดียวเท่านั้น เพราะด้วยการปฏิบัติอันเข้ม
แข็งไม่ท้อถอย พิจารณาโดยแยกกายด้วยตนเอง จึงจะ
เป็นขึ้นมาเอง ท่านเปรียบเทียบเหมือนต้นไม้ต่าง ๆ มี
ต้นข้าวเป็นต้น เมื่อบำรุงรักษาต้นมันให้ดีแล้ว ผลคือ
รวงข้าวไม่ใช่สิ่งอันบุคคลพึงปรารถนาเอาเลยเป็นขึ้นมา
เอง ถ้าแลบุคคลมาปรารถนาเอาแต่รวงข้าว แต่หาได้
รักษาต้นข้าวไม่ เป็นผู้เกียจคร้านจะปรารถนาจนวันตาย
รวงข้าวนั้นก็จะมีขึ้นมาให้ฉันใด วิมุตติธรรมก็ฉันนั้น
นั่นแล มิใช่สิ่งอันบุคคลจะพึงปรารถนาเอาได้ คนผู้
ปรารถนาวิมุตติธรรมแต่ปฏิบัติไม่ถูกหรือไม่ปฏิบัติ มัว
เกียจคร้านจนตัวตาย จะประสพวิมุตติธรรมไม่ได้เลย
ด้วยประการฉะนี้

๑๐. จิตเดิมเป็นธรรมชาติใสสว่าง แต่มีดมัวไปเพราะ อุปกิเลส

ปภัสสรमितํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตณฺจ โข อากฺขุเกหิ อุป
กฺกิลเสหิ อุปกฺกิลิฏฺฐํ ภิกฺขุทั้งหลาย จิตฺตํนี้เสื่อมประ
ภัสสรแจ่มสว่างมาเดิม แต่อาศัยอุปกิเลสเครื่องเศร้า
หมองเป็นอาคันตูกะสัจจมาปกคลุมหุ้มห่อจึงทำให้จิต
มิส่องแสงสว่างได้ ท่านเปรียบไว้ในบทกลอนหนึ่งว่า “ไม้

สงกหกพันง่า (กิง) กระทบกำขึ้นมือฮ้อย กระทบ
น้อยขึ้นพันครั้นตัวมาប់ทัน ขึ้นนำคู่มือ ๆ” โดยอธิบายว่า
คำว่าไม้สะงก ๖,๐๐๐ งานั้น เมื่อตัดศูนย์ ๓ ศูนย์ออก
เสียงเหลือแต่ ๖ คงได้ความว่าทวารทั้ง๖ เป็นที่มาแห่ง
กระทบกำ คือของปลอม ไม่ใช่ของจริงกิเลสทั้งหลาย
ไม่ใช่ของจริง เป็นสิ่งสัญจรที่เข้ามาในทวารทั้ง ๖ นับ
ร้อยนับพัน มิใช่เท่านั้น กิเลสทั้งหลายที่ยังไม่เกิดมีขึ้นก็
จะทวียิ่ง ๆ ขึ้นทุก ๆวัน ในเมื่อไม่แสวงหาทางแก้

ธรรมชาติของจิต เป็นของผ่องใสยิ่งกว่าอะไร
ทั้งหมด แต่อาศัยของปลอม กล่าวคือ อุปกิเลสที่
สัญจรเข้ามาปกคลุมจึงทำให้หมดรัศมีดุจพระอาทิตย์
เมื่อเมฆบดบัง ฉะนั้น อย่าพึงเข้าใจว่าพระอาทิตย์เข้าไป
หาเมฆ เมฆไหลมาบดบังพระอาทิตย์ต่างหาก ฉะนั้นผู้
บำเพ็ญเพียรทั้งหลายเมื่อรู้โดยปริยายนี้แล้ว พึงจำกัด
ของปลอมด้วยการพิจารณาโดยแยบคาย ตามที่อธิบาย
แล้วในอุบายแห่งวิปัสสนาข้อ ๙ นั้นเกิด เมื่อทำจิตให้ถึง
ขั้นฐิติจิตแล้ว ชื่อว่าย่อมทำลายของปลอมได้หมดสิ้น
หรือว่าของปลอมย่อมเข้าไปไม่ถึงฐิติจิต เพราะสะพาน
เชื่อมต่อถูกทำลายขาดสะบั้นลงแล้ว แม้ยังต้อง
เกี่ยวข้องกับอารมณ์ของโลกอยู่ ก็ย่อมเป็นดุจน้ำกลิ้ง
บนใบบัวฉะนั้น

๑๑. การทรมานตนของผู้บำเพ็ญเพียร ต้องให้พอเหมาะกับผู้ปฏิบัติ

นายสารตีผู้ฝึกม้ามีชื่อเสียงคนหนึ่ง มาเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลถามถึงวิธิตรมานเวไนย พระองค์ทรงย้อนถามนายสารตีก่อนถึงการทรมานม้า เขาทูลว่า ม้ามี ๔ ชนิด คือ ๑ ทรมานง่าย ๒ ทรมานอย่างกลาง ๓ ทรมานยากแท้ ๔ ทรมานไม่ได้เลย ต้องฆ่าเสีย พระองค์จึงตรัสว่า เราก็เหมือนกัน ๑ ผู้ทรมานง่าย คือผู้ปฏิบัติทำจิตรวมง่าย ก็ให้กินอาหารเพียงพอเพื่อบำรุงร่างกาย ๒ ทรมานอย่างกลาง คือผู้ปฏิบัติทำจิตไม่ค่อยจะลงก็ให้กินอาหารแต่น้อยอย่าให้มาก ๓ ทรมานยากแท้คือผู้ปฏิบัติจิตลงยากแท้ไม่ต้องให้กินอาหารเลย แต่ต้องเป็นอดตตถุญ รู้กำลังของตนว่าจะทนทานได้เพียงไร แค่ไหน ๔ ทรมานไม่ได้เลยต้องฆ่าเสีย คือผู้ปฏิบัติจิตไม่ได้เป็นปรมะ พระองค์ทรงชักสะพานเสียดกล่าวคือไม่ทรงสั่งสอนอุปมาเหมือนฆ่าทิ้งเสียจะนั้น

๑๒. มूलติกสูตร

ติก แปลว่า ๓ มूल แปลว่า คำมูล รวมความว่า สิ่งซึ่งเป็นรากเหง้าคำมูลอย่างละ ๓ คือ รากะ ไทสะ โมะหะ ก็สามเรียกว่า อกุศลมูล ตัณหาก็มีสาม คือ

กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา โอชะและอาสวะก็มี
 อย่างละสาม คือกามะ ภวะ อวิชชา ถ้าบุคคลมาเป็นไป
 กับด้วยสามเช่นนี้ ติปริวิตต์ ก็ต้องเวียนไปเป็น ๓ ๓ ก็
 ต้องเป็นโลก ๓ คือกามโลก รูปโลก อรูปโลก อยู่
 อย่างนั้นแล เพราะ ๓ นั้น เป็นเค้ามูลโลก ๓ เครื่อง
 แก่ก็มี ๓ คือ สมาธิ ปัญญา เมื่อบุคคลดำเนินตามศีล
 สมาธิ ปัญญาอันเป็นเครื่องแก่น ติปริวิตต์ ก็ไม่ต้อง
 เวียนไปเป็น ๓ ๓ ก็ไม่เป็นโลก ๓ ชื่อว่าพ้นจากโลก ๓
 แล

๑๓. วิสุทธิเทวาเท่านั้นเป็นสันตบุคคลแท้

อกุปป์ สพฺพธมฺเมสุ ญฺเญยฺยธมฺมา ปเวสฺสนฺโต
 บุคคลผู้มีจิตไม่กำเริบในกิเลสทั้งปวง รู้ธรรมทั้งหลาย
 ทั้งที่เป็นพหิทธานธรรมทั้งที่เป็นอัชฌัตติกธรรม สนฺโต
 จึงเป็นผู้สงบระงับ สันตบุคคลเช่นนี้แลที่จะบริบูรณ์
 ด้วยหิริโอตตตัปปะ มีธรรมบริสุทธิสะอาด มีใจมั่นคง
 เป็นสัตบุรุษรู้ทรงเทวธรรมตามความในพระคาถาว่า หิริ
 โอตตตัปปสมฺปนฺนา สกฺกธมฺมสมฺมาหิตา สนฺโต สบฺปฺริสา โล
 เก เทวธมฺมาตี วุจฺจเร อุปฺตติเทวา เป็นผู้พร้อมด้วย
 กามคุณวุ่นวายอยู่ด้วยกิเลส เหตุไฉนจึงจะเป็นสันต
 บุคคลได้ ความในพระคาถานี้ย่อมต้องหมายถึง วิสุทธิ

เทวา คือพระอรหันต์แน่นอน ท่านผู้เช่นนั้นเป็นสันตบุคคคลแท้ สมควรจะเป็นผู้บริบูรณ์ด้วย หิริโอตตปละ และสุกกธรรม คือความบริสุทธิ์แท้จริง

๑๔. อภิกิริยาเป็นที่สุดโลก - สุดสมมติบัญญัติ

สัจจานัน จตุโร ปทา ชีณาสวา ชุตินฺโต เต โลเก
ปรีนิพพุตา สัจจธรรมทั้ง ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค
ยังเป็นภิกิริยา เพราะแต่ละสัจจะ ๆ ย่อมมีอาการต้องทำ
คือ ทุกข์ ต้องกำหนดรู้ สมุทัย ต้องละ นิโรธ ต้อง
ทำให้แจ้ง มรรค ต้องเจริญให้มาก ดังนี้ล้วนเป็น
อาการที่ต้องทำทั้งหมด ถ้าเป็นอาการที่จะต้องทำก็ต้อง
เป็นภิกิริยา เพราะเหตุนี้จึงรวมความว่าสัจจะทั้ง ๔ เป็น
ภิกิริยา จึงสมทบคาถาข้างต้นนั้นความว่าสัจจะทั้ง ๔ เป็น
ตีนหรือเครื่องเหยียบก้าวขึ้นไป หรือก้าวขึ้นไป ๔ พัก จึง
จะเสร็จกิจ ต่อจากนั้นไปจึงเรียกว่า อภิกิริยา อุปมาดัง
เขียนเลข ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ แล้วลบ ๑-๙ ที่
เสียเหลือแต่ ๐ (ศูนย์) ไม่เขียนอีกต่อไปคงอ่านว่า ศูนย์
แต่ไม่มีค่าอะไรเลย จะนำไปบวกลบคูณหารกับ
เลขจำนวนใด ๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น แต่จะปฏิเสธว่า ไม่มีหาได้
ไม่เพราะปรากฏอยู่ว่า ๐ (ศูนย์) นี้แหละคือปัญญาผู้รอบ
เพราะทำลายภิกิริยาคือความสมมติ หรือว่าลบสมมติเสีย

จนหมดสิ้น ไม่เข้าไปยึดถือสมมติทั้งหลาย คำว่า ลบ คือ ทำลายกิริยา กล่าวคือ ความสมมติ มีปัญหา สอดขึ้นมาว่า เมื่อทำลายสมมติหมดแล้วจะไปอยู่ที่ไหนแก้วว่าไปอยู่ในที่ ไม่สมมติคืออกิริยา นั่นเอง เนื้อความตอนนี้เป็นคำอธิบายตามอาการของความจริงซึ่งประจักษ์แก่ผู้ปฏิบัติ โดยเฉพาะ อันผู้ไม่ปฏิบัติหาอาจรู้ได้ไม่ ต่อเมื่อไรฟังแล้วทำตามจนรู้เองเห็นเอง นั้นแหละจึงจะเข้าใจได้

ความแห่ง ๒ บาทคาถาต่อไปว่า พระชินาสวะ เจ้าทั้งหลายดับโลกสามรุ่งโรจน์อยู่ คือทำการพิจารณา และบำเพ็ญเพียรเป็น ภาวิโต พหุสิกโต คือทำให้มาก เจริญให้มาก จนสติมีกำลังสามารถพิจารณาสมมติทั้งหลาย ทำลายสมมติทั้งหลายลงไปได้จนเป็นอกิริยา ก็ย่อมพ้นโลกสามได้ การดับโลกสามนั้น ท่านชินาสวะ เจ้าทั้งหลายมิได้ เหาะขึ้นไปในกามโลก รูปโลก อรูปโลก เลยที่เดี๋ยวคงอยู่กับที่นั่นเอง แม้พระบรมศาสดาของเรา ก็เช่นเดียวกัน พระองค์ประทับนั่งอยู่ ณ ควงไม้โพธิ พฤษภแห่งเดียว เมื่อจะดับโลกสามก็มีได้เหาะขึ้นไปในโลกสาม คงดับอยู่ที่จิต ที่จิตนั่นเองเป็นโลกสาม ฉะนั้นผู้ต้องการดับโลกสามแล้ว พึงดับที่จิตของตน จึงทำลายกิริยา คือตัวสมมติหมดสิ้นจากจิต ยังเหลือแต่กิริยา เป็นฐิติจิต ฐิติธรรม อันไม่รู้จักความตายฉะนั้นแล

๑๕. สัตตาวาส ๙ คือ

เทวาพิภพ มนุสสโลก อบายโลกจัดเป็นกามโลก ที่อยู่อาศัยของสัตว์เสวกามรวมเป็น ๑ รูปโลกที่อยู่อาศัยของสัตว์ ผู้สำเร็จรูปภูณามี ๔ อรูปโลกที่อาศัยของสัตว์ผู้สำเร็จรูปภูณามี ๔ รวมทั้งสิ้นเป็น ๙ กล่าวคือ พระชินาสวะเจ้าทั้งหลาย ย่อมจากที่อยู่ของสัตว์ไม่อยู่ในที่ ๙ แห่งนี้แล ปราภฏในสามเณรปัญหาข้อสุดท้าย ทส นาม ก็ อะโร ชื่อว่า ๑๐ แก้วว่า ทสหงเคหิ สมณุนาคโต พระชินาสวะเจ้าผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ ย่อมพ้นจาก สัตตาวาส ๙ ความข้อนี้คงเปรียบได้กับการเขียนตัวเลข ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐ นั้นเอง ๑ ถึง ๙ เป็นจำนวนนับได้อ่านได้บวกลบคูณหารได้ ส่วนสิบก็คือ เลข ๑ กับ ๐ (ศูนย์) เมื่อลบเลข ๑ ออกเสีย เพราะซ้ำกัน ก็เหลือแต่ ๐ (ศูนย์) เราจะเอา ๐ (ศูนย์) ไปบวกลบคูณหารกับเลขใด ๆ ก็ไม่ทำให้เลขจำนวนนั้นมีค่าสูงขึ้นและ ๐ (ศูนย์) นี้เมื่ออยู่โดยลำพังก็ไม่มีค่าอะไร แต่จะว่าไม่มีก็ไม่ได้เพราะเป็นสิ่งปรากฏอยู่ความเปรียบนี้ฉันใด จิตใจก็ฉันนั้นเป็นธรรมชาติ มีลักษณะเหมือน ๐ (ศูนย์) เมื่อนำไปต่อเข้ากับเลขใด ย่อมทำให้เลขนั้น มีค่าขึ้นอีกมาก เช่นเลข ๑ เมื่อเอาศูนย์ต่อเข้าก็กลายเป็น ๑๐ สิบ จิตใจนี้ก็เหมือนกันเมื่อต่อเข้ากับสิ่งทั้งหลายก็กลายเป็นของ

วิจิตรพิสดารมากมายขึ้นทันที แต่เมื่อได้รับการฝึกฝน
อบรมจนฉลาดรอบรู้สรรพญะยธรรมแล้วย่อมกับคินสู
สภาพ ๐ (ศูนย์) คือ วางโปร่ง พ้นจากการนับการอ่าน
แล้ว มิได้อยู่ในที่ ๙ แห่งอันเป็นที่อยู่ของสัตว์ แต่อยู่ใน
ที่หมดสมมติบัญญัติ คือ สภาพ ๐ (ศูนย์) หรืออกิริยา
ดังกล่าวในข้อ ๑๔ นั้นเอง

๑๖. ความสำคัญของปฐมเทศ มัชฌิมเทศนา และ ปัจฉิมเทศนา

พระธรรมเทศนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ
เจ้านั้น ๓ กาลมี ความสำคัญยิ่ง อันพุทธบริษัทควร
สนใจพิจารณาเป็นพิเศษ คือ

ก. ปฐมโพธิกาล ได้ทรงแสดงธรรมแก่พระปัญจวัคคีย์
ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี เป็นครั้งแรก
ปฐมเทศนาเรียกว่าธรรมจักรเบื้องต้น ส่วนสุด ๒ อย่าง
อันบรรพชิตไม่ควรเสพขึ้นแสดงว่า เทวเม ภิกขเว อนุดา
ปพฺพชิตน น เสวิตพฺพา ภิกษุทั้งหลาย ส่วนที่สุด ๒ อย่าง
อันบรรพชิตไม่พึงเสพ คือกามสุขัลลิกา และอัตตกิลงมถา
เป็นส่วนแห่งความชัง ทั้ง ๒ ส่วนนี้เป็นส่วนสมุทัย เมื่อ
ผู้บำเพ็ญตบะธรรมทั้งหลายโดยอยู่ซึ่งส่วนทั้ง ๒ นี้ชื่อ
ว่ายังไม่เข้าทางกลาง เพราะเมื่อบำเพ็ญเพียรพยายาม

ทำสมาธิ จิตสงบสบายดีเต็มที่ก็ดีใจ ครั้นเมื่อจิตนึกคิดให้ฟุ้งซ่านรำคาญ ก็เสียใจ ความดีใจนั้นแล คือกามสุขัลลิกา ความเสียใจนั้นแลคืออหัตตกิเลส ความดีใจเป็นราคะ ความเสียใจก็เป็นโทสะ ความไม่รู้เท่าในราคะ โทสะ ทั้ง ๒ นี้เป็นโมหะ ฉะนั้น ผู้ที่พยายามประกอบความเพียรในเบื้องต้นก็ต้องกระทบส่วนสุดทั้ง ๒ นั้นแลก่อน ถ้าเมื่อกระทบส่วน ๒ นั้นอยู่ ชื่อว่าติดอยู่ แต่เป็นธรรมดาแท้ที่เดียวต้องผิตเสียก่อนจึงถูก แม้พระบรมศาสดาแต่ก่อนนั้นพระองค์ผิตมาเต็มที่เหมือนกัน แม้พระอัครสาวกทั้ง ๒ ก็เข้าเป็นมิจทิฏฐิมาก่อนแล้วทั้งสิ้น แม้สาวกทั้งหลายเหล่าอื่น ๆ ก็ล้วนแต่ผิตมาแล้วทั้งนั้น ต่อเมื่อพระองค์มานำทางกลางจิตใจอยู่ภายใต้ร่มโพธิพฤกษ์ ได้ญาณ ๒ ใน ๒ ยาม เบื้องต้นในราตรี ได้ญาณที่ ๓ กล่าวคืออาสวักขญาณในยามใกล้รุ่ง จึงได้ถูกทางกลางอันแท้จริง ทำจิตของพระองค์ให้พ้นจากความผิต กล่าวคือส่วนที่ ๒ นั้น พ้นจาก สมมติโคตร สมมติชาติ สมมติवास สมมติวงศ์ และสมมติประเพณี ถึงความเป็นอริยโคตร อริยชาติ อริยवास อริยวงศ์ อริยประเพณี ส่วนอริยสาวกทั้งหลายนั้นเล่าก็มารู้ตามพระองค์ ทำให้ถูกอาสวักขญาณพ้นความผิตตามพระองค์ไป ส่วนเราผู้ปฏิบัติอยู่ในระยะแรก ๆ ก็ต้องผิตเป็นธรรมดา แต่

เมื่อผิดก็ต้องรู้เท่าแล้วทำให้ถูก เมื่อยังดีใจเสียใจในการบำเพ็ญอยู่ที่ตกอยู่ในโลกธรรมเมื่อตกอยู่ในโลกธรรมจึงเป็นผู้หวั่นไหวเพราะความดีใจเสียใจ นั้นแหละชื่อว่าความหวั่นไหวไปมา อุปฺปนฺโน โข เม โลกธรรม จะเกิดที่ไหน เกิดที่เรา โลกธรรมมี ๘ ฉะนั้นพระองค์จึงแสดงมัชฌิมาปฏิปทา แก่ส่วน ๒ เมื่อแก่ส่วน ๒ ได้แล้วก็เข้าสู่อริยมรรคตัดกระแสโลก ทำใจให้เป็น จาคโค ปฏิณิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย (สละสลัดตัดขาดวางใจหายห่วง) รวมความว่า เมื่อส่วน ๒ ยังมีอยู่ในใจผู้ใดแล้ว ผู้นั้นก็ยังไม่ถูกทาง เมื่อมีผู้มีใจพ้นจากส่วนทั้ง ๒ แล้วก็ไม่มีหวั่นไหว หมดอริลักษณะจากไอหะ จึงว่าเนื้อความแห่งธรรมจักรสำคัญมาก พระองค์ทรงแสดงธรรมจักรนี้ยังโลกธาตุให้หวั่นไหว จะไม่หวั่นไหวอย่างไร เพราะมีใจความสำคัญอย่างนี้ โลกธาตุก็มีไข่อะไรอื่น คือตัวเรานี่เองตัวเราก็คือธาตุของโลก หวั่นไหวเพราะเห็นในของที่ไม่เคยเห็น เพราะจิตพ้นจากส่วน ๒ ธาตุของโลกจึงหวั่นไหว หวั่นไหวเพราะจะไม่มาก่อธาตุของโลกอีกเลย

ข. มัชฌิมโพธิกาล ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในขุมนุมพระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ ณ พระราชอุทยานเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน กรุงราชคฤห์ ใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า อธิจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธานฺสาสนํ พิง

เป็นผู้ทำจิตใจให้ยิ่ง การที่จะทำจิตให้ดียิ่งได้ต้องเป็นผู้
 สงบระงับ อธิจาโลภสมาปนุโน สมโณ ก็ ภวิสฺสติ เมื่อ
 ประกอบด้วยความอยากตื่นรนโลภหลงอยู่แล้วจักเป็นผู้
 สงบระงับได้อย่างไร ต้องเป็นผู้ปฏิบัติ คือปฏิบัติพระ
 วินัยเป็นเบื้องต้น และเจริญกรรมฐานตั้งต้น การจงกรม
 นั่งสมาธิ ทำให้มาก เจริญให้มาก ในการพิจารณาหา
 สติปัฏฐาน มีกายานุปัสสนาติปัฏฐานเป็นเบื้องต้น พึง
 พิจารณาส่วนแห่งร่างกายโดยอาการแห่งบริกรรมสวนะ
 คือพิจารณาโดยอาการคาดคะเนว่าส่วนนั้นเป็นอย่างนั้น
 ด้วยการมีสติสัมปชัญญะไปเสียก่อน เพราะเมื่อ
 พิจารณาเช่นนี้ ใจไม่ห่างจากกาย ทำให้รวมง่าย เมื่อ
 ทำให้มากในบริกรรมสวนะแล้ว จักเกิดขึ้นซึ่งอุคคหนิมิต
 ให้ชำนาญที่นั่นจนเป็นปฏิภาคชำนาญในปฏิภาคโดยยิ่ง
 แล้วจักเป็นวิปัสสนา เจริญวิปัสสนาจนเป็นวิปัสสนา
 อย่างอุกฤษฏ์ ทำจิตเข้าถึง ฐิติญุตํ ดังกล่าวแล้วใน
 อุบายแห่งวิปัสสนา ชื่อว่า ปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้ว ไม้กข์
 จึงจะข้ามพ้น เพราะอาศัยข้อปฏิบัติอันตนทำเต็มที่แล้ว
 จึงข้ามพ้น คือพ้นจากโลกชื่อว่าโลกุตตรธรรม เขม็ จึง
 เกษมจาก โยคะ (เครื่องร้อน) ฉะนั้น เนื้อความใน
 มัชฌิมเทศนาจึงสำคัญ เพราะเล็งถึงวิมุตติธรรม ด้วย
 ประการฉะนี้แล

ค. ปัจฉิมโพธิกาล ทรงแสดงปัจฉิมเทศนาในที่ชุมนุมพระอริยสาวก ณ พระราชอุทยานสาละวัน ของมัลลกษัตริย์กรุงกุสินาราในเวลาจวนจะปรินิพพานว่า หนุททานิ อามนุตยามิ โว ภิกขเว ปฏิวะทยา มิ โว ภิกขเว ขวยยธมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ เราบอกท่านทั้งหลายว่าจงเป็นผู้ไม่ประมาท พิจารณาสังขารที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป เมื่อท่านทั้งหลายพิจารณาเช่นนั้นจักเป็นผู้แทงตลอด พระองค์ตรัสพระธรรมเทศนาเพียงเท่านี้ก็ปิดพระโอษฐ์ มิได้ตรัสอะไรต่ออีกเลย จึงเรียกว่า ปัจฉิมเทศนา อธิบายความต่อไปว่า สังขารมันเกิดขึ้นที่ไหนมันอยู่ที่ไหน อะไรเป็นสังขาร สังขารมันเกิดขึ้นที่จิตของเราเอง เป็นอาการของจิต พาให้เกิดขึ้นซึ่งสิ่งสมมติทั้งหลาย สังขารนี้แล เป็นตัวการสมมติบัญญัติทั้งหลายในโลกความจริงของในโลกทั้งหลาย หรืออธรรมธาตุทั้งหลายเขาเป็นอยู่อย่างนั้น แผ่นดิน ต้นไม้ ภูเขา ฟ้า แดด เขาไม่ได้ว่าเขาเป็นอะไรเลย ตลอดจนตัวตนมนุษย์ก็เป็นธาตุของโลกเขาไม่ได้ว่าเป็นนั่นเป็นนี่เลย เจ้าสังขารตัวการนี้ เข้าไปปรุงแต่งว่าเขาเป็นนี้เป็นจนหลงกันว่าเป็นจริง ถือเอาว่าเป็นเรา เป็นของเราเสียสิ้น จึงมีราคะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้น ทำจิตตัวเดิมให้หลงไปตามเกิด แก่

เจ็บ ตาย เวียนวายไม่มีที่สิ้นสุด เป็นอเนกภพ อเนกชาติ เพราะจำตัวสังขารนั้นแลเป็นเหตุ จึงทรงสอนให้พิจารณาสังขารว่า สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา ให้เป็นปริชาญาณชัดเจน เกิดจากผลแห่งการเจริญปฏิบัติภาวนาในส่วนเบื้องต้น จนทำจิตให้เข้าภวังค์ เมื่อกระแสแห่งภวังค์หายไป มีญาณเกิดขึ้นว่า “นั่นเป็นอย่างนั้น เป็นสภาพไม่เที่ยงเป็นทุกข์” เกิดขึ้นในจิตจริง ๆ จนชำนาญเห็นจริงแจ้งประจักษ์ ก็รู้เท่าสังขารได้ สังขารก็จะมาปรุงแต่งจิตให้กำเริบไม่ได้อีก ได้ในคาถาว่า อภุเป สพฺพธมฺเมสุ เณยยธมฺมา ปเวสสนฺโต เมื่อสังขารปรุงแต่งจิตไม่ได้แล้วก็ไม่กำเริบ รู้เท่าธรรมทั้งปวง สนฺโต ก็เป็นผู้สงบระงับถึงซึ่งวิมุตติธรรม ด้วยประการฉะนี้

ปัจฉิมเทศนานี้เป็นคำสำคัญแท้ ทำให้ผู้พิจารณารู้แจ้งถึงที่สุดพระองค์จึงได้ปิดโอษฐ์แต่เพียงนี้ พระธรรมเทศนาใน ๓ กาลนี้ ย่อมมีความสำคัญเหนือความสำคัญในทุก ๆ กาล ปฐมเทศนาก็เล็งถึงวิมุตติธรรม มัชฌิมเทศนาก็เล็งถึงวิมุตติธรรม ปัจฉิมเทศนาก็เล็งถึงวิมุตติธรรม รวมทั้ง ๓ กาล ล้วนแต่เล็งถึงวิมุตติธรรมทั้งสิ้น ด้วยประการฉะนี้

๑๗. พระอรหันต์ทุกประเภทบรรลุทั้งเจโตวิมุตติ ทั้ง ปัญญาวิมุตติ

อนาสว เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ทิฏฐุจฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชช วิหฺรติ พระบาลีนี้ แสดงว่า พระอรหันต์ทั้งหลายไม่ว่าประเภทใด ย่อม บรรลุวิมุตติทั้งปัญญาวิมุตติที่ปราศจากอาสวะในปัจจุบัน หาได้แบ่งแยกไว้ว่า ประเภทนั้นบรรลุแต่เจโตวิมุตติ หรือ ปัญญาวิมุตติไม่ ที่เกจิอาจารย์แต่งอธิบายไว้ว่า เจโตวิมุตติเป็นของพระอรหันต์ผู้ได้สมาธิก่อน ส่วนปัญญาวิมุตติเป็นของพระอรหันต์สุขวิปัสสกะ ผู้เจริญวิปัสสนาล้วน ๆ นั้น ย่อมขัดแย้งต่อมรรค มรรคประกอบด้วยองค์ ๘ มีทั้งสัมมาทิฏฐิ ทั้งสัมมาสมาธิ ผู้จะบรรลุวิมุตติธรรม จำต้องบำเพ็ญมรรค ๘ บริบูรณ์ มิฉะนั้นก็บรรลุวิมุตติธรรมไม่ได้ ไตรสิกขาก็มีทั้งสมาธิทั้งปัญญา อันผู้จะได้อัสวักขยญาณ จำต้องบำเพ็ญไตรสิกขาให้บริบูรณ์ทั้ง ๓ ส่วน ฉะนั้นจึงว่าพระอรหันต์ทุกประเภทต้องบรรลุทั้งเจโตวิมุตติทั้งปัญญาวิมุตติ ด้วยประการฉะนี้แลฯ

รู้จักชมรมกัลยาณธรรม

ชมรมกัลยาณธรรมมีเจตนารมณ์มุ่งมั่นในการ
เผยแผ่ธรรมะของพระพุทธองค์

โดยการจัดงานแสดงธรรมบรรยายเป็นธรรมทาน
จัดพิมพ์หนังสือธรรมะแจกเป็นธรรมทาน

ผลิตสื่อธรรมะ เช่น เทป ซีดี MP3

จัดทำจดหมายข่าวกัลยาณธรรม

เผยแผ่ธรรมผ่านทางเว็บไซต์กัลยาณธรรม

www.kanlayanatam.com

เจตนารมณ์อันมั่นคงนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้พุทธ
ศาสนิกชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเผยแผ่สืบทอดพระ
ศาสนารวมทั้งเผยแผ่ธรรมของครูบาอาจารย์เพื่อถวาย
เป็นพุทธบูชาจรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

ท่านสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมเผยแผ่
พระพุทธศาสนา โดยเข้าร่วมงานแสดงธรรมบรรยาย
ซึ่งทางชมรมจัดขึ้นเป็นธรรมทาน หรือติดตามผลงาน
ผ่านทางจดหมายข่าวและเว็บไซต์ของชมรม และท่าน

สามารถสนับสนุนกิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องความพาสุกร่วมเย็น
แก่สังคมได้โดยบริจาคปัจจัยเป็นทุนหมุนเวียนในการ
จัดพิมพ์หนังสือ และจัดทำสื่อธรรมะต่างๆ แจกเป็น
ธรรมทาน

เพื่อบริจาคแสงสว่างแห่งปัญญาไปยังห้อง
สมุดต่างๆ เช่น เรือนจำ มหาวิทยาลัย โรงเรียน วัดต่างๆ
 เป็นต้น

เลขบัญชี กองทุนเผยแผ่ธรรมของชมรมกัลยาณธรรม

ชื่อบัญชี : อัจฉรา กลิ่นสุวรรณ

ธนาคารกรุงเทพ สาขาสมุทรปราการ ออมทรัพย์

เลขบัญชี 155-700-8222

โทรสาร : 0-2702-7353 , 0-2266-3807

**ขออนุโมทนาในกุศลจิต
และทานบารมีที่ทุกท่านมีส่วนร่วม**

**ขอให้บุญกุศลนั้นตอบสนอง
ให้ท่านพบความดับทุกข์วันรัตนครไป เทอญ....**

หนังสือเล่มอื่น ๆ ของชมรมกัลยาณธรรม

๑. ทางสายเอก
๒. บันทึกสนทนาธรรม : ตามรอยพ่อ
๓. การใช้ชีวิตที่คุ้มค่า
๔. มาดสไตส์ด้วยหัวใจเกินร้อย
๕. สนทนาภาษาธรรม เล่ม ๑ - ๓
๖. อัญมณีแห่งชีวิต
๗. ชีวิตหลังความตาย
๘. อริยมรรค
๙. วิธีอยู่เหนือดวง - โอวาทสี่ของเหลียวผาน
๑๐. อุบายทำจิตให้สงบ และกระจกส่องกรรมฐาน
๑๑. ดวงดีวิถีพุทธ
๑๒. สันติวรบท
๑๓. สาระธรรม

กาเฉนะ อัมมัสสวินัง แเขตัมมัง คะละมตตะมัง
การฟังธรรมตามกาล ขึ้นนี้เป็นมงคลอันสูงสุด